

AURORA

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALMANACHJA

AZ 1914. ÉVRE.

SZERKESZTETTE VOINOVICH GÉZA.

BERZEVICZY ALBERT

KÖNYVTÁRÁBÓL

BUDAPEST

1914.

Ajánlás:

Oldal	Szerző	Cím	Év
1	Köv	1897. évi	1897
2	Köv	1898. évi	1898
3	Köv	1899. évi	1899
4	Köv	1900. évi	1900
5	Köv	1901. évi	1901
6	Köv	1902. évi	1902
7	Köv	1903. évi	1903
8	Köv	1904. évi	1904
9	Köv	1905. évi	1905
10	Köv	1906. évi	1906
11	Köv	1907. évi	1907
12	Köv	1908. évi	1908
13	Köv	1909. évi	1909
14	Köv	1910. évi	1910
15	Köv	1911. évi	1911
16	Köv	1912. évi	1912
17	Köv	1913. évi	1913
18	Köv	1914. évi	1914
19	Köv	1915. évi	1915
20	Köv	1916. évi	1916
21	Köv	1917. évi	1917
22	Köv	1918. évi	1918
23	Köv	1919. évi	1919
24	Köv	1920. évi	1920
25	Köv	1921. évi	1921
26	Köv	1922. évi	1922
27	Köv	1923. évi	1923
28	Köv	1924. évi	1924
29	Köv	1925. évi	1925
30	Köv	1926. évi	1926
31	Köv	1927. évi	1927
32	Köv	1928. évi	1928
33	Köv	1929. évi	1929
34	Köv	1930. évi	1930
35	Köv	1931. évi	1931
36	Köv	1932. évi	1932
37	Köv	1933. évi	1933
38	Köv	1934. évi	1934
39	Köv	1935. évi	1935
40	Köv	1936. évi	1936
41	Köv	1937. évi	1937
42	Köv	1938. évi	1938
43	Köv	1939. évi	1939
44	Köv	1940. évi	1940
45	Köv	1941. évi	1941
46	Köv	1942. évi	1942
47	Köv	1943. évi	1943
48	Köv	1944. évi	1944
49	Köv	1945. évi	1945
50	Köv	1946. évi	1946
51	Köv	1947. évi	1947
52	Köv	1948. évi	1948
53	Köv	1949. évi	1949
54	Köv	1950. évi	1950
55	Köv	1951. évi	1951
56	Köv	1952. évi	1952
57	Köv	1953. évi	1953
58	Köv	1954. évi	1954
59	Köv	1955. évi	1955
60	Köv	1956. évi	1956
61	Köv	1957. évi	1957
62	Köv	1958. évi	1958
63	Köv	1959. évi	1959
64	Köv	1960. évi	1960
65	Köv	1961. évi	1961
66	Köv	1962. évi	1962
67	Köv	1963. évi	1963
68	Köv	1964. évi	1964
69	Köv	1965. évi	1965
70	Köv	1966. évi	1966
71	Köv	1967. évi	1967
72	Köv	1968. évi	1968
73	Köv	1969. évi	1969
74	Köv	1970. évi	1970
75	Köv	1971. évi	1971
76	Köv	1972. évi	1972
77	Köv	1973. évi	1973
78	Köv	1974. évi	1974
79	Köv	1975. évi	1975
80	Köv	1976. évi	1976
81	Köv	1977. évi	1977
82	Köv	1978. évi	1978
83	Köv	1979. évi	1979
84	Köv	1980. évi	1980
85	Köv	1981. évi	1981
86	Köv	1982. évi	1982
87	Köv	1983. évi	1983
88	Köv	1984. évi	1984
89	Köv	1985. évi	1985
90	Köv	1986. évi	1986
91	Köv	1987. évi	1987
92	Köv	1988. évi	1988
93	Köv	1989. évi	1989
94	Köv	1990. évi	1990
95	Köv	1991. évi	1991
96	Köv	1992. évi	1992
97	Köv	1993. évi	1993
98	Köv	1994. évi	1994
99	Köv	1995. évi	1995
100	Köv	1996. évi	1996
101	Köv	1997. évi	1997
102	Köv	1998. évi	1998
103	Köv	1999. évi	1999
104	Köv	2000. évi	2000
105	Köv	2001. évi	2001
106	Köv	2002. évi	2002
107	Köv	2003. évi	2003
108	Köv	2004. évi	2004
109	Köv	2005. évi	2005
110	Köv	2006. évi	2006
111	Köv	2007. évi	2007
112	Köv	2008. évi	2008
113	Köv	2009. évi	2009
114	Köv	2010. évi	2010
115	Köv	2011. évi	2011
116	Köv	2012. évi	2012
117	Köv	2013. évi	2013
118	Köv	2014. évi	2014
119	Köv	2015. évi	2015
120	Köv	2016. évi	2016
121	Köv	2017. évi	2017
122	Köv	2018. évi	2018
123	Köv	2019. évi	2019
124	Köv	2020. évi	2020
125	Köv	2021. évi	2021
126	Köv	2022. évi	2022
127	Köv	2023. évi	2023
128	Köv	2024. évi	2024
129	Köv	2025. évi	2025
130	Köv	2026. évi	2026
131	Köv	2027. évi	2027
132	Köv	2028. évi	2028
133	Köv	2029. évi	2029
134	Köv	2030. évi	2030
135	Köv	2031. évi	2031
136	Köv	2032. évi	2032
137	Köv	2033. évi	2033
138	Köv	2034. évi	2034
139	Köv	2035. évi	2035
140	Köv	2036. évi	2036
141	Köv	2037. évi	2037
142	Köv	2038. évi	2038
143	Köv	2039. évi	2039
144	Köv	2040. évi	2040
145	Köv	2041. évi	2041
146	Köv	2042. évi	2042
147	Köv	2043. évi	2043
148	Köv	2044. évi	2044
149	Köv	2045. évi	2045
150	Köv	2046. évi	2046
151	Köv	2047. évi	2047
152	Köv	2048. évi	2048
153	Köv	2049. évi	2049
154	Köv	2050. évi	2050
155	Köv	2051. évi	2051
156	Köv	2052. évi	2052
157	Köv	2053. évi	2053
158	Köv	2054. évi	2054
159	Köv	2055. évi	2055
160	Köv	2056. évi	2056
161	Köv	2057. évi	2057
162	Köv	2058. évi	2058
163	Köv	2059. évi	2059
164	Köv	2060. évi	2060
165	Köv	2061. évi	2061
166	Köv	2062. évi	2062
167	Köv	2063. évi	2063
168	Köv	2064. évi	2064
169	Köv	2065. évi	2065
170	Köv	2066. évi	2066
171	Köv	2067. évi	2067
172	Köv	2068. évi	2068
173	Köv	2069. évi	2069
174	Köv	2070. évi	2070
175	Köv	2071. évi	2071
176	Köv	2072. évi	2072
177	Köv	2073. évi	2073
178	Köv	2074. évi	2074
179	Köv	2075. évi	2075
180	Köv	2076. évi	2076
181	Köv	2077. évi	2077
182	Köv	2078. évi	2078
183	Köv	2079. évi	2079
184	Köv	2080. évi	2080
185	Köv	2081. évi	2081
186	Köv	2082. évi	2082
187	Köv	2083. évi	2083
188	Köv	2084. évi	2084
189	Köv	2085. évi	2085
190	Köv	2086. évi	2086
191	Köv	2087. évi	2087
192	Köv	2088. évi	2088
193	Köv	2089. évi	2089
194	Köv	2090. évi	2090
195	Köv	2091. évi	2091
196	Köv	2092. évi	2092
197	Köv	2093. évi	2093
198	Köv	2094. évi	2094
199	Köv	2095. évi	2095
200	Köv	2096. évi	2096
201	Köv	2097. évi	2097
202	Köv	2098. évi	2098
203	Köv	2099. évi	2099
204	Köv	2100. évi	2100

JANUÁR

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 Cs.	Ujév	Ujév Eman.	3 Teb. 5674
2 P.	Makár ap. †	A sz. köny. vt.	4
3 Sz.	Genovéva sz.	Genovéva	5 S. Vajigas
4 V.	D. Titus pk.	D Titus	6
5 H.	Teleszf. pk vt.	Simeon, Árpád	7
6 K.	Vizkereszt	Három király	8
7 Sz.	Rajmund	Rajmund	9
8 Cs.	Szeverin ap.	Szeverin	10 Jer. o. bőjt
9 P.	Julián vt. †	Julián	11
10 Sz.	Vilmos pk.	Pál remete	12 S. Vajekhi
11 V.	D1 Higin p. vt.	D1 Fruktuóz	13
12 H.	Taczián, Ernő	Taczián	14
13 K.	40 vt. katona	Vidor	15
14 Sz.	Hilár, Bódog	Bódog	16
15 Cs.	Pál remete	Laski János	17
16 P.	Marczel p. vt. †	Marczel	18
17 Sz.	Antal rem.	Antal	19 S. Semoth
18 V.	D2 Jézus sz. n.	D2 Piroska	20
19 H.	Kanút kir. Sára	Sára	21
20 K.	Fábián és Seb.	Fábián, Seb.	22
21 Sz.	Ágnes sz. vt.	Ágnes	23
22 Cs.	Vincze szp. vt.	Vincze	24
23 P.	Bold. A. elj. †	Izaiás	25
24 Sz.	Timót pk. vt.	Timót	26 S. Vaëra
25 V.	D3 Sz. Család	D3 Pál ford.	27
26 H.	Polikárp pk.	Polikárp	28
27 K.	Ar. sz. János	Krizosztóm	29 [R. Ch.
28 Sz.	Apollonia sz.	Nagy Károly	1 Sebat,
29 Cs.	Szalezi sz. Fer.	Juventin	2
30 P.	Mártonka sz. †	Mártonka	3
31 Sz.	Nol. Péter hv.	Vigil	4 S. Bo

FEBRUÁR

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 V.	D4 Ignác pk.	D4 Ignác	5
2 H.	Gysz. B.-A.	Gysz. B.-A.	6
3 K.	Balázs pk. vt.	Anszgár	7
4 Sz.	Veronika sz.	Veronika	8
5 Cs.	Ágota sz. vt.	Ágota	9
6 P.	Dorottya sz. †	Dorottya	10
7 Sz.	Romuald ap.	Rikhárd	11 S. Besal.
8 V.	D Hetv. vas.	D Salamon	12
9 H.	Alex., Ciril et.	Apollonia	13
10 K.	Skolasztika sz.	Skolasztika	14
11 Sz.	Szepl. Sz. meg.	Dezső	15 Fák ünn.
12 Cs.	Eulália sz.	Eulália	16
13 P.	Ricci Katalin †	Benignusz	17
14 Sz.	Bálint áld. v.	Bálint	18 S. Jithro
15 V.	D Hatv. vas.	D Fausztin	19
16 H.	Julianna sz. vt.	Julianna	20
17 K.	Donát vt.	Donát	21
18 Sz.	Simeon pk. vt.	Szimeon	22
19 Cs.	Konrád hv.	Zsuzsanna	23
20 P.	Eleutér pk. †	Aladár	24
21 Sz.	Szeverián pk.	Meinrád	25 S. Mispát.
22 V.	D Farsang v.	D Didim	26
23 H.	Dam. Péter et.	Damián	27
24 K.	Mátyás aps.	Mátyás	28
25 Sz.	Hamvazó sz. †	Géza	29
26 Cs.	Sándor pk. †	Sándor	30 Ros Chod.
27 P.	Leánder pk. †	Leánder	1 Ad. R. Ch.
28 Sz.	Román ap. †	Román	2. S. Ther.

MÁRCZIUS

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 V.	D1 Invocabit	D1 Albin	3
2 H.	Szimpliczius †	Szimplicz	4
3 K.	Kunigunda †	Kunigunda	5
4 Sz.	Kázmér Kán. †	Adorján	6
5 Cs.	Özséb vt. †	Özséb	7
6 P.	Fridolin †	Fridolin	8
7 Sz.	Aqu. Tamás †	Feliczitász	9 S. Thezav.
8 V.	D2 Reminisc.	D2 Ist. János	10
9 H.	Róm. Franc. †	Francziska	11
10 K.	40 vértanu †	40 vértanú	12
11 Sz.	Konstantin †	Konstantin	13 Eszt. bőjt.
12 Cs.	Gergely p. ea. †	Gergely	14 Purim
13 P.	Nicefor pk.vt. †	Roderig	15 Sus. Pur.
14 Sz.	Matild kir. †	Matild	16 S. Ki-Thisza
15 V.	D3 Oculi	D3 Longin	17
16 H.	Heribert pk. †	Heribert	18
17 K.	Gertrud sz. †	Patrik	19
18 Sz.	Sándor, Ede †	Sándor	20
19 Cs.	József eml. †	József	21
20 P.	Joachim hv. †	Hubert	22
21 Sz.	Benedek ap. †	Benedek	23 S. Vajakh.
22 V.	D4 Laetare	D4 Oktávián	24
23 H.	Frum., Géza †	Frumencz	25
24 K.	Gábor főa. †	Gábor	26
25 Sz.	Gyüm. o. B. A. †	Gyüm. o. B. A.	27
26 Cs.	Manó vt. †	Manó	28
27 P.	Damasz. Ján. †	Rupert	29 [R. Ch.
28 Sz.	Kap. János †	Gedeon	1 Niz. S. Vaj.
29 V.	D5 Judica	D5 Eusztáz	2
30 H.	Kvirin vt. †	Angelika	3
31 K.	Ámosz pr. †	Ámosz	4

ÁPRILIS

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 Sz.	Hugó pk. †	Hugó	5
2 Cs.	P. Ferencz †	Theodózia	6
3 P.	Fájd. Szűz †	Rikárd	7
4 Sz.	Izidor pk. †	Izidor	8 S. Czav.
5 V.	D6 Palmarum	D6 Diodor	9
6 H.	Cœlestin p. †	Cœlestin	10
7 K.	Epifán pk. †	Epifán	11
8 Sz.	Dénes pk. †	Dénes	12
9 Cs.	Nagycsütört. †	Dömötör	13
10 P.	Nagypéntek †	Nagypéntek	14 [1. n.
11 Sz.	Nagyszom. †	Leo	15 S. Passz.
12 V.	D Husvét vas.	D Husv. vas.	16 Passz. 2. n.
13 H.	Husvét hétfő	Husvét hétfő	17
14 K.	Tibor hv.	Tibor	18
15 Sz.	Anasztázia vt.	Anasztázia	19
16 Cs.	Lambert vt.	Lambert	20
17 P.	Aniczét p.vt. †	Aniczét	21 Seb. sel P.
18 Sz.	Apollónius vt.	Apollónius	22 S. Ach. s. P.
19 V.	D1 Quasimodo	D1 Timon	23
20 H.	Tivadar hv.	Tivadar	24
21 K.	Anzelm pk.	Anzelm	25
22 Sz.	Szótér és Káj.	Szótér	26
23 Cs.	Béla pk. vt.	Béla	27
24 P.	György vt. †	György	28
25 Sz.	Márk ev.	Márk	29 S. Semini
26 V.	D2 Miseric.	D2 Kilit	30 Ros Chod.
27 H.	Zita sz.	Zita	1 Ijar R. Ch.
28 K.	Vitalis és Val.	Valéria	2
29 Sz.	Péter vt.	Szibilla	3
30 Cs.	Sziénai Kat.	Zsófia	4

MÁJUS

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 P. 2 Sz.	Fülöp, Jak. † Athanáz pk.	Fülöp és Jakab Atanáz	5 6 S. Thasz.
3 V. 4 H. 5 K. 6 Sz. 7 Cs. 8 P. 9 Sz.	D3 Józs. olt. Flórián vt. V. Pius pápa Olajba f. Ján. Szaniszló pk. Mihály f. m. † Naz. Gergely	D3 Ker. föltal. Flórián Gotthárd Dam. János Szaniszló Arzén N. Gergely	7 8 9 10 11 12 13 S. Achari
10 V. 11 H. 12 K. 13 Sz. 14 Cs. 15 P. 16 Sz.	D4 Cantate Mamertus pk. Pongrácz vt. Szervác pk. Bonifác vt. Zsófia sz. † Nep. János vt.	D4 Antonin Mamertusz Pongrácz Szervác Bonifác Zsófia Peregrin	14 15 16 17 18 Lag. beom. 19 20 S. Emor
17 V. 18 H. 19 K. 20 Sz. 21 Cs. 22 P. 23 Sz.	D5 Rogate Venáncz Ivó hv. Sz. Bern. } †-járó napok Áldozó csütör. Julia sz. vt. † Dezső pk. vt.	D5 Paskál Venáncz Ivó Bernardin Áldozó csütör. Julia Dezső	21 22 23 24 25 26 27 S. Behar
24 V. 25 H. 26 K. 27 Sz. 28 Cs. 29 P. 30 Sz.	D6 Exaudi Orbán p. vt. Nerei Fülöp Béda et. Emil vt. Pazzi Magd. † Nándor kir.	D6 Eszter Orbán Béda Luczián Emil Maxim Nándor	28 29 [R. Ch. 1 Sziván 2 3 4 5 S. Bamidb.
31 V.	D Pünk. vas.	D Pünk. vas.	6 Sab. 1. n.

JUNIUS

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 H.	Pünkösöd hétfő	Pünkösöd hétf.	7 Sab. 2. n.
2 K.	Anna Mária sz.	Erazmus	8
3 Sz.	Klotild kir. K.†	Klotild	9
4 Cs.	Kvirin pk. vt.	Kerény	10
5 P.	Bonifác vt. †	Bonifác	11
6 Sz.	Norbert hv. †	Norbert	12 S. Nasszo
7 V.	D1 Szent.	D Szentvár.	13
8 H.	Medárd pk.	Medárd	14
9 K.	Primusz, Felic.	Feliczián	15
10 Sz.	Margit kir.	Margit	16
11 Cs.	Urnapija	Barnabás	17
12 P.	Ekesb. János †	Antonina	18
13 Sz.	Páduai Antal	Tóbiás	19 S. Behal.
14 V.	D2 Urnapi. e.	D1 Vazul	20
15 H.	Vid. Modeszt.	Vid	21
16 K.	Reg. Ferencz	Jusztina	22
17 Sz.	Peregrin vt.	Rainer	23
18 Cs.	Mark., Marcz.	Marcellian	24
19 P.	Jézus szt. Sz.†	Gyárfás	25 [Lecha
20 Sz.	Szilvér p. vt.	Szilvér	26 S. Sel.-
21 V.	D3 Ker. Ján. sz.	D2 Albin	27
22 H.	Paulin pk. hv.	Paulin	28
23 K.	Ediltrud kir.	Szidonia	29
24 Sz.	Fausztusz	Iván	30 Ros Chod.
25 Cs.	Vilmos hv.	Vilmos	1 Tham R.Ch.
26 P.	János és Pál †	János és Pál	2
27 Sz.	László m.kir.†	László	3 S. Korach
28 V.	D4 Leo p.	D3 Ireneus	4
29 H.	Péter és Pál	Péter és Pál	5
30 K.	Pál emléke	Pál emléke	6

JULIUS

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 Sz.	Theodorik áld.	Theobald	7
2 Cs.	Sarlós B.-A.	Sarlós B.-A.	8
3 P.	Heliodor pk. †	Jáczint	9
4 Sz.	Ulrik pk. hv.	Ulrik	10 S. Chuk.
5 V.	D5 Jézus vére	D4 Czir. Met.	11
6 H.	Izaiás pr.	Izaiás	12
7 K.	Cziril és Met.	Villibald	13
8 Sz.	Erzsébet kir.	Kilián	14
9 Cs.	Anatolia sz. vt.	Cziril	15
10 P.	Amália sz. †	Amália	16
11 Sz.	Pius p. vt.	Placxid	17 S. Balak
12 V.	D6 Henrik	D5 Henrik	18 Temp. elf.
13 H.	Jenő pk. vt.	Jenő, Margit	19 [bjt.
14 K.	Bonavent. et.	Bonaventura	20
15 Sz.	Apost. oszlása	Apost. oszl.	21
16 Cs.	Karmel. B.-A.	Rut	22
17 P.	Elek hv. †	Elek	23
18 Sz.	Kamill hv.	Frigyes	24 S. Pinch.
19 V.	D7 Legsz. M.	D6 Rufina	25
20 H.	Illés pr.	Illés	26
21 K.	Dániel pr.	Dániel	27
22 Sz.	Mária Magd.	Sámuel	28
23 Cs.	Apollinár pk.	Apollinár	29
24 P.	Krisztina sz. †	Krisztina	1 Ab R. Ch.
25 Sz.	Jakab aps.	Jakab	2 S. Matoth
26 V.	D8 Anna assz.	D7 Anna	3
27 H.	Pantaleon vt.	Pantaleon	4
28 K.	Incze p. hv.	Győző	5
29 Sz.	Martha sz.	Mártha	6
30 Cs.	Abdon, Szenn.	Judit	7
31 P.	Loyolai Ign. †	Germán	8

AUGUSZTUS

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 Sz.	Vasas sz. Péter	Vasas Péter	9 S. Debar.
2 V.	D9 Liguori Alf.	D8 Gusztáv	10 Jer. p. bőjt
3 H.	Istv. test. meg.	Eleázár	11
4 K.	Domonkos hv.	Domonkos	12
5 Sz.	Havi B.-Assz.	Ozvald	13
6 Cs.	Urunk szinv.	Urunk szinv.	14
7 P.	Kajetán hv. †	Kajetán	15
8 Sz.	Czirjék vt.	Czirjék	16 S. Vaeth.
9 V.	D10 Román vt.	D9 Román	17
10 H.	Lőrincz szp.vt.	Lőrincz	18
11 K.	Zsuzsanna vt.	Zsuzs., Tibor	19
12 Sz.	Klára sz.	Klára	20
13 Cs.	Ipoly vt.	Ipoly	21
14 P.	Özséb áld. hv. †	Özséb	22
15 Sz.	Nagy B.-Assz.	Nagy B.-Assz.	23 S. Ekev
16 V.	D11 Sz. Joákim	D10 Rókus	24
17 H.	Liberát ap.	Liberát	25
18 K.	Ilona csász.	Ilona	26
19 Sz.	Tulúzi Lajos	Szebald	27
20 Cs.	Sz. István kir.	István király	28
21 P.	Bernát ap. †	Sámuel	29
22 Sz.	Timót vt.	Filibert	30 S. Reéh
23 V.	D12 Beniti Fül.	D11 Farkas	1 Elul R.Ch.
24 H.	Bertalan ap.	Bertalan ap.	2
25 K.	Lajos kir.	Lajos	3
26 Sz.	Zefirin p. vt.	Zefirin	4
27 Cs.	Kalaz. József	Gebhárd	5
28 P.	Ágoston pk. †	Ágoston	6
29 Sz.	K. sz. Ján. fejev.	János fejev.	7 S. Softim
30 V.	D13 Limai R.	D12 Róza	8
31 H.	Rajmund hv.	Rajmund	9

SZEPTEMBER

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 K.	Egyed ap.	Egyed	10
2 Sz.	Jusztusz pk.	Jusztusz	11
3 Cs.	Mansuet pk.	Hildegard	12
4 P.	Rozália sz. †	Rozália	13
5 Sz.	Juszt. Lőrincz	Herkules	14 S. Ki Theze
6 V.	D14 Őrangyal.	D13 Zakariás	15
7 H.	Kassai vértan.	Regina	16
8 K.	Kisasszony	Korbinian	17
9 Sz.	Kláver Péter	Gorgon	18
10 Cs.	Tolent. Miklós	Jodok	19
11 P.	Jácint vt. †	Teodóra	20
12 Sz.	Mária neve	Guidó	21 S. Ki Thova
13 V.	D15 Amát pk.	D14 Amát	22
14 H.	Sz. † felm.	Kereszt felm.	23
15 K.	Nikomed vt.	Nikoméd	24
16 Sz.	Kor., Cip. K. †	Eufémia	25
17 Cs.	Lambert pk.	Lambert	26
18 P.	Kup. Józs. hv. †	Titusz	27
19 Sz.	Január vt. †	Január	28 S. Niczab.
20 V.	D16 Euszták vt.	D15 Euszták	29
21 H.	Máté aps.	Máté	1 Thisri 5675
22 K.	Vill. Tam. pk.	Móricz	2 Ujév 2. n.
23 Sz.	Linus, Tekla	Tekla	3 Gedal. bőjt
24 Cs.	Gellért pk. vt.	Gellért	4
25 P.	Kleofás †	Kleofás	5
26 Sz.	Cziprián vt.	Jusztina	6 S. Vajelech
27 V.	D17 Kozma, D.	D16 Kozma	7
28 H.	Venczel kir.	Adolf	8
29 K.	Mihály főa.	Mihály	9
30 Sz.	Jeromos ea.	Jeromos	10 Jom Kip.

OKTÓBER

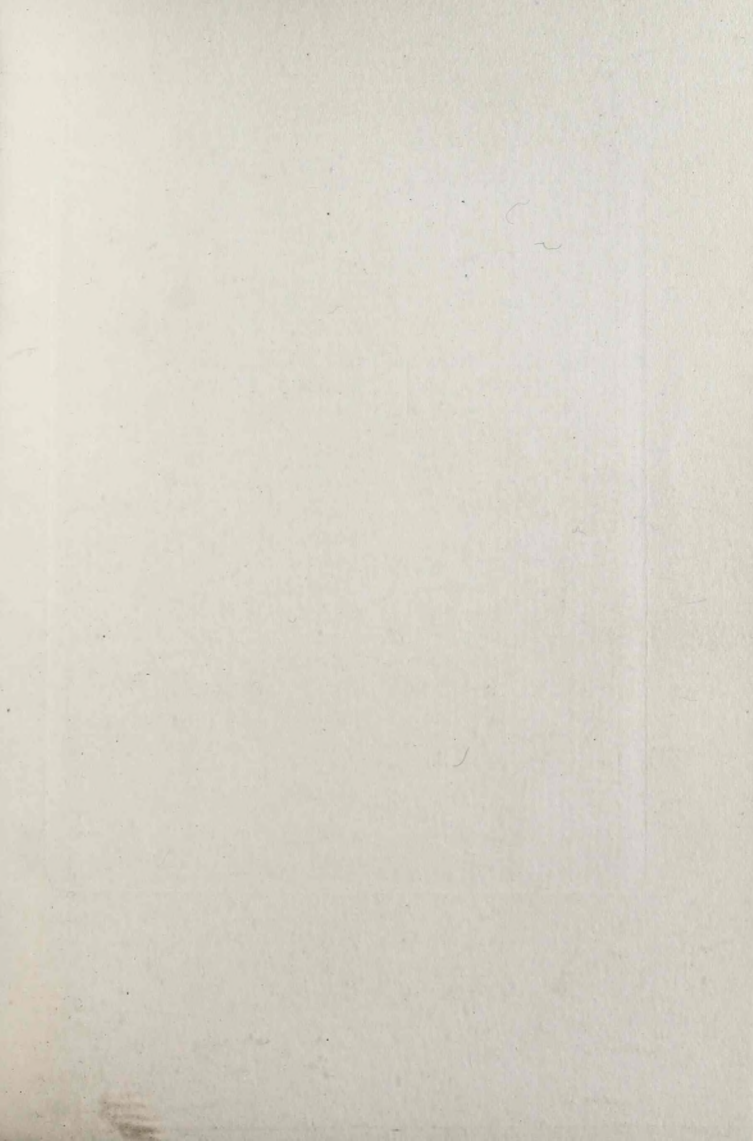
Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 Cs.	Remig pk. hv.	Remig	11
2 P.	Leodegár pk. †	Leodegár	12
3 Sz.	Kandid vt.	Kandid	13 S. Haazinu
4 V.	D18 Rózsafüz.	D17 Ferencz	14
5 H.	Placid vt.	Placid	15 Suk. 1. n.
6 K.	Brunó hv.	Brunó	16 Suk. 2. n.
7 Sz.	Ágost áld. hiv.	Amália	17
8 Cs.	Brigitta assz.	Pelagia	18
9 P.	Ar. Dénes †	Dénes	19
10 Sz.	Borg. Ferencz	Gedeon	20 Sab.
11 V.	D19 Magy. N.A.	D18 Placidia	21 Hos. rab.
12 H.	Miksa pk. vt.	Miksa	22 Sem. az.
13 K.	Kálmán vt.	Kálmán	23 Szimch.
14 Sz.	Kalliszt p. vt.	Kalliszt	24 [tora
15 Cs.	Terézia sz.	Teréz	25
16 P.	Gallusz ap. †	Gallusz	26
17 Sz.	Hedvig assz.	Hedvig	27 S. Beres.
18 V.	D20 Lukács	D19 Lukács	28
19 H.	Alk. Péter hv.	Lucius	29
20 K.	Kant. János	Iréne	30 Ros Chod.
21 Sz.	Orsolya sz. vt.	Orsolya	1 Markhesv.
22 Cs.	Kordula sz.	Kordula	2
23 P.	Ignác patr. †	Kapisztrán	3
24 Sz.	Ráfael főangy.	Ráfael	4 S. Noach
25 V.	D21 Krispin	D20 Krizánt	5
26 H.	Evariszt p.	Dömötör	6
27 K.	Szabina	Szabina	7
28 Sz.	Simon és Juda	Simon, Juda	8
29 Cs.	Narczisz pk.	Narczisz	9
30 P.	Rodr. Alfons †	Kolos	10
31 Sz.	Farkas pk. ††	Reform. eml.	11 SL.-Lecha

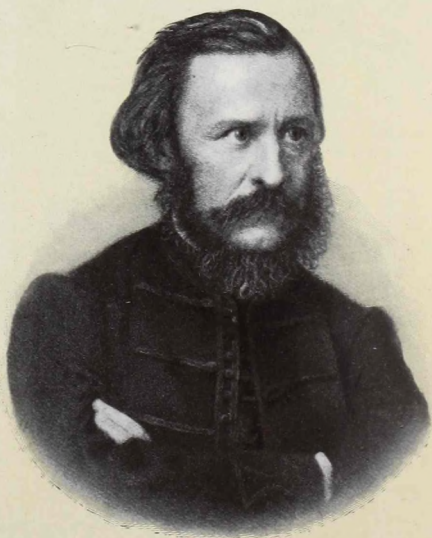
NOVEMBER

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 V.	D22 Mindensz.	D21 Mindszent	12
2 H.	Halottak napja.	Viktorin	13
3 K.	Malachiás	Pirmin	14
4 Sz.	Borr. Károly	Károly	15
5 Cs.	Imre herceg	Imre	16
6 P.	Lénárd hv. †	Lénárd	17
7 Sz.	Engelbert pk.	Engelbert	18 S. Vajere
8 V.	D23 Gottfried	D22 Gottfried	19
9 H.	Tivadar vt.	Tivadar	20
10 K.	Avell. András	Luth. Márton	21
11 Sz.	Márton pk. hv.	Márton	22
12 Cs.	Márton p. vt.	Jónás	23
13 P.	K. Szaniszló †	Arkád	24 [Sara
14 Sz.	Jozafát pk. vt.	Jukund	25 S. Cháje
15 V.	D24 Lipót hv.	D23 Lipót	26
16 H.	Ödön pk. hv.	Ödön	27
17 K.	Csod. Gergely	Alfeus	28
18 Sz.	Odo ap.	Ottó	29
19 Cs.	Erzsébet	Erzsébet	1 Kisz.R.Ch.
20 P.	Val. Bódog †	Emilia	2
21 Sz.	B. A. bemutat.	B.-A. bemut.	3 S. Toldoth
22 V.	D25 Czeccilia	D24 Czeccilia	4
23 H.	Kelemen p.	Kelemen	5
24 K.	Ker. János hv.	Krizogén	6
25 Sz.	Katalin sz. vt.	Katalin	7
26 Cs.	Szilveszter ap.	Konrád	8
27 P.	Virgil pk. †	Virgil	9
28 Sz.	Rufusz vt.	Szosztén	10 S. Vajecze
29 V.	D1 Szaturnin	D1 Szaturnin	11
30 H.	András aps.	András	12

DECZEMBER

Nap	Katholikusok	Protestánsok	Izraeliták
1 K.	Eligiusz hv.	Eligiusz	13
2 Sz.	Bibiana sz. †	Aurélia	14
3 Cs.	Xav. Ferencz	Szofoniasz	15
4 P.	Kryzolog et. †	Borbála	16
5 Sz.	Szabbas ap.	Szabbas	17 S. Vajisl.
6 V.	D2 Miklós pk.	D2 Miklós	18
7 H.	Ambrus pk.	Ambrus	19
8 K.	B. A. szepl. fog.	B.-A. fogant.	20
9 Sz.	Leokádia sz. †	Joakim	21
10 Cs.	Melkiades p.	Judit	22
11 P.	Damaz p. †	Damaz	23
12 Sz.	Szinesz vt.	Szpiridion	24 S. Vajesew
13 V.	D3 Lucza sz.	D3 Lucza	25 Chanukka
14 H.	Spiridion pk.	Nikáz	26 [kezdeté
15 K.	Valerián pk.	Valerián	27
16 Sz.	Özséb Kánt. †	Albina	28
17 Cs.	Lázár pk.	Lázár	29 [R. Ch.
18 P.	Gráczján pk. †	Gráczján	1 Tebeth
19 Sz.	Nemezius vt. †	Neméz	2 S. Mikecz.
20 V.	D4 Teofil vt.	D4 Teofil	3 Szoth Kh.
21 H.	Tamás aps.	Tamás	4
22 K.	Zeno vt.	Zeno	5
23 Sz.	Viktoria sz. †	Viktoria	6
24 Cs.	Ádám és Éva†	Ádám és Eva	7
25 P.	Nagy Karács.	Karácsony	8
26 Sz.	István 1. vért.	István 1. vért.	9 S. Vajigas
27 V.	D János aps.	D János	10 Jer. ostr.
28 H.	Apró szentek	Apró szentek	11 [bőjt
29 K.	Tamás pk.	Dávid	12
30 Sz.	Anizia pk.	Anizia	13
31 Cs.	Szilveszter p.	Szilveszter	14

Blotwis Joseph

ELŐSZÓ.

E könyv tervét a kegyelet és szeretet őrlelték. A Kisfaludy-Társaság tagjai, a kik írták, és a Franklin-Társulat, mely kiállította, nem jövedelmét, hanem egész bevételét az árvízkárosultaknak áldozzák.

Iródműi társaságunk az emberi szeretetnek, minden költői motívumok legmélyebbikének és legeggyetemesebbikének sugallatára, nem ez alkalommal siet először segítő kezet nyújtani elemtársaságok sujtotta hazafitársaink felé. Tagjai írták legnagyobb részt 1839—41-ben a *Budapesti Árvízkönyv* öt kötetét, melyekben a *Karthausi*-val Eötvös szelleme először jelent meg egész mélységében és gazdagságában. 1880-ban a magyar Alföld rombadőlt metropolisának javára adtuk ki a *Szegedi Árvízkönyvet*, az akkor még élő Aranynek egyik utolsó balladái remekével. Az album harminczkilencz dolgozótársa közül ma csak hatan vannak életben; de a

Oliver Lusk

ELŐSZÓ.

E könyv tervét a kegyelet és szeretet érlelték. A Kisfaludy-Társaság tagjai, a kik írták, és a Franklin-Társulat, mely kiállította, nem jövedelmét, hanem egész bevételét az árvízkárosultaknak áldozzák.

Irodalmi társaságunk az emberi szeretetnek, minden költői motivumok legmélyebbikének és legeggyetemesebbikének sugallatára, nem ez alkalommal siet először segítő kezet nyújtani elemi csapások sújtotta hazafitársaink felé. Tagjai írták legnagyobb részt 1839—41-ben a *Budapesti Árvízkönyv* öt kötetét, melyekben a *Karthausi*-val Eötvös szelleme először jelent meg egész mélységében és gazdagságában. 1880-ban a magyar Alföld rombadőlt metropolisának javára adtuk ki a *Szegedi Árvízkönyvet*, az akkor még élő Aranynek egyik utolsó balladai remekével. Az album harminczkilencz dolgozótársa közül ma csak hatan vannak életben; de a

megújult társaság ebben az irányban is híven törekszik követni eleinek immár hetvenéves hagyományát.

De évkönyvünk nevével, az *Aurorával*, irodalmunk egy másik hagyományának, nagy emlékének föllevenítésére is gondoltunk. Alig nevezhetnénk vállalatot irodalmunk egész életében, mely a költészetnek nemes és komoly felfogása s a nemzeti léttel való kapcsolatának bensősége tekintetében vetekedhetnék Kisfaludy Károly és Bajza József *Aurorájának* tizenhat kötetével, 1822—37. Toldy Ferencz az almanachot Kisfaludy haláláról szóló jelentésében «költészetünk leghatalmasabb előmozdítójának» nevezte. Egy színekben, hangokban, tárgyakban gazdagabb, szabadabb művészi eszmény kitűzésével korszakos hatásúvá lett irodalmunk fejlődésében. Korszakos hatásúvá irányával és örök emléküvé tartalmával.

Hajnalló közéletünkben, a reformkor kezdetén, az *Aurora* és köre úgy emelkedik ki a szürkületből, mint az a másik, halhatatlan Aurora a firenzei Medici-kápolnában: az erőnek és szépségnek teljességében, a jövőnek biztosítékául és dicsőségül. A mit e másfél évtizedben a magyar költői szellem történetileg értékest vagy szívünkben ma is visszhangzót alkotott: Kazinczy *Sza-*

bad Erdélyétől, Kölcsey Remény s emlékezetétől és Zrinyi énekétől, Kisfaludy Károly Honvágyától és Mohácsától, Bajza Borénekétől kezdve túlnyomó részben e díszes kis kötetek lapjain láttak napvilágot. A magyar vígjáték és víg novella atyja itt közli kis színműveit s tréfás elbeszéléseinek legjobbjait, a két *Tollagit* és *Sulyosdi Simont*. Czuczor itt lép föl az *Augsburgi ütközzettel*. Itt harsan föl a magyar nyelvnek legcsodálatosabb zenéje Vörösmarty hexameteireiben: egymást követik a *Cserhalom*, *Eger*, *Rom*, *Két szomszédvár*; lírájának és kisebb epikájának gyöngyei közül itt merülnek föl a *Kis gyermek halálára*, a *Buvár Kund*, *Hedvig* és *Szép Ilonka*. A jövő fejlődés sejtelmével itt próbálkoznak a magyar népdallal Kisfaludy Károly, Vitkovics s mindenekelőtt a deákos öreg Virág Benedek. Nemzeti énekeink, Kölcsey *Himnusa* és Vörösmarty *Szózata* innen indulnak az égbe és a magyar szívekbe.

Az *Aurora* köréből alakult a Kisfaludy-Társaság. Az idézett nagy nevek és nagy emlékek elhomályosíthatják a mi dolgozatainknak e szerény gyűjteményét, de megvilágítják törekvésünket. Legalább ebben, igyekezetünkben, óhajtunk méltók maradni hozzájuk, az ő mű-

vészi és nemzeti eszményökhöz. Ez az eszmény nemcsak kegyeletre, hanem haladásra int, arra, hogy megértsük korunk szavát, a mint ők megértették a magukét. De a megértett szót az ő példájokra magyar szívvel és magyar szóval adjuk vissza.

BEÖTHY ZSOLT.

B. EÖTVÖS JÓZSEF GONDOLATAIBÓL.

(Eddig ismeretlenek.)

*Mennyi népnél kezdődik a teremtés a vilá-
gossággal!*

✱

*Isten egységének gondolata nemcsak reve-
latio, de az ész kifejlődése által is támadhat.*

✱

*A zsidó vallás inkább jog, mint kötelesség-
nek tekintetett s innen van, hogy a világ
minden vallása között ez az egy soha pro-
selitákat nem csinált.*

✱

*A zsidóknál tekintély a törvény magyará-
zásában nincs, s ez által a vallás szüksége-
sen philosophicussá válik s a rationalismus-
hoz vezet.*

✱

Az Eötvös Collegiumban B. Eötvös József könyveinek
rendezése közben könyvek lapszéléről gyűjtötte

HUSZTI JÓZSEF.

EÖTVÖS GONDOLATAI.

«Eötvös gondolatai» a legnagyobb téma a magyar irodalom multjában. E gondolatok világa páratlanul gazdag, ép oly mélységes, a legszélesebb körű és rendkívül változatos. Maga Eötvös szinte gondolattá fokozódott egyéniség. Bármely tevékenységbe merül, megjelenik mögötte a «Gondolat». Mint publicista és államférfiú, ő jóformán az egyedüli történetünkben, a ki egyetemes gondolatok magaslatán eredő fényvel iparkodik megvilágítani a multat és jelent, hogy biztos utat találjon a jövő számára. Azt a rendkívül magas színvonalat, melyre a negyvenes évek politikai küzdelmei hazánkban emelkedtek, elsősorban Eötvös gondolatainak köszönjük. Ő nem éri be a routine, a közönséges józan ész abszolút dictatumaival, hanem segítségül hívja a történet és az államférfiúi tapasztalat tanulságain iskolázott államphilosophiai gondolatot. Nála ez nemcsak az értelem, hanem a legfinomabb erkölcsi érzés ügye, mert hiszen a haza sorsát nem lehet a routine élettelen mechanizmusának, a politikai ösztön koczkázatos

merészségének, a szenvedély vak hevének átengedni. Csak a gondolat vezérel biztosan a gyakorlati élet terén is, erre kell szert tenni; mindaddig nyugtalanul habozik, a mi persze a routineosokon, az ösztönösökön, a szenvedélyeseken sohasem esett meg. Eötvösnek, a két ízben ministernek, pártja vezéralakjának, a nagy, eleven, termékeny publicistának igazi élete a Gondolatban van, minden egyéb csak kirándulás, mely onnét indul és oda tér vissza. Gondolat pedig jelenti nála az egyetemes, az összefoglaló, a philosophiai gondolatot. Páratlan és tény volta ellenére szinte hihetetlen dolog, hogy a szabadságharcz után meg nem roppan, el nem ernyed, ellenkezőleg a legnagyobb szellemi rugékonysággal, a legnyugodtabb körültekinetéssel, kritikai óvatossággal megírja *A XIX. század eszméit*, azt az államphilosophiai remekművet, mely az ő nemzetének, az ő korának szólott, de melyről kitünt, hogy egyetemes érvényű és örök értékű. Hogy ez hasznára vált-e politikai és államférfiúi működésének, hogy a philosophiai gondolat megbízható kalauz-e ezen a téren, hogy szabad-e a politikusnak «gondolkodni», nem vizsgálom e pillanatban, tudjuk, hogy ő maga ezen is sokat gondolkodott, míg kortársai közül némelyek phantastának nézték és a mi kortársaink közül sokan most kezdik felfedezni értékét, mert mindinkább átlátjuk, hogy egyetemes gondolat nélkül a politika mégis csak tévelygés, a világta-

lanoknak vakok által való vezetése. De a megértés minden téren Eötvös lelkének szenvedélye. Mint költő is inkább philosophus, mint művész, illetőleg sajátságos és nem mindennapi művészet az övé: a gondolat művészete. Mint 24—25 éves ifjú írja első nagy művét, a *Karthaust*, melynek I., II., III. része 1839-ben, a IV. 1840-ben, az V. 1841-ben jelent meg. A munka túlön túl telítve van elmélkedésekkel. Ennek az ifjúnak gondolkodó ereje minden pillanatban megakasztja, megállítja elbeszélő tehetségét, melynek pedig sok érdekes mondanivalója volna. A szerző látta s megalkotta alakjait, melyekben gyönyörűsége telhetett. De még nagyobb gyönyörűsége telt az így megalkotott alakok bonczoló megértésében, minden tettüknek, érzésüknek, egész sorsuknak egyetemes gondolatok légkörébe emelésében. Ennek a fiatal embernek van színes phantasiája és mélységes, igaz érzése, de ez mind prédájává válik gondolatainak. Csak fiatal embertől telik az a naiv pedanteria, melylyel minden érzelmet mintegy megállít útján, hogy kikérdezze, titkát kifürkészsze, gondolat útján megértse. Tudja ő éreztetni velünk alakjainak érzését és ez elég, ez minden; de a Gondolatnak ez a szenvedelmes bajnoka mindent odahurczol a Gondolat ítélőszéke elé, hogy ezé legyen minden. Lelkében a Gondolat mindig féltékenyen őrködik, hogy más ne foglaljon el benne túlságos helyet. Ússuk föl a könyvet bár-

hol. Itt van a XXVI. szakasz. A regény hőse azt feleli barátjának, a ki arra kérte, hogy írja le neki egész életét: hogy azt nem teszi, az ő sebei úgy sem fognak gyógyulni. Ezt Gusztáv így érzi, ez az érzés jellemzi lelkének mostani állapotát. De ezzel Eötvös Gondolata nem éri be. Gusztáv keresi, *miért* nem gyógyulhat be a sebe. Azt mondja: Kinek fájdalmai a külvilágtól jönnek, azt az idő vigasztalja. Mert eltávozván szenvedéseinek eredetétől, azok kisebbeknek látszanak előtte. A gyermek is olyan. Új játszószer elfeledteti vele a régít. De ha az embernek a szíve beteg, annak a baját az idő nem gyógyítja. Az idő gyógyító ereje egyáltalán nem ellenállhatatlan. Az idő a külső fájdalmakat lerontja, de a keblünkben rejlőket növeszti. Az embernek a jövője a múltban fekszik egészen. Ha a mezőn a vetés csírái elromlottak, hasztalan árasztja rája később meleg sugarait a nap. Ámde nem látjuk-e, hogy minden fájdalom idővel enyhül? Az a búskomor fölfogás valami pathologikus jelenség. De vigasztaló gondolat-e ez? Az élet nekünk az, a minek látszik. Most a szerző erre a gondolatra veti magát. Rossz vigasztalás, úgymond, ha a gazdát, kinek háza leégett, arra intjük, mily csekély szikra kellett egész vagyonának lerontására. Egy vigasztalás van, megvetni a világot, az életet, az embereket, megvetni mindent és a magányba vonulni, azzal a szörnyű tudattal, hogy elátkozott, ki emberek-

ben bízik. Most nagy elmélkedés következik a bizalomról. A növény, az állat nem csalja meg az embert, a kutyát talán azért teremtette Isten, hogy bajban egészen elhagyatva ne álljunk a világon. Emberekben ne bízzunk, a legjobb is önző. Most az önzésről elmélkedik a szerző. Az ember állhatatosnak hiszi szívét, míg végre eljő szívének Galileije és megmutatja neki, hogy ő változott, szíve szüntelen önmaga körül forog, önös . . . Az erény sokszor nem más, mint szerencsétlen véletlen. Ismerd tenmagadat, szól a bölcs. Jaj annak, ki tanácsát követi, kinos tudomány az emberismeret. Csak az vígasztal ebben bennünket, hogy magunkat jobbaknak hiszszük a többieknél. De eljő a pillanat, midőn felfedezzük, hogy nem vagyunk jobbak másoknál ; ha magunkat ismerjük, akkor fájdalunk orvosolhatatlan. Akkor, ha végre látjuk, mi keveset bízhatunk önmagunkban, mondjuk, elkecseregetett szívvel : elátkozott, ki emberben bízik ! Oly önősek az emberek, hogy csodálkozni kell azon, a társadalom miként állhat fenn. Úgy látszik, csak a hit és a hiúság tartja össze a világot. De a ki elveszti a hitet, a ki átlátja, mily dőreség a dicsőségért lelkesedni, a ki végig élvezett mindent, mi marad annak hátra a világon? A sír. De be kell-e várni a halált, nem lehetne-e elébe menni? Nagy elmélkedés az öngyilkosságról. Miért kárhoztatják? A szívnek is megvan a mérlege és ha nagyobb a fájdalmas terhe, ellensú-

lyát veszti. Ez csak száraz kivonata a ragyogó gondolatsornak, mely e fejezetben foglaltatik. Közelebbről vizsgálván ezeket a reflexiókat, kitűnik, hogy fölötte jellemzők Gusztáv lelkiállapotára, melyben a melancholia dialektikája az emberi élet értékeit egymásután meg akarja semmisíteni. Így lesz a gondolatok kapcsolata eleven lélektani rajzzá, de a fő a szerző előtt mégis a gondolatok dialektikája. És ilyen a regény elejétől végig, míg végre a szeretet apotheosisában fejezi ki az emberi élet igaz értelmét, miután gondolatban bejárta és felfogta az emberi élet hullámos mozgását. Ez Eötvösnek minden tendenciától ment lélektani regénye, valószínűs tobzódása a gondolkodásnak, az élet előtte könnyen megnyíló mélységeinek és sorsfordulatainak megértésében. Később reflexiója mérseklődik, de kevésbbé drámaivá is lesz és regényeinek meséje, cselekvénye, alakjai egészen a gondolat szolgálatába szegődnek.

E gazdag gondolatvilág föltüntetése, elemzése, méltatása nem lehet egy szűkre szabott tanulmány feladata. Néhány általános vonás kiemelésére kell szorítkoznunk, melyek inkább a gondolkodó egyéniség jellemzésére szolgálnak.

★

Eötvös gondolkodásának alkata rendkívül érdekes. Hogy milyen valamely gondolkodás, a motívumokból tűnik ki, melyek megnyilatkozásra

indítják, a szellemből, mely áthatja, a termékenységből, melylyel producál és a célból, melyet szolgál. Hogy mely irányban működik, mily termékeket hoz létre, miféle hatást tesz és mily értékűek alkotásai, az, habar a gondolkodás alkatával is kapcsolatos, itt csak másodsorban jó tekintetbe, mert nagyrészt a kortól, a körülményektől, az eseményektől függ, melyeknek taglalásába itt természetesen nem bocsátkozhatunk. Eötvös gondolkodása, hogy egy quantitativ kifejezéssel éljünk, mindenekelőtt rendkívül erős, de ez az erő nem merül ki szellemességben, a mi a gondolkodás játéka, nem merész kombinálásban, a mi a speculativ és constructiv elmék sajátossága, nem encyklopædismusban, a mi a mélységet el nem érő szellemek kárpótlása; ez az erő mindig egyetlen egy célpontra irányul: a megértésre. A megértés akarata valóságos szenvedélye szellemi alkatának. Meg akarja érteni az emberi életet minden formájában, az egyén lelkét, a társadalmak és államok alakulását és természetét, az eszmék erejét és működését. Ez a megértési akarat nem szorul nála külön erőfeszítésre, nagy nekilendülésekre, buzdításokra, rendkívüli alkalmakra, ez mintegy magától, állandóan, folytonosan működik. Gondolkodása mindig résen áll, hogy az eléje kerülő jelenséget földolgozza. Voinovich a *Gondolatok* című kötethez írt jegyzeteiben mondja, hogy mindig hordott magával kis jegyzőköny-

veket s gondolatait séta közben is fel szokta jegyezni mindenről, a mi foglalkoztatta. Már ifjan megvolt ez a szokása. Jegyezgetéseivel legfőbb elfoglaltsága idején sem hagyott fel, bár szellemének gazdagsága és szüntelen munkája mellett lehetetlen volt mindent följegyeznie. Ülésen, mialatt elnökölt, időt talált érdekes aphorismák leírására, sőt ministeri audenciák alatt is megteltek kis papírszeletek érdekes mondásokkal. Egy részét ezeknek a gondolatoknak feldolgozta nagyobb műveiben, a mit fel nem dolgozott, belekerült a *Gondolatok* című kötetbe, melynél érdekesebb, elmemozdítóbb olvasmány alig van irodalmunkban. Sok ily gyűjtemény akad a világirodalomban, de majdnem valamennyi fárasztó olvasmány, Eötvösé üdítő. Mert az ő gondolatai nem játékok, nem elmésségek, nem pusztá szellemes ötletek, hanem mindig a megértés vágyából születtek és azért nyugodtan fénylenek, míg az elmésségek nyugtalanul és nyugtalanítóan villámlanak. Legtöbb aphorismusa vagy kezdete, vagy sűrített kivonata egy tanulságos eszmesornak. Akárhány olyan akad, mely dióhéjban fontos tudományos igazságokat tartalmaz és nagy területeket bevilágít. Mindíg komolyan veszi gondolatait és azért mi is komolyan vesszük őket. Lelkéből születnek eszméi és nekünk is lelkünket fogják meg. Nem merek sokat idézni belőlük, mert akkor csakhamar kitűnnék, hogy a legjobb előadás Eötvös gondolatairól az

volna, ha néhányat felolvasnak belőlük, ámbár ezek a gondolatok mégis inkább a csendes olvasásra és a hozzájuk fűződő nyugalmas elmélkedésre valók. Ki mondott szebbet, bölcsőbbet, igazabbat pl. mint Eötvös ebben az aphorismusban: Nemcsak minden jó tett, de még minden jobb gondolat és nemesebb érzés is meghozza jutalmát. Mert ha a világ elfeledi is legszebb tetteinket, szívünk, mint az edény, mely egykor drága illatot foglalt magában, megtartja minden érzésnek nyomait. S ha van valami, mi a jobb embert az élet bajai közt vigasztalhatja, az azon meggyőződés, hogy éltenek minden pillanatában öntudatlanul saját jövőjén dolgozik. Életünk termékeny földjében minden megtermi gyümölcsét s valamint a bűn vagy tévedés nem marad büntetés nélkül, úgy minden jó meghozza jutalmát legalább az által, hogy jobbá tesz bennünket. (35. l.) Mit bámuljunk inkább ezen a gondolaton, annak formáját, mély bölcsességét, világos igazságát vagy azt a nemes lelket, mely benne megnyilatkozik és mely kötelességének tartja, folyton építeni maga magán, szünetlen munkával, egy ideális tervezet megvalósítása végett? És ilyen gondolat száz meg száz akad.

A megértés azonban ő benne nem hideg szenvedély, valamely abstract kíváncsiság kielégítésének akarata. A szellemiek terén egész lelkünk bele van bonyolítva a megértés munkájába. Az első, mi hozzája tartozik, a megértetés akarata.

Eötvös született mestere és tanítója a gondolkodásnak. A közlés vágya épp oly erős benne, mint a megértésé. Eötvös nem tartozik a hallgató, a tartózkodó egyéniségek közé. A miről mélyen meg van győződve, arról meg is akarja győzni az embereket. Egyike ő azoknak, kik, midőn írnak, egészen feltárják belsejüket, egészen odaadják magukat. Ha bármit olvasunk tőle, ennek az odaadásnak lüktetését érezzük íratában. A mit ő tud, hadd tudják mások is. Mert fölötte fontos, hogy az igazságot ismerjük, az visz bennünket előre, ezért terjeszteni kell a tudást, ez erkölcsi kötelességünk. Ezért szereti Eötvöst az ifjúság, mert érzi, hogy ez az író a legőszintébb lélekkel közeledik feléje és ők odaadást odaadással hálálnak meg. A politikai élet terén Eötvös sokszor a második helyre szorult, de mint író mindig az első helyen fog állani. Valami nagyszerű lyrismus van egész lényében, mint általában a magyar irodalom aranykorában, mely a lyra terén emelkedett legmagasabbra; ez nála a gondolat lyrismusában nyilvánul. De irodalmi alakulásában is a megértetés vágya teremti meg magának legalkalmasabb, legmeglepőbb formáit. Legerősebb fegyvere e téren a hasonlat, mely a gondolat terjesztésében mégis leghathatósabbnak bizonyul. Egész irodalmunkban nincsen senki, ki e tekintetben vele mérkőzhetnék. Hadd idézzek erre néhány találomra kijegyzett példát. Ész és szív — bizonyára elko-

pott thema, melyről ma senki nem merne írni. Ő azt mondja, hogy a kettő viszonya ahhoz hasonló, mely mélység és a világosság között létezik. Annyira együtt nyilatkoznak többnyire, hogy látszó különbségük mellett mégis azon gondolatra jutunk, nem ugyanazon kútfőből erednek-e? Mily találó, igaz és mennyire jellemzi őt magát! Minden aphorismusát átélte. A szív a mágnes-tűhöz hasonlít, mely csak akkor nyugszik, ha természetes hajlamának megfelelő helyzetbe jut. Az ember boldog lehet oly helyzetben, mely meggyőződésével, de sohasem olyanban, mely érzelmeivel ellentétben áll. Sokat elmélkedik az emberi kiválóságról. Egy helyen azt mondja: Nagy népszerűséggel bíró emberek, közelebbről ismerve, ritkán szeretetreméltók. Az ok ugyanaz, melyért a legszebb frescókép sem tetszik. Az egyes vonások nagyon is durvák és erősek. Vannak emberek, kiknek erényei körülbelül azt a hatást teszik ránk, mintha valaki a legszebb dallamot trombitán fújná. Künn az utcán nagy élvezettel hallgatják a bájló zenét, de jaj annak, kit a sors a trombitás közelébe állított. — Hozzá kell gondolnunk az ő finom sensitiv lényét! Elmés hasonlat: Hogy a tüzet eloltsuk, sokszor nem szükséges egyéb, mint hogy azt széjjel-szórjuk; a halom izzó parázs sötét széndarabokra oszlik fel, melyek között rövid idő múlva egy szikrát sem találunk. Hasonlót tapasztalunk tömegeknél. Úgy látszik, mintha ezeknél is a

lelkesedés képessége a csoportozás lehetőségétől függne. — Ime a tömegek lélektanának csírája. — Nézzük ezt: Senki sem tagadhatja, hogy a politikai agitatio hazánkban nagy eredményeket vívott ki, de abból nem következik, hogy azt újra megkezdjük. Idáig olvasva figyelmünk nincsen nagyon lekötve. De most jó az elmés hasonlat: A forrás a mustot borrá változtatja, de ha a bort újra forrásba hozzuk, csak eczet lesz belőle. A hasonlat megkapó és fokozott figyelemmel olvassuk az aphorismus fejtegető velejét. Az embert egy helyen narancsfához hasonlítja, mely gyümölcsöt és virágokat egyszerre hord ágain. Itt a hasonlat nem megkapó, de azzá válik a hozzá fűzött elmélkedés által. T. i. így folytatja: Ki ifjúkorának lelkesedését és mélyebb érzelmeit elveszté s kit az élet poesise egészen elhagyott, attól ne várjon senki hasznos vagy nagyszerű tetteket. Ez is vallomása az ő lelkének. A hasonlatok oly plastikussá teszik gondolatait, hogy e tekintetben alig van párja a világirodalomban.

Egyébként is odavetett gondolatainak remek a formájuk. Az a kimért periodus-szerkezet, mely a kor stylushajlamaiból reáragadt és pl. a *Karthusiban* némelykor oly türelmetlenné tesz bennünket, itt igen ritkán zavarja figyelmünket. Nem gondosan nem tud írni, de itt a szépen írás szándéka, a gondolat pillanatnyi feltűnése és megnyilatkozása folytán, nem túlozza ezt a gondot. Mily tömör pl. ez a gondolat: Elmenk

és kedélyünk nyugalma a legfőbb, sőt az egyetlen boldogság, melyet a földön találhatunk, s miután az elsőt csak erős meggyőződés, a másodikat csak erős akarat által érhetjük el, életünk főfeladatá az, hogy e kettő után törekedjünk. Vagy ez : Önmagunkban hordjuk az emberismeretnek egyedüli, de biztos kulcsát ; s ha mégis kevesen jutnak e tudományhoz, az ok abban fekszik, mert kevesen tudunk és még kevesebben akarunk visszaemlékezni saját mulunkra. Ezt is csak igen bölcs ember írhatta. Szereti az elmés ellentétet, de nem szereti a paradoxont, a szellemnek ezt a flirtölését az igazsággal. Mily szép ez : Irigy ember, ha más kitűnő állásban lát, helyén szeretne lenni. Valóban ambitiosus ember nem kívánja soha másnak a helyét, de annál magasabbat. Az író művészetéről azt a nagyon igaz gondolatot találjuk : Jó író csak az lehet, ki azért ír, hogy gondolatait kifejezze ; — ki azért gondolkodik, hogy írjon, jó mesterember lehet, de való művész nem lesz soha.

A megértés uralkodó vonása másképp is vizsgálhat az egész szellemi alkatra : azokat a funkciókat fejleszti, melyek az ő céljait szolgálják. A legfontosabbak bizonyára a következők. Megértésen különbözőket értünk a megértendő tárgy sajátosságához képest. Az összetett megértjük, ha részeire bontjuk, a következményeket, ha föltételeiket tudjuk fölmutatni, a fajt, ha neme alá

soroljuk, az egyszerűt, ha elkülönítjük minden egyébtől. A természettudományok megértő folyamatahoz tartozik a quantitativ viszonyok pontos megállapítása, a szellemi tudományokéhoz a beleérzés, a megértendőnek belső átélése. Mindennemű megértés betetőzése a rendszeralkotás, a tudás összefoglalása, egységesítése. Nem akarok most mindezekre a mozzanatokra kitérni, csak jelzem a figyelembe veendőket. A «megértők» ritkán jó megfigyelők. Annyira sietnek, a megértés ösztönétől hajtva, a véghez, az egyetemes tételhez, mely alá sorozhatják a megértendőt, hogy figyelmük nem szegződik mindig elég feszülten az egyesre, a részletre, melynek pontos megfigyelését alábecsülik. A megértendők hasonlóságát könnyebben észreveszik, mint a különbségeket. A legáltalánosabbat gyorsabban concipiólják, mint a közbensőket, melyek a valósághoz közelebb állanak. A görög philosophusoknak ez volt a bajuk, elsiettették az egyetemesítéseket, melyekkel nemcsak elébe vágta a specialis tények megismerésének, hanem azt egyenesen megakadályozták. Ezek a fogyatkozások kisebb-nagyobb mértékben Eötvösben is föltalálhatók, nem mint az ő alkatának sajátosságai, hanem mint olyanok, melyek az egész irányt jellemzik és a szellemi tudományok terén ma is nagyon gyakoriak. Szívesebben említem azonban, hogy Eötvös elemzései igen finomak; hogy eltökélt szándéka, mint azt nagy állam-

bölcseleti művében kifejti, a tapasztalati anyag gondos vizsgálatából kiindulni; hogy a történet megértésének fontosságát teljesen fölismeri, hogy történeti jelenségekbe való beleélése a legkiválóbb. Kevesen vannak, kik oly finom, beható történeti érzékről tesznek bizonyosságot, mint Eötvös. Nagy művének első conceptiója is egy nagy történeti constructio tervéből fakadt. A *Gondolatokban* is történeti aphorismái a legbecsesebbek. Hogy gondolatvilágában nem fog megállani a részleteknél, hogy nagy összefoglalásra fog törekedni, előre tudhatjuk. Bámulnunk kell energiáját, melylyel ő, kit a viszonyok és körülmények politikai reform-küzdelmeink terére szólítottak, szellemi habitusához híven azon a téren, melyen legjáratosabb volt, nagy összefoglalást, egységes, rendszeres alkotást tudott véghezvinni. Szellemi érdeklődése mindenre kiterjedt, társadalmi és concret politikai kérdésekre, közigazgatásra, törvényalkotásra, vallásra és művészetre, természettudományra, erkölcsi életre és nagy rend volt a fejében. Hívő lélek volt, az elvont metaphysikai problémák nem ingerelték, æsthetikai és ethikai kérdésekben nem érezte a rendszerezés szükségét, de mindenben erős meggyőződésesei voltak az alapvető dolgokról, melyek az életben való eligazodására teljesen elegendőknek bizonyultak. Főleg a történeti fejlődés és az állam problémája ingerelték, itt nem talált nyugtot, míg szigorú rendszer alapján a

multat, a jelent és a jövőt egy nagy conceptióban egységbe nem foglalta és itt szellemének alkata és az alkotás egyéb korbeli és tudományos föltételei a legmagasabbra képesítették. A *XIX. század eszméivel* beírta nevét az európai államtudomány elsői közé.

★

Még gondolkodásának rúgóiról, szelleméről, célpontjairól kell röviden szólnunk. Eötvös gondolkodása a legnemesebb értelemben utilitaristikus volt. Bármily erős volt intellectualismusa, megértő akarata, soha eszébe nem jutott, hogy a tudományt csak magáért a tudományért művelje (még a művészetet sem a művészetért), hogy elvont gondolatvilágba mélyedjen és hogy a gyakorlati és erkölcsi élet minden tekintetét, mint az elmélkedést megakasztó ballastot eltávolítsa. Ezt az egész embert, ezt az erkölcsi pathostól áthatott embert a sors odaállította a nemzeti létért való leghevesebb küzdelem terére, hogyan vonhatta volna ki magát alóla? Habozás nélkül oda állott a küzdők közé és hű maradt a zászlóhoz élte utolsó pillanatáig. Egész gondolatvilágát, mint akkor minden jóra való magyar ember, a nemzeti küzdelem szolgálatába bocsátotta és ez a tényező bizonyára a legfontosabbak egyike volt. Hitt a gondolat erejében és bevitte oda, a hol leghevesebben dúlt a harc. A *Gondolatokban*, melyben annyi vallomása fog-

laltatik, a főszakasz utolsó gondolata ez: Két dologra megelégedéssel tekinthetek vissza. Az egyik az, hogy bármennyiszer csalódtam, bármennyiszer kételkedtem egyes nézeteimben, érzelmeimben sohasem ingadoztam és egyes eszmékhez sohasem vesztettem el bizalmamat. A másik az, hogy egész életem az eszmék létesítésének volt szentelve s mint magamat, úgy minden tehetségemet csak az eszmék eszközének tekintettem. A mondat elejéből kihagytam ezeket a szókat «s ezt tőlem még elleneim sem tagadhatják meg». Elleneim? Ez akkor volt. Ki ma az ő ellene? Valóban Eötvös nem volt pessimista, nem volt skeptikus. A *Karthausi*ban egész codexét találjuk a pessimismusnak, mely Madáchra is nagy hatással volt, de Madách egészen sohasem gyógyult ki a pessimismusból, Eötvös kigyógyult. A *Karthausi* az ő pessimismusának könyve, melyből ép ezzel a könyvvel teljesen megszabadult. Ezentúl hitt az eszmékben, hitt az emberiségben, sőt hitt az emberekben. Sokszor óva int bennünket, hogy ne bizzunk túlságosan az emberekben, de még kevésbbé bizalmatlankodjunk. A nagy meglepetések közé sorozta, hogy sokszor az embereket sokkal jobbaknak találjuk, mint gondoltuk. Világfájdalma ifjú korában inkább visszfénye volt az akkori európai áramlatoknak, mint saját valójának színe, mely a legépebb szellemi és erkölcsi alkatról tanuskodott. Idealista volt a szó legjobb értelmé-

ben. A mint szellemileg, értelmileg odaadta magát olvasóinak, úgy erkölcsileg nemzetének, polgártársainak. Ez a született báró volt az első igazi demokrata hazánkban, kinek demokrata érzése, lelke a modern Magyarország kialakulásában nagy akadályokat hárított el. Ha eszmei ember, minő ő volt, demokrata, akkor igazán az, akkor az ő hite csodaerővel hat. Egész gondolatvilága, melynek most tudományos részleteit mellőzhetjük, a szabad egyéniség gondolatában csúcsosodik ki, ezt adta át nekünk ideál gyanánt, ezért kell küzdenünk a jövőben, ennek a küzdelemnek a lehetőségeiért senki annyit nem tett, mint ő. Ő nekünk több, mint gondolkodó, mint tudós, mint költő, mint író, mint minster, mint államférfiú; nemzetének megváltói, prófétái, vezérei közé tartozik, kire áhitattal s büszkeséggel gondolunk.

A templom egyike a világtörténet legnagyobb intézményeinek. Egész nap nyitva áll, hogy a hívők zaklatott szíve minden pillanatban felkeresse és vigasztalást találhasson benne. Még a legutolsó faluban is a templom a legszebb épület, a melynek belseje, művészi dísze, tisztsága, nagy térsége, ideálokra emlékeztető berendezése fölemelik az egyszerű paraszt lelkét. Más világban érzi ott magát, jobb, felsőbb, gyönyörűsége világban. Nekünk Eötvös gondolatvilága ily templom. Mindig nyitva áll előttünk, minden pillanatban beléphetünk abba, kimenekülve a

mindennapi élet süket zajából, szennyességéből és öldökléséből. Egy jobb, nemesebb, felsőbb világ, melyből mindenki javulva, fölemelve távozhatik. Sok-sok kétséget ott megoldva találunk, találunk ideálokat és egy ideális ember tiszta lelkét. Mily különös, hogy oly kevesen élnek az alkalommal ! Micsoda Magyarország volna az, mely ettől a remek templomtól el tudna idegenedni ! Száz éve annak, hogy Eötvös József született ; a második század indult meg, most másodszor fog megszületni eleven hatásra és közreműködésre nemzeti életünkben.

ALEXANDER BERNÁT.

Atkony

Ha majd alkonyra száll majd od,
A szívecskéd rőmögess
S elcsócs mindent földi jó
Értéke, bája elvess:

Később ne dolya létédek,
A csócs a nagy uőre Kéren;
Ott maradsz, hol mindig valót:
A seremű Készen.

S ne Kéren d, hogy elcsócs legyen
A nagy uőre Kéren d,
Mely valót majd az enyészre
Tengerre Kéren d.

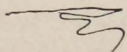
Hisz en annál fagyos ércben
Virágok Kéren d.

Ki a lelcs már elcsócsod,
Ki már csócs Kéren d, Kéren d?

Egy asszony dicső-burú
Glebb korád s eleg is,
Eli karsad vol az egykor
Habar nem ismerid is.

Fenyvesek töze az ég felé
Fajek bünyűk anélkül;
Egyszer egy érzésedem darab.
Vagy mulasztod, miként se.

Könnymen s hamar beutadod
Együtt a föld porába
Szavak var az örök élet
Ismeretlen világra.

Leánykönyv

LÉVAY JÓZSEF
ÚJABB KÖLTEMÉNYEIBŐL.

Aratás.

Mélázva ülök
Puha fészkemben ;
Oh ! be szeretnék
Kirepülni innen !
El messze, messze :
Virányán bolygani
Szabad mezőknek,
Kezet nyujtani
Az anyaföldnek,
Ha éreznék rá
Módot, erőt,
Mint volt apámnak,
Az ős természet
Bolog fiának,
Rég, rég ezelőtt.
Meleg napfényen
Neki-vetkezve.
Szórni a földbe
Veritékezve
Bőven a piros
Búza-magot ;

Remélve, várva
Dús aratásra
Sűrű keresztet
S otthon a szérűn
Magasra eresztett
Nagy asztagot.
És mikor a tél jő
S tarlott mezeinkről
Mindent beterelget,
S hóviharos felhő
Borítja egét :
Egyszerű hajlék
Tűzhelye mellett
Érzeni nyájas
Rokoni körben
A szeretetnek
Áldott melegét.
Élni nyugodtan,
Élni vidáman
Azzal, mit a nyár s ősz
Tárháza adott,
Sejteni, várni
Téli borúból
A közelítő
Tavaszi napot.
S bízva imáink
Nagy erejébe,
Egy-egy szent könyvet
Venni elő
S tenni sorsunkat

Annak kezébe,
A ki felettünk
Gondviselő. —
Hajh ! az ábrándot
Elkészve szőttem,
Az élet már egy
Pusztá előtttem,
Áldatlan ugar,
Dísze, virága
Nem búzavirág,
Csak lenge avar.
Egy szögöletben
Ott feledetten
Tuléredt kalász-
Foltocska maradt :
Én vagyok az, látom
S nyugodtan várom :
Jön az arató
És learat.

Gyermekeim.

Adott, adott nekem is a végzet
Szűk teleken egy parányi fészket.
Áldom érte, de azért is áldjam,
Hogy soh'se volt nagyratörő vágyam ;
Egy-egy szép reményem
Bárha semmivé lett,
Mégse maradt nekem
Adósom az élet.

Gyermekeket is én eleget nyertem,
Velök régen tele van a kertem.
Mind az enyém, én vagyok az apjuk,
Szüle-gonddal csügg a szemem rajtok.
Felvirulásokat
Örülök, ha látom ;
Elrejtve magányban
Ők az én családom.

Hallgatag nép, ritka jó testvérek,
Egymás mellett boldogan megférnek,
Nem ismerik az ember világát,
Irigységét, szenvedélye átkát.
El-kivándorolni
Vágyat egy sem érez ;
Mély gyökerek fűzik
A föld kebeléhez.

Múzsám köztök mulatozva járdal
S dalra készti őt is a madárdal.
Lágy fuvalom, eleven zöld pázsit
Élesztgeti szíve dobbanásit.
Eltűnt ifjukorát
Szinte újra éli
S gyermekseregének
Mélázva regéli.

Szeretetök, a mint csak kívántam,
Évről-évre megújul irántam.

Küzdenek a szárnyaló idővel,
De engemet nem felednek ők el.
Öregségemre is
Mind körültem állnak,
Zöld lombbal, virággal,
Gyümölcsessel kínálnak.

Nyitva a kert : jertek ide, jertek,
Aggó szüle s tévedező gyermek !
Itt a példa : szeretve tanulni
S a futamó évekkel javulni.
Itt öleli egymást,
Szó nélkül is áldva,
Szülői szeretet
És gyermeki hála.

Hangya és fülemüle.

Sohse busúlj kis fürge hangya,
Hogy nem lehattél elefánt,
Sürgő munkádban meg ne lankadj, —
Az éghez is hálátalan vagy,
Ha sorsod kicsinylése bánt.

Hogy téged hangyának teremtet
A természet, jót tett veled ;
Szükségedet kevésre szabja
S tárházából mindig megadja,
Gondja van rád, el nem feled.

Szeretnéd-e, ha nagy mivoltod
Távol vadonba rejtene
S életedet az meg nem óva,
Szenvedélyes vadász golyója
Véres zsákmányul ejtene?

Szeretnéd-e, ha törbe csalva,
Befognának az emberek
S szűk ketreczbe rabként bezárva,
A nép téged bámulni járna
S bosszantana minden gyerek?

Most hó nyárban téli napokra
Élelmet gyűjtögetni jársz,
Együtt vándorlasz a sikerrel
S magadnál is nagyobb teherrel
Zsombék-hazádba visszaszállsz.

Munkásságod szerény gyümölcsét
Éled nyugton és szabadon.
Híven tapadsz az anyaföldhöz,
Erdőn, mezőn ember nem üldöz,
Sőt tanul is szorgalmadon. —

Te se búsulj, fülemülécském,
Hogy nem lehattél bérczi sas,
Hadd lengje ő a felhők táját,
Előttem a te földi pályád
Gyönyörűbb, bár nem oly magas,

Rabló sas ő, emberkerülő,
Élelmet is ritkán ha kap.
S midőn lázasztva gyötri éhe,
Reátok gyilkos szenvedélye,
Apró madárkákra, lecsap.

Költője vagy te a tavasznak,
A hajnal énekedre vár,
A néma éj is arra hallgat
S találsz nála édes nyugalmat,
Ha röptöd elfárasztja már.

Sűrű lombok árnyába rejtve,
Lakásod oly igénytelen ;
Meleg fészked meg van ott áldva
S hű pároddal magát kínálja
A boldogság, a szerelem.

Örülhetsz is, hogy két hazád van,
Nem úgy, ah ! nem úgy, mint nekünk.
Veled mindig tavaszvirulat,
Az élet szép játéka múltat,
Míg itt mi romlunk, súlyedünk.

Hagyd a sasok rideg világát!
Szeresd, élvezd a magadét;
Ne háborítson dőre vágyad
S jó sorsodat dalolva áldjad,
Mint én áldom a magamét.

LÉVAY JÓZSEF.

A HELIODOR-SZOBA.

II. Julius pápát az elődje, VI. Sándor iránti gyűlölet indította arra, hogy ennek lakószobáit a Vatikánban, az úgynevezett Appartamento Borgiát, elhagyva, felköltözzék a második emeletre, a mai Ráfael-stanzákba. A harczias pápa erőszakos természete, mely városokat tudott lerombolni, nem akarta elpusztítani azt a minden részletében a Borgiákra emlékeztető művészi díszet, melylyel Pinturicchio ékesítette föl az alsó lakosztályt; inkább átköltözött olyan helyre, a hol azok az emlékek nem sértették szemét.

Azonban gondoskodott róla, hogy új lakótermei se nélkülözzék a művészi genius alkotásait. Habár a Sixtus-kápolna mennyezetének festése még folyamatban volt, megindította a munkát lakosztályában is. Volt módja benne; olyan felséges munkafelosztást művészi megrendeléseinél sem azelőtt, sem azóta fejedelem meg nem engedhetett magának: a Sixtina festéseit Michel-Angelora bízta, a Stanzákét — Ráfaelre.

A Sixtina mennyezete és a stanzák elseje: a Segnaturáról nevezett, körülbelül egy időben ké-

szült el. 1512-ben Ráfael már a második szobában — teremnek alig nevezhető — dolgozott, melyet akkoráig, valószínűleg kandallója miatt, camera del fuoco-nak neveztek.

A fiatal mester e szobában egy nálánál sokkal idősebb, érdemes barátjának, Baldassare Peruzzinak a helyére lépett. Az ő ellenállhatatlanul szeretetreméltó lénye ezt a félretolást — mert tulajdonképen az volt — minden sértő jellegtől megfosztotta. A mennyezeten meghagyta s nagyra becsülte a sienai mester már kész képeit; ma is láthatjuk őket; Peruzzi legjobb festései közül valók. Gazdag stucco-dísz és aranyozás közé illesztve az ó-szövetség csodáit és látományait ábrázolják: a csipkebokor lángjában Mózesnek megjelenő Jehovát, a Jákob álmát, Ábrahám fia születésének jóslatát és Izsák feláldozásának megakadályozását. Ennek az eszmekörnek megfelelően a falakra az Apokalipsis látományait kezdte festeni Baldassare, mikor az ecsetet Ráfaelnek kellett átadnia, a ki elismerése jeléül a Heliodor-kép egyik főalakjának, a pápát trónszékén hordozó szakállas férfinak a Peruzzi arczvonásait adta.

Ráfael a bolsenai mise csodájának festésével kezdte itt munkáját; ez és a Szent Péter kiszabadulása vannak tudvalevőleg a keskenyebb ablakfalakra, az ablakívek fölé és köré festve, a két szélesebb falat pedig a Heliodor kiűzetése, melyről most a szobát nevezik és Nagy Leo pápa s Attila találkozása foglalják el.

A Stanzák elsejében, a Segnaturáról nevezettben Julius pápa még a maga alakját és tetteit nem akarta a nagyobb művészi compositiókba belevegyíttetni; csak a Decretaliák átadását ábrázoló keskenyebb, alárendelt képen látjuk őt mint egy akkor vereségektől sújtott, törődött aggasztánt megjeleníteni.

Azonban a Heliodor-szobának képei már tele vannak a saját történetére való vonatkozásokkal, sőt kettőn az ő diadalmas alakja szolgál közép-pontul. Kétségkívül nagybátyja, VI. Sixtus példáját követte ebben is, a ki a Cappella Sistina alsó falképeinek legtöbbjét a saját tetteivel hozta valamelyes vonatkozásba; ő azonban még idegenkedett attól, hogy főszemélyül magát is oda-festesse; Juliusnak már nem volt e tekintetben aggálya, még kevésbbé utódjának, Leónak, a kit már a legutóbb elkészült Attila-képen is megjeleníteni látunk, mint nagy névelődje helyettesítőjét.

A bolsenai mise képe egy, az egyház hite szerint a XIII. században az Orvieto közelében, a róla nevezett tó mellett fekvő kis Bolsena városban történt csodát ábrázol, mikor egy hitetlen német lelkész kezében miseközben az ostya vérezni kezdett, bizonyoságaképen annak, hogy Krisztus valódi teste. Ez eset emlékére alapította az egyház az oltári szentség tiszteletére szolgáló úr-napja ünnepet s az ostyától véressé lett kehelytakaró kendőt, az úgynevezett Corporalét, ritka

becsű s csodatevő erejű ereklyeként őrzi az orvietói dóm. Julius pápa, mikor Bologna ellen hadba indult, Orvietóban megállott, hogy az ereklyét tisztelje s ottani buzgó fohászának tulajdonította talán későbbi győzelmét. Lehet, hogy ennek a gondolatnak is felel meg az az elrendezése a képnek, mely az imádkozó pápát mintegy szembehelyezi a hitetlen pappal: emennek arczán megszegyenülés és bűnbánás olvasható, amazét a hit diadala sugározza be. A hit, az isteni hatalom diadala, tárgya tulajdonképen mind a négy falképnek, melyek egyúttal a megrendelő pápa személyes diadalait példázzák: diadalát a lázongó bíbornokok pisai «conciliabulum», törpe-zsinata fölött és diadalát a benyomult francziák fölött, kiknek kiűzését tekintette Julius élete legnagyobb sikerének. S ezt a vonatkozást még kiegészítik s magyarázzák az ablakmélyedés kisebb grisaille-képei, melyek Constantin császárt ábrázolják, a mint hódolva nyújtja át a tiarát a II. Julius arczvonásait mutató Sylvester pápának s ugyancsak Julius pápát teljes ornátusában, a mint az eretnekség hidráját megfékezi.

A bolsenai mise képében a Ráfael művészete coloristikus hatás és valószerűség tekintetében tetőpontját éri el; sehol sem áll oly közel a velenceiekhez, mint itt. Az ő bámulatos receptív tehetsége azt a fölényt adta neki ellenségeivel szemben, hogy míg ezek gyűlölködtek és néha árnyzkodtak ellene, ő tanult tőlük. Már a Segna-

tura-teremben is megmutatta, hogy mit tanult Michel-Angelótól, itt megmutatta, mit tanult Sebastiano del Piombótól.

Ez a kép a nagy frescók sorozatában valószínűleg az utolsó, melyet Ráfael egészen maga festett meg; a következőn már felismerhetjük a részletes kivitelben segédei, különösen Giulio Romano és Giovanni da Udine közreműködését, a mit valószínűleg a türelmetlen pápa sürgetése tett szükségessé. A Makka-beusok II. könyvében találjuk meg a történetet, mely e kép tárgyául szolgált. Seleucus siriai király parancsára vezére és kincstárnoka, Heliodorus, a jeruzsálemi templomba hatolt, hogy elrabolja az özvegyek és árvák ott őrzött vagyonát; Oniás főpap és a templomba gyűlt hívek Istenhez fohászkodtak, hogy őrizze meg azt, a mit az ő szent oltalmára bízta. S íme, mikor már a templomrabló zsákmányának biztos birtokában vélt lenni, ragyogó vértetű lovas termett eléje, két ifjúval, kik megostorozták s a templomból kiűzték Heliodort és embereit. Ez a tárgy módot nyújtott Ráfaelnek compositiójában olyan drámai erőt fejteni ki, a minőt talán egyetlen képe sem árul el. S ezt a drámai hatást még fokozza a merész ellentét: az, hogy a művész szemben a kiűzetés csoportjával, — mely csupa szenvedélyes mozgás, — odafestette ismét nagy pártfogóját, az ősz pápát, a mint kamarásainak vállára emelt hordszéken,

nyugodt méltósággal bevonulva, itt is büszke szemtanujává lesz a hit diadalának, az egyház védelmi területébe betolakodók kiűzetésének.

A következő ablakfal képe Szent Péter kiszabadulását ábrázolja. A francziák megveretésének örömhírére a pápa hálaistentiszteletet tartatott címtemplomában, a San Pietro in Vincoliban, a hol most síremléke áll. Már maga e tény is megadja a vonatkozást a pápa diadala s a falkép tárgya közt. Itt, úgy mint a bolsenai mise és a Parnassus képén, a művésznek azzal a nehézséggel kellett megküzdenie, hogy egy ablakív fölébe kellett festenie, miáltal képe is körív alakját kapta. És ő ezt a körülményt, melyet a legtöbb művész, mint szerkesztése szabadságának súlyos korlátozását érzett volna, a compositio egy különösen szerencsés, előnyös elemévé tudta tenni, oly elrendezést választva, mely megkívánni látszik ezt a formát s melynél természetesebbre, érthetőbbre senki se tudna gondolni. A Szent Péter-képen a történet elbeszélésének minden gyermekre nézve érthető egyszerűsége és természetessége mellett a fényhatások azok, melyekkel Ráfael itt ismét valami tekintetben minden eddigi műve fölé emelkedik. A holdvilág, fáklya-fény és az angyal alakjának kisugárzása oly fényellentéteket és vegyületeket eredményeznek, melyekben joggal láthatjuk előhírnökeit a Correggio s később a Rembrandt nagy művészi hatásainak.

Legutolsónak készült el Leo s Attila találko-

zásának képe, mely hatásában nem mérkőzhetik a többiekkel, de részleteiben mégis a festői képességnek oly új jelenségeit is tartalmazza, melyek azt mutatják, hogy Ráfáelnél a művészi fejlődés folyamata itt sem ért véget. Új e képen a tájék és a légköri tünemények beléjátszása az ábrázolt jelenet hangulatába. Azon az oldalon, a honnan a pápa jön s a hol az egyház védelmére Péter és Pál apostolok szállanak le az égből, a Colosseum és római vízvezeték romjai fölött derűs alkonyi ég boltozik; ellenben ott, a honnan a húnok törnek elő, fölperzselt falvak füstje csap föl a fenyegesőn viharos égre. A húnok öltözéke arról tanuskodik, hogy Rafael a Traján-oszlop domborműveinek barbár alakjait tanulmányozta; ez talán az első törekvés korhűségre a viseletek ábrázolásában. A mód, a hogy ezen a képen a lovak festve vannak, azt mutatja, hogy a renaissance művészei rendszerint csak az embert tartották méltó tárgynak arra, hogy természetes mivoltában behatóan tanulmányozzák, az állatok ábrázolásában legtöbbször a régiek modorát, nem a valóságot igyekeztek utánózni.

Mialatt ez a falkép készült, megrendelője meghalt s az új pápa, X. Leo, örömmel ragadta meg a névrokonság alkalmát, hogy a kép egyik főszemélyéül saját, épen nem festői alakját és ábrázolását festesse oda.

De ez a megrendelt személycsere nem téveszthet meg senkit; azért ez a szoba mégis a Julius

pápa és a Ráfael egyesített emlékének szentélye. Azon a fehér paripán is ugyanannak a pápának kellene ülnie, a kinek alakját kétszer festette le itt Ráfael, parancsoló hatalmának egész rémes fenségében s a ki e negyedik történeti képben is a maga tetteinek hirdetésére keresett kifejezést. Heliodor és Attila itt egy és ugyanazt a személyt jelenti: XII. Lajos francia királyt, s az, a ki vele szembeszállott: fényes korának legfényesebb, a diadalmas renaissancének legdiadalmasabb képviselője, az a «fehér oroszlán», a királyi aggastyán volt, kinek a sors szeszélye hadvezéri sisak helyett tiarát tett fejére, kard helyett pásztorbotot adott a kezébe, védőbástya helyett oltár elé állította őt. És ő csinált a tiarából sisakot, a pásztorbotból kardot, az oltárból védőbástyát, hogy mint Heliodort és Attilát az égi hatalmak, kiűzze Itália földjéről a betolakodott idegeneket, Róma örökének rablóit és a classicismus hagyományain felépült új műveltség durva ellenségeit, azzal a büszke és merész jelzővel, mint csatakiáltással: «Fuori i barbari!» Verjétek ki a barbárokat!

Ebben a jelszóban csendült meg utólszor egy alámerült világ uralkodó eszméjének a kifejezése: az a világfelfogás, mely a régi Rómát a föld egész kereksege, a római polgárt az egész többi emberiség fölébe helyezte. Ebben a szóban volt kifejezve a római világuralmi álmok egész makacs döllyfe, a faji suprematia érzésének egész

büszke fensége s a romjaiból feltámasztott ókori classicismus ép oly kizárólagosnak, mint megdönthetetlennek hitt szellemi uralma.

Az agg pápa hatalmas szenvedélye magával ragadja itt képmásai szemlélőjét, mint magával ragadta Ráfael. A művészet meggyőző nyelvvel csak tétovázva mer vitára kelni a történelmi tények vizsgálójának hideg ítélete. Az a megfontolás, a mely kérdőre látszik vonni a büszke pontifexet, hogy jogosult volt-e épen ő kiadni a barbárüzés jelszavát? ő, a ki bíbornok-korában halálos ellensége, Sándor pápa elleni gyűlöletből maga unszolta első olaszországi kalandjára a francia királyt, akkor még VIII. Károlyt? ő, a ki a gőgös Velenczét megtörendő, maga intézte, már mint pápa, azt a cambrayi ligát, mely a francia hadakat harmadszor hozta olasz földre? És az Új-Róma bőszen haragja az idegenek ellen jogosítva volt-e a barbárság megvető fogalma alá foglalni mindent, a mi nem az Apenninek Hesperida-kertjében nőtt nagyra?

Vajjon hol határolódik a «barbárság», ha a saját nagyságától megittasodott olasz renaissance-cultura e világosztásának helyet adunk? Barbárok voltak azok az erős, romlatlan, tiszta fajok, melyeknek az emberiség megújhodását köszönhetjük; barbár volt az a szeretet, mely testvériségre tanította az egymást irtó népeket; barbár az isteni küldetésnek az a tudata, mely a Golgotha keresztfáját megdicsőítette; barbár az az

önfeláldozó hithűség, mely szembeszállott az új vallás üldözőinek dühével; barbár a művészetnek az a forma- és színpompája, melyet a Kelet izzó képzelete szült s melyet a Nyugat eltanulni siettett és barbár az a másik, északon született művészet is, mely az ég felé sóvárgás megkövesült fohászaiból épített templomokat . . .

Óh, mily hiábavalónak tűnik fel így tekintve minden elképzelt emberi fölény s mily magasztosnak a megtiprott emberi méltóság! Nem! . . . a mit ebben a szobában érzünk, az az, hogy Ráfaelnek igaza volt, nem az, hogy Julius pápának is igazat kell adnunk. A művészet a szenvedélyt salakjából kiemelve, mint a nagy történeti események egyik mellőzhetetlen hajtóerejét, ideális világításba tudja helyezni. Hit, jog, szabadság, béke : a legmagasztosabb ideálok diadalmaskodnak szemünk előtt a Heliodor-szoba képein; a harczias pápa küzdelmeiben azonban nem mindig ezek az ideálok voltak a czélok és nem mindig ezek az ideálok voltak a győztesek. A milyen nagy szellem volt, érezte és átlátta ezt s a maga igazának védelmét a művész ellenállhatatlan ecsetére bízta.

A Heliodor-szoba képeinek utolsójára tekintve, Leo pápa megjelenéséből megértjük, hogy Julius pápa meghalt, mert halandó volt. De valamennyi kép a századokon átható harsonával hirdeti, hogy bennök Ráfael él, mert Ráfael halhatatlan!

BERZEVICZY ALBERT.

ARS POETICA.

Azaz: *költészettan*. Így mondták régen,
Sőt ennek mondják még ma is talán.
De hogyha *tan* tanításszámba mégyen,
Ugy a *bor* sem dicső ital ma már.
Mert lesz ez is, az is, egyformaképpen,
A tan — tanít, a bor — borít után.
Azért modjuk, és vége a vitának:
Költés könyvének, ars poeticának.

Olvassuk gyakran, itt-ott hirlapokban,
Könyvekben is a szomorú regét:
Divatja mulik már mind jobban-jobban,
S borulni látjuk hajdan kék egét
A versnek; ihlető tüze nem lobban,
Hogy a szivekbe hordja melegét:
A régiek még jók az iskolába,
Új ember ma ugyan dalol hiába.

Homér megjárna vezérczikkezőnek,
Virgil ma ujdondász lehetne tán,
Jó tárczák sem minden bokorba nőnek
S egy Dante, Zrínyi, más nagyok során,

S lantján kinek lett a nagy Niblungének,
Hahogy születnek e kor hajnalán,
Lettek vón tisztos tárczatöltelék,
Lapunk van hozzá, hál' Isten, elég,

Jó volt nekik hát nem mostan születni.

E korban, mely oly *rémgyorsan* fogyaszt,
S phantasiával csak adót követni,
Bizony mást nem tud (no meg pert halaszt).
Nem érünk rá bonyodalmuk követni,
Hektor, Achill minket nem is riaszt:
Éltünk komoly, dolgunk sok, időnk kevés,
Mit nékünk hát holmi rimpengetés.

A régi mesterembert is leverte
Az iparos, azaz csak úgy, ha nagy;
A gyári munka a csatát megnyerte:
Egyén, bármily ügyes, megölve vagy.
S ma szónok az, a kit tudója s verve
Huszonnégy órán innen cserbe hagy?
A vásárcsarnokunk en gros kofa,
Gőz, villám a modern utas lova.

Az ember rég a bárónál kezdődött;
Ma csak a — szállitónál, úgy lehet;
A régi ember emleget *elődöt*,
Ma X. *utóda* játszik szerepet.
Régen ha mondott egy-egy firma csődöt,
Ma vallást, iskolát, művészetet

Hiuság, érdek kapcsolván magához,
Nem belső érték, forgalom szabályoz.

Mert új világ ez és ez új világnak
Van egy hatalmas főorgánuma,
Hol eszmék új eszmék sarkára hágnak,
S a hol van mindnek — egy napig — nyoma.
S mivel hogy ott kicsit-nagyot meglátnak,
Hát minden tódul ész nélkül oda:
Kimondom, bárha tán zokon veszik,
Ki nincs ujságban, ma nem létezik.

S hiába mérgelődnek ottan hátul:
A gyárpar ez, a szellem terén.
Biz itten nincs meg a nonum prematur,
Melytől halhatlan lesz a költemény;
Ellenkezőleg, régen, jó apát ur,
Egy könyvet irt ön át az életén:
Az Ur pedig ma dolgunkat felvitte,
Levén ma mink írók — à la minüte.

És különös, hogy mégis én mind eztet
Stanzákban és rimekben mondom el.
Szavam pedig súlyából annyit veszthet,
A rímem mentül jobban megfelel.
Van mégis valami, mért szívem reszket,
A versben, a mi vonz és fölemel.
A vers, úgy a sorok ha összecsapnak,
Ölelkezése, csókja a szavaknak.

A gondolat nemesb lényünk szülötte,
 Vajdó elménk édes gyermeke;
 Vajh az anyát ki gáncsolná fölötte,
 Ha gondja van rá, hogy szép kisdede
 Még szebb legyen? Szalagját rákötötte,
 A szépet hogy szebben pólyázza be:
 A gyémánt is foglalva ragyogóbb,
 Eszméd is, ha szép versbe foglalod.

Mit ember gyakorol, minden művészet
 Az Ur művének másolása csak.
 Ha jól végzéd, világhirben van részed,
 Bár csak kész dolgok másolója vagy.
 Eszméd' kellő formába ha betészed,
 Festő-, zenész-, szobrásznak mondanak,
 S bár műveid elmondjuk alkotásnak,
 Duló-muló idők sirt néki ásnak.

Egy van, s ez sem egy ember alkotása,
 A mi örök, a mi eredeti;
 Nincs ennek a nagy mindenségbe mása,
 Emberré az embert csak ez teszi!
 A többi művészet minden vonása,
 Hogy elsővé legyen, meg van neki;
 Mindennek itt, a mi emberbe' szép,
 Forrása s koronája a — beszéd.

A nyelv! Ez a küzdő ember hatalma,
 Az ő világhódító fegyvere;

Midőn az első szót meglelte ajka,
A bűvös kulcsot lelte meg vele
Oda, hol a teremtés kincse-halma
Elrejtve van, bizton hatolni be,
S elnyerni azt a legfőbb képességet,
Hogy megismerhesse az istenséget.

Ez ím a nyelv. Mint más egyéb művésznek,
Ez a költők munkája anyaga;
De míg a többinek csak jutnak részek,
Ez birj' a szépnek összegét maga.
A szint leadta néki a festészet,
Mint a zenéé, édes ritmusa,
S Homér nyelvénél Phidiásnak szobra
A plastikáját nem vivé nagyobbra.

És most, e finomult korban megessék,
Hogy a műcsarnokokba tódulunk;
A concert-rendezőké a nyeresség,
S mi ujságok szünetlen koldulunk,
Fillérüket a honfiak hogy vessék,
Szobordiszt hogy nyerhessen városunk:
Minden művészet lángja égre csap
A költészet kerülne sutba csak?

Ki szárnyaló, fölséges gondolatra
Szab szóbul hozzá méltó szép gunyát,
S érzésnek, mely jó szívéből fakadva,
Beszédben édes, bájos létet ad;

Ki a szó hosszát, súlyát vetve latra,
 Megönti a nyelv kristályalakzatát:
 A nyelv ihlett művésztét érje az,
 Hogy az új korban nem jó rá tavasz?

Óh lengő sor, rimeknek csengő párja,
 Melyben lélekzik az ép gondolat,
 Előtted az új kor fülét bezárja?
 S ha jösz, elzár szívétől hét lakat?
 Vagy tán e kor csak Messiását várja,
 Hogy döntse le a siket falakat?
 Mert poézise, az van minden kornak,
 De fülmiléje nincs minden bokornak.

Miképpen küzd e vajudó időben
 Az egyes — egyes, sok ellen a sok?
 Mi jó még ránk, mi van már eltűnőben,
 Mitől fél szívünk, mely vágytól dobog?
 Prometheus e világ ma is merőben
 Kinek máját szakgatják a sasok.
 Hulló vérét a ki fölfogni bírja:
 Bálványa lesz, ki kinjait megírja.

Rimet találni jót a szenvedésre,
 Ma is csak annyi, mint a sebre ír;
 Nevét örök időkbe az bevészte,
 Kora igazságából ki megír
 Annyit, hogy az utód a kort megértse.
 Mert költő nélkül a mult pusztá sír,

A költő meg multat, jelent, jövőt
Egy dalban élő koszorúba köt.

S nem épp azok, kik mint rugalmas árnyak
A multban óriásnak látszanak ;
Repülni, ha megvannak rá a szárnyak,
Ma is könnyű és mindig az marad.
Lantunkra ott a hősök ezrei várnak,
Hol éltünk árja föl s alá dagad,
De ihletett szem kell s ihlett ajak,
Szem, a mely lát s szó, mely szivedbe csap.

Igaz költő korának a szülötte,
Ő benne sir s kaczag egy nemzedék ;
Azt a fonált, melyen bogozva-kötve
Az emberárnak vonagló szivét
A sors rángatja, ott állván mögötte,
Mint hajszó, könnyörtelen pribék :
Ezt a fonált ajazd fel a lantodra
S ne félj, korod ne hallgasson dalodra.

Az édenkert letűnt mi rólunk régen,
Ezüst-arany-kor rég odaveszett ;
Iszonytató ideges örvényében
Látjuk tolongni ma az életet.
De Ádám s Éva, Káin-Ábel éppen
Úgy itt tolong ma s ostromol eget,
Mint összes hősei az évezredeknek :
Csak láss belé szivükbe is ezeknek.

A lantot hát, urak, bátran pengessük,
S ha halhatatlanságot nem nyerünk,
A bajt ne a közönségben keressük,
S miért, hogy épp a korral perelünk?
Bölcsőbb, a természet rendjét ha lessük,
Hol száz madárka csicsereg nekünk,
De elhallgat s közönségnek szegődik,
Mikor a — csalogány dala kezdődik.

Ródd hát, költő nép, rimed csattogtatva
Bübájos édes magyar nyelveden;
Melyet az elnyomott figyel meghatva
S a dus — talán divat szerint, legyen —
De lelked, ihlet szállván ajakadra,
Csüggjön merőn a csillagos egen,
Mert van neki egy ringató reménye:
Te is lehetsz még nemzet fülmiléje.

Enyészik minden, omlik semmiségbe,
Repülnek gyorsan tőlünk a napok,
Fejünk felett szállnak a messzeségbe
Mint prédát hurczoló, riadt sasok;
Homok borul országára, eltűnt népre;
Feledve hírok, nyelvök és magok:
De melynek nyelvén egy Homér dalolt,
Megmenté népét, nyelvét és a kort.

RÁKOSI JENŐ.

KÉT TŰZ KÖZÖTT.

— Egy színmű előjátéka. —

SZEMÉLYEK:

WALLNER MÁLI.

FROMMEL (FROMMHOLD), a fia.

GUTTMANN ICZIG, MÁLI testvére.

RÉZI, NÁCZI, ennek gyermekei.

RABBINUS.

CHRYSOSTOM PATER, gymnasiumi igazgató.

FUVAROS.

ÖRZSE, szolgáló.

Történik: Sopron mellett, Keresztúron.

Falusi szoba.

WALLNER MÁLI. *(Egyedül; az ablak mellett. Könyv az ölében, levél a kezében.)* Csak ne mindig pénteken írna, hogy a szent Sabbath napján kapjam a levelét, édes Frommel! Most itt ülök s a szent Sabbath miatt nem bonthatom fel a leveletem. *(Kinéz az ablakon.)* Hát nincs erre egy keresztyén lélek, a ki ezt a levelet felnyithatná? Óh ez a Czifra Panni, a ledér személy — ettől kérjek valamit? Szégyelném, ha itt meglátnák az ablaknál. Ehhez nem szól se zsidó, se keresz-

tyén. Pedig akkor mindjárt olvashatnám a fiam levelét. Isten tudja, egészséges-e? Nem kell-e neki valami? Hátha sietős! Istenem, Istenem, tán csak nem olyan nagy bűn, ha egy anya lángoló szívvel az egyetlen fia levelét — jaj a Panna mindjárt elmegy. — (*Kopogtat az ablakon.*) Istenem, csak senki se jöjjön! (*Nyitja az ablakot.*) Panna, Panna, lépjen errebb.

HANG (*az ablakon kívül.*) No mi kell, Wallner néne? Tán elfelejtette a világot eloltani? Kell a Goite? Mér nincs cselédje, ha téns-asszonyt akar mutatni?

MÁLI. Ugyan eredj már Panni, — gyere, bontsd fel a leveleimet.

PANNI. Ugyan ne bolondozzon kend, bontsa fel maga, úgy se látja senki; én nem mondom el a rabbinak.

MÁLI. Hisz tudod Panni, bűn az nálunk, szombaton pecsétet feltörni vagy papírt szaggatni.

PANNI. Na hát ne nevéssen az ember! A magam bűnitül se félek, nemhogy a zsidókétül. Osztán kitül volna a levél?

MÁLI. A fiamtól — az egyetlen gyermekemtől.

PANNI. Aha, a Frommlitül, a városi diáktól? No akkor megteszem, a te Frommlid okos egy fiú és nálatok zsidóknál olyan fél keresztény számba megy, nem is kell nekik. — Nálam akarányyszor keresett egy-egy fényes hatost, mikor a szeretőm Varasdián vót, oszt irattam neki.

Jaj, de tudott is írni, akár egy pap vagy egy ügyvéd. Na, adja ide a levelét!

MÁLI. Isten bocsássa meg a bűnömet! *(Vonakodva oda adja a levelet.)*

PANNI. *(Mialatt felbontja.)* Na. De ha ezér tán a zsidó Isten a pokolba juttat, hogy Sabbeszkor vétettem, akkor bepanaszollak ám, de még a fiadat is és tik is megkapjátok a részeteiket, akár csak jó magam, egy kis száz évre való gyehennatüzet, bujtogatásért. *(Elmegy.)*

MÁLI. Isten bocsássa a bűnöm', Isten bocsássa a bűnöm'! No mit ír az aranyos fiam? *(Megtörtli a pápaszemet és megcókolja a levelet.)* Édes lelkem, özvegységem vigasza, mért is vagy távol tőlem? Azt mondja, híres ember akar lenni, hogy ujjal mutogassanak rá az emberek. Mit bánom én az embereket? No hamar olvassuk! Ez aztán igazi öröm a Sabbesz délutánjára! Ilyen olvasnivalója a királynénak sincs. *(Olvas.)* «Forrón szeretett szívem jó anyám!» — Istenem, milyen szépen mondja! Forrón szeretett szívem jó anyám! Forrón szeretett édes jó fiam! Mit ír? *(Olvas.)* «Oh milyen nehéz a szívem ilyen messze tőled a nagy városban!» Szegény fiam! «Nem a nélkülözés az, a mi kínoz, ha néha gyötör is az inség kegyetlen átka és félek, hogy elnyel az ár.» Elnyeli az ár? Miféle ár van ott? Nem értem jól. Meg fogom kérdezni a jegyzőtől. Jaj, Iczig jön a templomból.

GUTTMANN ICZIG. *(Az ablaknál.)* Jó Sabbeszt,

MÁLI. No mi bajod? Tán dugdosol valamit a bátyád elől? (*Bedugja a fejét.*) Tán Frommel megint megjelent Sabbeszre? Százszor könyörögtem, hogy ne tegyen rajtam ilyen szégyent; a szent napon három órányiról eljönni a zsidó községbe! A fiúk fölfogadták, hogy meghajigálják kövel, ha még egyszer a bűnit az utcára viszi. Hol van? Jól eldugtad a sabbeszgoit?

MÁLI. Legyél egészen békével, Iczig, nincs itt. Megkértem — vérző szívvel — hogy ne tegye, pedig az egyetlen Sabbesz-örömöm volt, és ő jó fiú, szót fogad, mintha gazdag asszony volnék, nem ilyen elhagyatott özvegy.

ICZIG. No szegénynek szegény vagy, elég szomorú, de elhagyatott nem vagy. Nem adok neked minden hónapba segítséget? És nem segíthetne Frommel, ha jóféle volna? Én mondtam, hogy maradjon itt! Jó talmudista volt, finom feje volt, nagyszerű rabbinus lett volna belőle. Egy pár év alatt végezhetett volna, kapott volna jó asszonyt, a legjobb helyről kereshetett volna (én tudom, hogy a Rézikámat szereti) és az apja nevét megmenthette volna a szégyentől...

MÁLI. Iczig, Iczig, Isten bocsássa a te bűnödöt. Hogy tudsz olyat mondani, hogy a férjem szégyenben élt? Te egész életedben üldöztetted, kínoztad, most a föld alatt se hagyhatod békén? Becsületesen élt, senki fiának se vétett. Csak szegény volt és szegényen halt meg, mert a jó éveit eltöltötte a katonáknál. De te nem

tudod neki megbocsátani, hogy a Guttmann Iczig testvére szerette őtet.

ICZIG. Hadd el, mondom neked, ne beszéljünk arról az emberről. Hogy ü becsületesen élt, mondd? A hogy meghalt — úgy is élt. A szent Jomkipuron, mikor a legmegátalkodottabb ember is büjtöl és imádkozik, a hol mindenki, a kinek csak egy zsidó nagyanyja volt, megmozdul az a csepp zsidó vér, akkor ütötte meg a guta odafenn a kocsmában; Rockenstein Samunál és elütte volt a tál káposzta. És ez legyen egy becsületes halál? Hát nem kellett volna neked tüstént megfogadni, hogy jóvá teszed ezt a nagy nehéz bűnt és Frommelt felajánlani az Istennek, rabbinusnak nevelni?

MÁLI. Hisz én meg is tettem, édes Istenem, hisz én taníttattam, a Reb Jokefnél meg a rabbinusnál; ő akar is rabbinus lenni, de azt mondja, hogy ma már a rabbinusnak németül meg latinul is kell tudni; ezért ment el egészen egyedül, kis fiú létire, a nagy városba, szerzett magának kosztos napokat, vitte a zsákot, keservesen kereste a kenyerét, csak hogy tanulni tudjon. Hát nem olvastad magad is a tanárjának a levelit, hogy az mit ír, hogy vétek kivenni az iskolából, mert ő az első, a legokosabb, a legjobb mind közt, csak ne járna olyan rongyosan. Én eléget kértelek, Iczig, hogy tegyél érte valamit; hiszen te csomószámra rakod félre az ezreket a te két gyerekednek és ő megszolgálna

minden garast a te gyereken, a mit te költenél a szegény testvéredére. De gazdag ember, hideg ember. Azt hiszed te, ha imádkozol és rázod magadat a templomban, meg lábujjhegyre állsz a Schma Izraelnél, akkor meg tudod fogni az Ur Istenünket a szakállánál fogva és hogy ő majd fel fog húzni a mennyországba. No de csak hadd járjon az én fiam rongyosan, a rongyokon át jobban belelát az Uristen a szívekbe. Mégis meg fog ő mindötöket szégyeníteni és példa lesz a falunkban és híres ember lesz és az apja neve Keresztúron épen olyan nagy lesz, mint most a Guttman név.

ICZIG. Hogy ü nagy ember lesz? Nagy Goi lesz, akarod mondani, vagy a mi ennél is rosszabb, kiküröszölt zsidó lesz, egy kiküröszölt Meschumed!

MÁLI. Hazugság Iczig, nagy hazugság. Csak azért mondod, hogy fájjon a szívem. Az én Frommelem jó zsidó; a városban elmegy mindennap az iskolába, mindig kósert eszik, ha ugyan van neki mit enni, büjtöl minden büjtöt, elég szomorú, hogy többet is, mer semhogy Tréfest egyék, inkább oda lesz. Iczig, Iczig, minek bántasz te engem, hisz nincs semmim a világon, csak a fiam. Rossz testvér vagy te, hogy meg akarsz ríkatni az én szép, jó, derék fiamért, a ki az én egyetlen reménységem és a ki megkönnyíti az én szívemet minden búbá-nattúl. (Sz.)

ICZIG. De hát egészen meschugge vagy te, hogy nem lehet szólni teneked egy szót, mikor az ember a legjobbat akarja? Ellensége, gyűlölsége vagyok én a te fiadnak? Ha én elsőnek akarom tenni a községben és hozzá a vejemnek? Hogy tudsz olyat mondani, hogy én neked fájdalmat akarok okozni?

MÁLI. Hogy tudom mondani, hogy te keseríteni akarsz? Minek mondod, hogy az én Fromelem kikeresztelkedik?

ICZIG. Hogy én minek mondom? Mert félek tőle. Mert ha rossz dolga lesz, akkor vissza gyűn félig elromolva, félig boldogulva, lesz belüle tanító, a ki az egész falu inassa. Vagy lesz belüle valami — hiszed te, hogy meg fog állni itt Keresztúr előtt? Nem, mer ha egy el akar menni a világba, akkor még mehet egy kicsit hegyen-völgyön, ide meg oda, de egyszer mégis egy vízhez ér, ott megáll és keresni kezd egy hidat. De a nagy világban a hidak a keresztyéneknek vannak csinálva. A zsidó gyerek, a ki a világban valami nagy akar lenni, annak át kell úszni a vízen. És hogyha hallod, hogy egy zsidó lett ilyen vagy amolyan nagy ember, akkor meg esküdhetsz, hogy az egy kiküröszkölt és az rosszabb, mint a keresztyén, a ki keresztyén szülő-től való; gyűlöli a zsidót és elkerüli messzire. No! Hisz mindig félhet, hogy ha a hintójával gyűn a templom előtt, gyűhetne egy zsidó az ő falujából, batyuval a hátán, oszt oda kiálthatná:

Scholem Olachem, Haschl! Nu, és tudod Máli, akár sírsz te, akár nem, én nem akarom megélni, hogy a testvérem gyereke elhagyja a hitét és elmenjen mellettem, mintha vak volna, ha találok ütet, hogy az ember azt mondhatná: Én szégyellem jobban, hogy ismerem ütet, vagy ü szégyelli jobban, hogy üsmer engem?

MÁLI. Azt Frommel nem teszi, aztat az én Frommelem nem teszi. Frommel egy becsületes zsidó gyerek. Hagyd el, Iczig, hagyj el, menj te csak haza; a Sabbeszemet már elrontottad.

ICZIG. Jó, jó, megyek már, a Scholet már úgy is otthon lesz. Nem akarnál minálunk enni? Örülni fog a feleségem...

MÁLI. A te feleséged? És hogy örülni fog? Nekem is, neked is legyen nagyobb örömünk, mint a milyen lenne a te feleségednek, ha én elmennék Sabbeszre. Ha az nem lenne a te feleséged, mink is másképp lennénk együtt. No ne félj, nem hallja meg!

ICZIG. (*Félénken körülnéz.*) Hát mért nem akar rabbinus lenni a megátalkodott fiú! Én mindig arra vágyakoztam, hogy a Rézi egy rabbinus felesége legyen. Na, jó sabbeszt!

MÁLI. Jó Sabbeszt.

ICZIG. Elküldöm neked a Rézit később egy darab borsos kalácscsal. Bizonyos, hogy nincs itt Frommel? Mondd Máli, nem dugtad el?

MÁLI. Hisz mondtam már, hogy megigérte, nem jön már Sabbeszkor. Na, Isten áldjon!

ICZIG. Isten áldjon! (EL.)

MÁLI. (Egyedül.) Isten legyen áldott. Most már olvashatom az én szép leveleimet. (Lassan olvas, némi nehézséggel.) «Forrón szeretett szívem, jó anyám. Óh milyen nehéz a szívem ilyen messze tőled a nagy városban. Nem a nélkülözés, a mi kínoz, ha néha gyötör is az inség kegyetlen átka, és félek, hogy elnyel az ár.» Elnyel az ár, — nagyon szép, de nem értem egészen. «Legjobban fáj az emberek gúnyja.» Aha, csúfolják szegényt, mert rongyosan jár. Istenem, jó Istenem, mért is nem küldhetek neki ruhát? A madárnak kinő a tolla, a báránynak a gyapja, csak az ilyen szegény kis diáknak kell a ruháját a házalótól venni! «Sokat gúnyolnak a hitemért! Hát más ember vagyok én, mint ők? Nincs-e szemem, szám, kezem, mint nekik? Nem vagyok-e jobb sok másnál, mert én nem ütök és csúfolok senkit, engem pedig vernek a pajtásaim! Hányszor segíték egyiknek-másiknak a vizsgánál, olyannak, a ki egész éven át kínoz és üldöz! De fenntart az öntudat, hogy az Ur öröme változtatja a bűt és az aczél annál keményebb lesz, minél többet verik...» Istenem, milyen szépen ír! «Hisz a tanárait is keresztények, de azok mind nagyon jól bánnak velem. Ebből következtetem, hogy az iskolatársaim is védeni fognak, ha észre térnek és a humanitás szelleme — mi lehet az — felvilágosítja őket.»

Az Isten szeretet, szeretet a törvénye,
A halál emberi gyűlölség szüleménye;
De Isten sirban is gyújt örökös világot,
Azért adá nekünk a halhatatlanságot.

Ez egyik versemből való, az *enyém*ből, édes anyám. Megmutattam Chrysostomus paternek, a ki nagyon érti a költészetet — és ő felolvasta az egész osztály előtt és így szólt: Wallner Fromhold költői tehetség. Óh, milyen büszke voltam! Már láttam a nevemet nyomtatva az újságokban a képemet rámában. Óh, mint szeretnék nagy költő lenni, vagy nagy szónok, vagy nagy festő, vagy államférfi — csak valami nagy, híres, hogy Te büszkélkedhetnél velem az utcán. De mirevaló ez álmodozás? Oly rideg a valóság ma még! Tegnap majdnem elvesztettem legjobb leczkémét. Tudod, kedves jó anyám, hogy osztálytársammal, a fiatal Rátóthy úrral correpetálom a latint és görögöt — és ezért havi hat forint fizetést kapok. A múltkor veszekedett velem, midőn havi pénzemet kértem, megvert — hisz sokkal erősebb nálamnál — és a végén kijelentette, hogy ezentúl négy forintért kell őt tanítanom, mert két forintot magának akar megtartani. Ez nagy szerencsétlenség — de már helyreépítoltam. Mind több és több megrendelőm van levélírássra. Egy úri házból való szobaleány multkor iratott velem a kedvesének — és én az egész levelet versben írtam. Úgy el volt ragadtatva, hogy egy ezüstforintot adott érte és a

gazdájának egy régi kalapját ráadásul. Egy kissé nagy ugyan — de majd bele nővök. Ezenkívül itt most gázvilágítás van, így éjjel az utcán tanulhatok és nincs szükségem gyertyára. Czipő is kellene — megalkudtam a czipészszel, hogy cserébe megírom a számláit. De végeznem kell, csak ötkor keltem és most hét óra.

Áldjon Isten, édes jó anyám. Ezerszer csókolak és üdvözlöm Rézikét — a ki biztosan gyakran meglátogat.

A te Frommeled.

MÁLI. Óh, én Frommelem! Én édes szegény fiam! Az Isten megfizeti jószágodat! Mért ne lenne ő nagy ember? Vas feje van és mindig ki tudta vinni, a mit feltett magában. Csak maradjon meg zsidónak, és az Úristent ne bántsa meg! Ugy-e Frommelem, ezt nem teszed, — nem búsíod vele anyádat! Hiszen nagyon szeret — nem fog ő elhagyni: hisz tudja, hogy akkor egy falat kenyérét se tudnám lenyelni! Ki az?

RÉZI *(két tányérral)*. Jó Sabbeszt, Máli néne! Atyám és anyám küldik. Még nem ülsz asztalnál?

MÁLI *(megcsókolja)*. Mindjárt gyermekem, mindjárt hozzák az étелеmet. A ki hamar végezi, később kezdheti. Köszönöm nagyon a kalácsot, a szolgálótok is elhozhatta volna. Eredj csak haza, lelkem, az ebédhez.

RÉZI. Van időm, néném, nélkülem is ebédelnek otthon.

MÁLI. Na, lelkem, te már nagy kisasszony vagy! Ott kell neked lenni az asztalnál.

RÉZI. Én, kisasszony? Néni, ne csúfolj. Legjobb szeretnék veled ebédelni. Nálad mindig jó holmik vannak, — régebben többször adtál nekem valamit. Velem is haragban vagy, mint az anyámmal?

MÁLI (*megcsókolja*). Aranyos szépségem te, de-hogy vagyok én veled haragban, az anyáddal sem. Az anyád jó asszony, énvelem nem lehet megférti.

RÉZI. Ne mond, néne, a mi olyan nehezedre esik. Tudom, az anyámnak nem tetszik, hogy Frommel a városban tanul; azt is tudom miért. Azt mondja, rossz zsidó lessz belőle. De az nem igaz; az az oka, hogy az én Náczi bátyám nem tanulhat ott, mert nehéz feje van.

MÁLI. Pszt!

RÉZI. Jó, jó. Már hallgatok. Csak azt akartam megmondani, ne hagyd magad rábeszélni semmire. Engedd, hogy Frommel tegye, a mit jónak lát. Okosabb ő az egész falunál — majd segít ő magán. Nem fog ő kikeresztelkedni, hívőbb ő a rabbinusnál. Mutatott ő nekem imákat, azok olyan szépek, olyan áhitatosak voltak, milyenek nincsenek a könyvben — és ezeket mind maga csinálta. No, Isten áldjon! Megyek már. Isten áldjon, néne!

MÁLI. Áldjon Isten, jó leányom. Megírom majd neki, hogy Te mit mondtál. Az imént tiszteltetett. Akarod olvasni a levelét?

RÉZI. Igen — nem, mégis haza kell mennem.

Áldjon Isten! *(Gyors elhatározással elszakítja magát, a mint az ajtót nyitja, jő Örzse).*

ÖRZSE *(szakácsné)*. Jó napot adjon Isten!

MÁLI. Kit keres?

ÖRZSE. Nem jó helyen járnék? De ösmerem az öreg zsidóasszonyt! Csókolom a kezit, Wallnerné asszony, hát nem ismeri már az Örsét?

MÁLI. Csakugyan, írt egyszer magának a fíjam egy levelet Krakusába vagy hová.

ÖRZSE. Nem. Raguzába, mert a toscánai dragonyosok ott vannak. Ott a szeretőm. Megigérte a császár, hogy haza bocsátja — de elfelejtette. No igen — sok a dolga és dragonyos is sok van a Toscániaknál. Hát most kaptam éppen a Venczel levelét, de ő nem tud magyarul írni, én meg nem t'ok csehül olvasni, hát németül szoktunk írni egymásnak, azért kérném a fia-urát szépen, olvassa el a levelem.

MÁLI. A fíjam benn van a városban; mért fárad ilyen messzire?

ÖRZSE. Fenét van a városban. Nincs az a városban. Vótam a kvártélyán, nem vót otthon az éjjel; — kérdem az oskolán, — nem vót tegnap délután az oskolában. Asszongyák, valami csínytetett, és tán hazaszaladt az anyjához. No, no, ne rémüljön el mindjárt, csak olyan verekedés lesz a — afféle gyerekség! De hát hol van Frommhold úr?

MÁLI. Isten ne verj meg! Nincs itt — nem is jött... Mi történhetett vele?

RÉZI. Tán útközben érte valami. Tán nem mer bejönni a faluba, az ünnep miatt.

MÁLI. De már tegnap elment a városból! Istenem, Istenem! Félek, félek! Miféle kocsi az oda künn?

ÖRZSE. No ne rémüljön úgy el. Üljön le!

FUVAROS *(ostor a kezében, kalap a fején, pipa a szájában)*, Ne ijedj meg, Wallnerné, a fiadat hoztam.

MÁLI. Mennybeli Isten! Hol van? Mi történt?
(Ki akar menni).

A FUVAROS *(duszán visszatartja)*. No ki ugyan nem mégy; aszonta, úgy lassacskán mondjam el neked, ne hogy egyszerre ijedj meg.

MÁLI. Ereszsz a fiamhoz!

FUVAROS *(fogva tartja)*. Beteg? Dehogy! csak beverték a fejét — nem is nagyon. De mer mindjárt elszaladt az országútra, a szén-raktár mellett eldőlt, ott hallottam nyögni egy galagonya bokor megett — vizet kért. Mikor rá ösmertem, hogy a te fiad, elhoztam. De most hozzátok be hamar, mer úgy láttam, észrevették a fiuk, hogy hozom, oszt bajt csinálhatnak az ünnep mián! Jaj de buták is vagytok ti zsidók, a babonátokkal! No, ehol van e!

FROMMEL *(16 éves, poros, tongyos, a feje vértzik, véres kendőt szorít rá. Halványan, tágranyilt szemekkel jő és leül az ajtó melletti székre, hogy lélegzethez jusson)*. Jó reggelt, lelkem anyám.

MÁLI. Frommel! Gyermekeim!

RÉZI. Frommel! Rosszul vagy?

ÖRZSE. No ifiúr, mit tetszett elkövetni? Hozzak vizet?

FROMMEL. Bocsáss meg, jó anyám! Nem jószántomból jöttem. De — félttem, félttem!

MÁLI. Féltél, gyermekem? Hát rosszat tettél?

FROMMEL. Semmi rosszat, anyám, igazán semmit. Csak a verést nem akartam nyugodtan tûrni! Tudod, az új kalap, a mit a — a mit ajándékba adtak — nagy volt nekem. Bizonyosan még nevetségesebb lehettem benne, mint máskor — és így mind több és több fiú gyűlt össze körültem, a reáliskolából is futottak utánam. Mikor körülfogtak és nem volt menekvésem, akkor egyik a másikhoz lökött és mind ezt kiabálta: Nesze a zsidó, ha szereted! Könyveim kihulltak a kezemből, elfogott a düh és védtem magam, egy párat elkergettem, akkor egy kis fiú a palatáblája élével idevágott, hogy kicsordult a vérem és szemem, szám tele lett vele. Borzasztóan fájt!

MÁLI. Vízet! *(Készevesen szit.)* Szegény gyermekem! Rossz emberek! Rossz emberek! Hogy lehet gyermeket így gyilkossá nevelni? *(Rézi és Örzse megnedvesítnek egy kendőt és a fejére teszik).* Az anyjának kellett volna szólanod!

FROMMEL. Óh, beh jól esik! Igen, az anyjának! Ez volt éppen! Nem is szóltam volna az anyjának. Senkinek sem szóltam volna. Hiszen megszoktam a tûrést. Mindig azt mondtam: Csak

hadd üssenek, annál keményebb leszek. De a fiú megijedt, maga szaladt az anyjához. Az anyja gyümölcsös kofa, a legszentelkedőbb, legszájasabb asszony a városban, a kitől mindenki fél. Mikor a kvártélyomra érek, látom a lakásadó asszonyt az ajtóban és látom, hogy a kofa akkor megy el tőle. Az asszony elémbé jön és azt mondja: láss utánna, hogy elkerülj innen, az én négy falam közé be nem teszed többet a lábad! Mit vétettem magának? kérdem megijedve, s a kapuba fogódzom, hogy el ne düljek. Hogy mit tettél, czudar zsidó? A teremtőt ócsároltad, a szent szűzről istenkáromló szavakat mondottál. Rézi néni épp most beszélte. Jól tették a fiúk, ha megvertek. Azt hiszed, eltűrünk ilyen ficzkót a városunkba? Megy most a Rézi néni egyenest a directorhoz, aztán a városi plébánoshoz, hogy kiutasítsanak a városból. Tanulj Jeruzsálemben, ha tetszik! A motyódért elküldhetsz! Azzal becsapta a kaput az orrom előtt. Én megnémultam az ijedtségtől és meglepetéstől. Magam előtt láttam a tanárait, a mint ítélnék felettem, elgondoltam: megérhetem azt a szégyent, hogy kitolonczolnak a városból, mint egy gonosztevőt — és elkezdtem futni, sarkalt az őrült félelem. De beesteledett, a hegy mögött elfogott a fáradtság, leültem, hogy pihenjek. De elnyomott az álom és mintha lázban feküdtem volna, mikor a fuvaros rám talált és felvett a szekereire. Várj, hisz meg kell adnom a fuvarbért, — várja. *(A zsebébe nyúl.)*

MÁLI. Az Isten szerelmiért! csak nem nyúlsz ma pénzhez! Hisz szombat van!

FROMMEL. Jaj, erről megfeledkeztem — és most az emberek a községben — ha azok megláttak!

FUVAROS. Hiszen nem tudtál magadról, mit tehetnél róla?

FROMMEL. Mindegy az! Ugyan Reidinger, menjen el hamar a kocsijával, míg össze nem szaladnak az emberek.

FUVAROS. Jó, jó, megyek már, de hol a pénzem?

ÖRZSE. Megadom én. Mit kap?

MÁLI. Hamar, hamar! — Mennybéli Isten, késő! A rabbinus jön! Elébe megyek. Frommel, te azalatt feküdjél le.

RÉZI. Vezessük a másik szobába!

FROMMEL. Nem, nem játszom bujósdit. Meg fogom neki mondani az igazat. *(Rabbinus és Máli jönnek.)*

RABBINUS. Jó Sabbeszt, Frommel. Jó napot választottál az utazáshoz.

FROMMEL. Jó Sabbeszt, Rabbi. Nem választottam én a napot.

RABBINUS. Bizonyosan keresztyén ünnep ez a városban. Na igen, te városi vagy, diák vagy. Te a *másik* időszámítás után igazodol. Nem is tartozol te már mihozzánk! De az anyádra gondolhattál volna.

MÁLI. De rabbinus uram, hiszen beteg. Nem tudott semmit magáról, mikor a Goi a kocsijára tette, akár egy gyapjus-zsákot.

RABBINUS. Nem tudott magáról semmit? Az Istenről nem tudott semmit és az Isten törvényeiről. Persze, persze, mást kell neki tanulni: physikát meg mechanikát, geometriát, geographiát, világtörténetet és természettudományt és mindent, a mit Isten csinált — de a mit az Isten *parancsol* és a mit az Isten teremtet, arról nem tanulnak oda benn semmit. Ne egyél kalácsot, ne igyál pálinkát, ne menj a keresztyének közé, akkor nem fognak megverni a keresztyének. Meg vagyunk már verve mi zsidók, de a magunk bűneiért. Ne távoznánk el az Istentől, nem kellene az Istennek utánnunk jönni, mint a pásztor az eltévedt tehén után. No és ha megkeríti a pásztor az eltévedt tehenet, mit csinál az a pásztor? Ráüt a botjával a nyakára, hogy jegyezze meg magának. És így ütött meg tégedet az Uristen a pásztorbotjával és jó az neked és a szerencséd lesz ez, Frommel, ha megjegyzed magadnak. *(Az ablak felé, honnan két fiú feje látszik.)* Mentek el onnan! *(A fejek eltűnnek.)* No mit szólsz, Frommel!? Az anyád elmondotta, hogy mi történt veled a városban. Érted a pásztorbotot? Nem megmondtam, hogy maradj itt-honn és hogy a jó fejedet, a mit Isten adott, az ő dicséretére használd? Mondtam én vagy sem, hogy nincs semmi jó a te számodra odakinn... Miért? Mert vagy megmaradsz becsületes zsidónak — akkor nem fogsz zöldágra jutni, vagy zöldágra vergődhetsz, akkor nem maradsz be-

csületes zsidó. Jól elláttak téged a te keresztyén testvéreid ! No nálunk a talmudnál és a gemoresznél maga töri a fejét a tanuló ; de a latinoknál, ott jobb dolga van a zsidófiúnak, ott mások törik az ő fejét. Megelégedted most, vagy meg fogod próbálni még egyszer ? *(Az ablak felé, a honnan a kíváncsi gyerekek bekukucskálnak.)* Nem mentek onnan ! Mondom már ! *(A gyerekek ellűnnek.)*

FROMMEL *(gyenge hangon)*. Rabbi, én nem hiszem, hogy rosszat tettem. Tanulni akartam, többet, mint itt tanulnak, mert éreztem, hogy tudok tanulni. Mindig járt valami az eszemben, a mi nem hagyott nyugodni, mint a locomotiv, ha fűtve van. Olyan erőt éreztem magamban, nemcsak mintha szaladni tudnék, nem, többet, sokkal többet, mintha húzni tudnék hús kocsit. Ha olvastam valami szépet, a mitől a hajam égnek állt és égett tőle az orcám, azt gondoltam magamban, ezt én is meg tudnám tenni és a hogy én olvasom, a mit mások írtak, úgy fogják mások olvasni, a mit én írok. Hittem — Istenem, mi mindent nem hittem ! De fáj a fejem és semmit sem hiszek már.

MÁLI. Én szegény gyermekem ! Nem is mondja, mért akart tanulni. Én értem, az anyját akarta gazdag asszonynya tenni ; bennem van a bűn, ha bűn van a dologban.

RABBINUS. Oh ne félj, Wallner Máli, rád is vissza esik, a mint a kő vissza esik a földre.

Emlékezel e Modche Ring fiára? Az is kiment a világba; azt hitte az ő apja is, hogy a kis rőfösboltból egy nagykereskedőnek kell kijönni; először elküldte a soproni iskolába, aztán a pestibe, aztán meg a párisiba meg a londoniba is elment. Tyhú — egy finom úr! És a mellett milyen büszkék voltak, hogy ü a Jomkipuron még bőjtöst eszik és milyen jó zsidó! Mikor aztán egy bárónét vett feleségül, akkor vették csak észre, hogy keresztyén lett. Az esküvőjére se hitta el őket; hogy is hívná el egy keresztyén a zsidó szüleit! No és mit tett Modche Ring és az ő büszke felesége? Volt valami hasznuk abból a sok ezerből, a mit a fiúk küldött nekik külsőországból? Semmi se volt belőle. Leborultak a földre és könnyekben fűrösztötték az arcukat és tépték a ruhájukat az elveszett gyerekükért és halotti imádságot mondtak érte. Mert meghal a szülőnek gyermeke, a ki a vallását elhagyja... A víz erősebb, mint a vér és a keresztyénnek nem anyja többé a zsidó-asszony és a zsidó anyának nem gyermeke már a keresztyén... Mert a keresztyének gyűlölnék bennünket zsidókat és gyűlöltek is mindig és jó nekünk zsidóknak, a míg minket gyűlölnék, mert ha egyszer kezdenének minket szeretni, akkor meg kellene szünnünk zsidóknak lenni. Amen!

(Az utolsó szavaknál belépett Chrysostomus pater, megállott az ajtóban. Most lassan előtte lép. Valamennyien meg vannak lepelve és ijedve. A fuvaros és Örsze kezét

csókolnak neki. Frommel félig örvendezve, félig idegenkedve néz fel rá. Máli a fia elé áll, mintegy védve őt.)

PATER. Én nem mondok Ament, rabbinus úr. Szavai nem valami jámborak.

RABBINUS. Főtisztelendő úr sem mondhat egyhamar olyast, a mihez én mondanám az Ament. Szabad kérdezni, kihez van szerencsém és mi hozta ide a főtisztelendő urat. Ez itt egy szegény zsidó ház.

PATER. Látom, hogy jó helyen járok. Wallnerné asszonyt tudakoltam és a fiát találom itt, a kit keresek. Wallner Fromhold, te is kérded, *ki* vagyok én és *mit* keresek itt?

FROMMEL *(kinosan kél fel és kezét csókol neki.)* Igazgató úr! Jóságos jóltevőm, kérem, higgye meg, nem vagyok hibás!

PATER. Hiszem, barátom, különben nem jöttem volna ide. Ül le, nagyon fáradt lehetsz! *(Székéhez vezetői és melléje ül.)*

RABBINUS. Főtisztelendő úr, bocsánatot kérek.

PATER. Miért?

RABBINUS. Úgy beszéltem az elébb önnel, mint a ki itt otthonában és jogában van, a községében. De látom, hogy önnek több joga van ehhez a fiatal emberhez. Ő az öné és nekem nincs itt mit keresnem. Alázatos szolgája, főtisztelendő úr! *(Menni akar.)*

PATER. Maradjon, tisztelendő úr. Nem értettem, mire céloz és önnek nem szabad tévedésben távoznia.

RABBINUS. Főtisztelendő úr nem érti, hogy én mire czéloztam? Főtisztelendő úr az ő fejére tette a kezét. Nem fogja a kezét valamire tenni, a mi nem az övé. Hogy mit gondolok? Hát azt gondolom, hogy Wallner Frommel már nem zsidó, hanem keresztyén.

PATER. Csalódik, tisztelendő úr. Ő nem változtatta meg a hitét. Minden szokásaikhoz ragaszkodik, a babonaságig. Ájulva találtam az éhségtől és nem fogadott el tőlem egy falat kenyeret sem, mert keresztyén késsel volt vágva. Nincs más jogom e szegény fiúhoz, csak az emberi szánalomé. De ezt e jogot el kell ismerned, úgy-e Wallner Fromhold?

FROMMEL. Oh, igazgató úr mindig olyan jó volt hozzám. Mért nem ilyen minden keresztyén?

PATER. A zsidók is aligha lesznek mind olyanok, mint te. Hanem térjünk a dologra. Te engedelem nélkül hagytad el a gymnasiumot. Felteszem, hogy nem akarod tanulmányaidat félbeszakítani. Büntetéstől féltél, az elől szöktél?

FROMMEL. Nem, igazgató úr, nem a büntetéstől félttem, csak a hamis vádtól. A vád hamis, igazgató úr. Nem űztem csúfot a vallásából. Megverték, ez volt a vétkem. A kik büntetéstől féltek, azok vádoltak be.

PATER. Tudom, gyermekem — én kezességet vállaltam érted. Ismerem annak az asszonynak a gonoszságát, a ki vádat emelt ellened. Minden kiderülne, ha te tanáraid előtt megjelennél és

védenéd az igazadat. Ezért jöttem érted magam, hogy biztonságban térhess vissza a városba.

FROMMEL (*elhatározottan*). Igazgató úr, azt nem fogom tenni soha.

RABBINUS. Ez aztán beszéd!

PATER. Beszéd — de nem helyes beszéd. Nem tudod, mit teszel, milyen nagyot vétesz tenmagad ellen. Nemcsak magad ellen, hanem Isten ellen is, a ki gazdag magot vetett beléd. Talán egy nagy jövőt temetsz el, egy tehetséget minden-esetre, melylyel másoknak és különösen hitsorsosaidnak hasznára lehetnél. És elmondhatod-e magadról, hogy ezt jól megfontoltad?

FROMMEL. Keservesen megfontoltam, mikor sírva hagytam el a várost. És a szívem igazat ad nekem, mióta e szobában ülök, anyámnál. Itt van a béke, a nyugalom, itt meg vagyok védve. Itt azt az ünnepet ülik, a mi az én ünnepe, itt az vagyok, a mi más és nem löknek félre, ha másokkal egyenlő akarok lenni. Én is mondtam magamnak, igazgató úr, hogy van tehetségem a tanulásra: csak nagyon is gyakran mondtam. Ostobaság volt, nyugtalan hiúság, nem a tudás vágya, a mi innen elvitt. Mért lennék én nagyobb másoknál: jóvá lenni, boldoggá lenni és boldognak maradni, talán mégis ez lenne az ember rendeltetése. És az lehetek itt is.

PATER. Szomorú, édes gyermekem, hogy te ilyen bölcs igéket mondasz. Meggyőznének, ha

férfiútól hallanám. De hozzád rosszul illenek. Vigyázz, hogy meg ne bánd, hogy ilyen okos voltál. Most a keserűség és fájdalom beszél belőled. Ha megnyugodtál, akkor más hangot fogsz hallani és jaj neked, ha nem tudod elnémitani! Áldjon Isten! Nem küzdök tovább! Bár kárpótlásul megtalálnád itt a boldogságot és szeretetet. Rabbinus úr, ime, az ön kezében van. Eltemeti tehetségét; de megmarad a jó, szeretetre való szíve. Legyen ez ment minden gyűlölettől és keserűségtől. *(Kocsi robogása hallik.)* A kocsim jó; Istennek ajánllak, Fromhold. *(Keszét ad neki. Kívül látma. Az ablakban fiúk fejei látszanak, közöttük Náczié.)*

NÁCZI *(bekiált)*. No Frommel, elmegy a pappal?

RÉZI. Náczi! Az ég szerelmére, eredj innen, eredj!

MÁS HANG. Ki a keresztyénnel! Másutt keresztekedjék!

PATER. Mit jelent ez a lárma? Rabbinus úr — talán az én jelenlétemnek szól? Mondja meg az embereknek, hogy már megyek...

RABBINUS. Csend odakünn!

FUVAROS *(az ablak felé suhintva az ostorral.)* Nem takarodtok, istenverte zsidó kölkei! *(Kívül kiabálás.)*

MALI *(ijedten)*. Hagyja el, Reidinger úr, be kell csukni az ablakot. *(Becsukja az ablakot, egy kő röpül az ablakon át és ő egy kiáltással visszatántorodik.)*

ÖRZSE *(Rézivel együtt felfogja)*. Na ni! Zsidó revolutio. Ilyet se láttam még életembe!

FROMMEL (*tajtékozva felugrik*). Kutyák, gyalázatosak! Meg kell egyet ölnöm! (*Kiszakítja a fuváros kezéből az ostort és kirohan.*)

MÁLI. Frommel, gyermekem! (*Utánna akar menni.*)

PATER (*visszatartja*). A szemén találták. Maradjon! Rabbinus úr! Használja a tekintélyét.

RABBINUS (*az ablaknál*). Békességet, békességet, ha mondom! Frommel, ne verekedjél — már kettőt leütött.

PATER. Most ő esik el maga! Egy nagy kő találta fejen. Istenem! (*Kirohan.*)

FUVAROS. A főtisztelendő úr veszedelemben van. Utána!

MÁLI (*az ajtó felé*). Frommel, gyermekem! (*A láрма távolodik. A mint az ajtó felé siet, jő a Pater a vésző fiúval.*)

PATER. Vízet! Vérzik a feje itt hátul!

FROMMEL. Ne vizet — vért! Csak vért látok! Nem akarok mást látni, csak vért! Agyonütöttem egy párt? Úgy-e agyonütöttem őket? Az anyámra dobtak követ! Az én szegény anyámra! Ereszszetek!

PATER. Elmentek. Nyugodj meg, beteg vagy.

FROMMEL. En nyugodt vagyok, egészséges vagyok. Elmentek? De el fognak jönni újra. Igazgató úr nem ismeri őket. A kocsi itt az ajtó előtt — ez a bűn. Szombaton nem szabad itt kocsinak állni. Ez a vallás, a miért ők küzdenek. Úgy-e rabbinus úr? Ilyenek a zsidók. Nem

akarok rólok tudni. Igazgató úr, kérem, vigyen magával, nem akarok itt maradni. Nem vagyok ide való. Nem vagyok elég buta. Nem vagyok eléggé rossz. El akarok innen menni!

RABBINUS. Frommel, ne káromold Istent; Isten igazságos, Isten tudja, mit cselekszik.

FROMMEL. Mit tud maga Istentről? Kibérelte az Istent? Isten nem lakik Keresztúron, Istent mindenütt megtalálom. Sokat fogok tanulni, Istent is meg fogom tanulni. De itt, itt nincsen ő itthon.

MÁLI. Gyermekem! Maradj velem! Vérzel, beteg vagy.

FROMMEL *(megöleli zokog)*. Anyám, lelkem jó anyám, most el kell mennem — itt mindennap agyon kén' ütnöm valakit. Majd eljövök érted. Lesz belőlem valami. Tanulni fogok, éhezni, dolgozni és előre fogok törni, mindig előre, fölfelé, mindig följebb. És meg fogom érni a napot, az én Istenem segítségével, hogy mindezek az emberek, a kik itt téged és engem lenéznek, csúszni fognak előttem, mint a férgek. Most véresre vernek, a keresztyének a városban, a zsidók, falun. Jó, de ha egyszer megint eljövök, a kalapok le fognak repülni a fejekről, mérföldekre! A tied is, te pimasz! *(Leüti a fuváros fejéről a kalapot és az ajtó felé tohan az igazgatóval. Itt Rézi lép elébe. Gyengédtenül féltelöki. Az át. Ekkor visszafordul, megöleli és sűgva mondja neki.)* Várj, jó Rézikém, várj! *(Az igazgatóval el.)*

RABBINUS (Málihoz). Ez a te nevelésed !

ÖRZSE (a távozók után). Megállj ! Hát ki olvassa el a Wenczel levelét ? (A függöny legördül.)

B. DÓCZY LAJOS.*

* Előjátékot, noha természeténél fogva csonka, nem kell magyarázni. Hisz épen az van hivatva, hogy előkészítse, magyarázza, a mi következik. Inkább csak a címet kell indokolni és pár oly megjegyzést tenni, melyet a szerző magára nézve szükségesnek tart, hogy sem a darabot, sem őt magát ne értse félre az olvasó. Ezek közül legfontosabb az, hogy a dráma ezelőtt épen 33 évvel íratott, német nyelven, bécsi színpad számára: az egyetlen utcunque szépirodalmi mű, melyet nem honi nyelvén alkotott meg a szerző — tisztán a színpad és egy hű barát számára, kinek igen nagy hála volt kötelezve. A színpad leégett, a jó barát (Jauner Franznak hívták és egy igazi Justizmord áldozata lett) agyonlőtte magát s így a dráma sem színpadra, sem a könyvpiacon nem került. Talán mondhatni, hogy két értelemben nem érte meg előadatását. Tárnya egy igen szegény zsidófiú pályafutása, a kit tehetsége, szerencséje és optimista hite a jóban fényes pályára sodor és a kit egy ocsmány pestis kikerget a nagy világból szűk, nyomorult falujába: szerelmében, politikai vallásában, eszményiségében megcsalva, testben, lélekben elsorvadva. Ez a pestis a vallási és fajgyűlölet és a mögójük bujt socialis fanatizmus. Nevezzük nevén, hogy az analphabéták is megértsek: az antisemitizmus. E tartalom indokolja a címet: *Két tűz között*, mert a hőst, ki akkor csak gymnasista, a gyűlölet kergeti vissza a ghettóba, a zsidók türelmetlensége meg ki a világba. A szerző mint aggastyán néz vissza a tizenöt éves fiúra, a ki ő volt, de noha jók hozzá az emberek, most sem szabadul meg a szomorú érzéstől, hogy két tűz között élte le fényesebb napjait is és csak a keblében élő tiszta tűz óvta meg a kétfelé szülő gyűlölettől.

VARGHA GYULA VERSEIBŐL.

Rendezgetve.

Forgatok megsárgult régi lapokat,
A mi versem épen kezembe akad ;
Itt hevernek búsan, elfeledve rég,
Mily kevés egész dal s mennyi töredék.

Félig visszafojtott fájó sóhajok,
Tompá jaj, ha már a seb nagyon sajog,
Szenvedély zúgása, fáradt nyugalom,
Sirokon elalvó esti fuvalom.

Kél sok régi ábránd, régi érzelem,
Annyi álom, emlék játszadoz velem,
S rajtok míg a lelkem mélán andalog,
Megcsendülnek meg sem született dalok.

Későn született dalok.

A dal, mely rég testet nem öltött,
Szivedbe zárt alvó kisértet,
Varázsigevel hogyha költöd,
Felébred.

Hószín szövésű a ruhája,
Minőt halott szüzek viselnek,
Ezüstös köd borúl reája
Lepelnek.

Arczán az ifjuság homályló
Harmatos hamva rezg csodásan,
De zárt ajkán valami fájó
Vonás van.

S ha elsötétül már az alkony
S leszáll az éj hideg nyugalma,
Testvérihez lopózik, halkan
Suhanva.

Testvérihez, kik hervadozva
S rég elfeledve ott busongnak,
S a multról együtt álmodozva
Susognak.

Késő találkozás.

Találkozánk, rég eltűnt sugaram,
Sok hosszú, hosszú év után,
S mint egykor rég, megint bizalmasan
Haladtunk egymás oldalán.

A kert kopasz volt. Lábaik alatt
Csörgött a száraz falevél
S meg-meglengette szürkülő hajad
A kósza, csípős őszi szél.

Beszélgeténk, meghitten, melegen,
Mint két jó ismerős szokott ;
Hallgatni hangod jól esett nekem
És nézni karcsu alakod.

Elmondtuk, hogy' telt évünk év után,
Mindenről szíves szó esett,
Özvegységed gyászáról s hogy vidám
Unokáid mily kedvesek.

Ajkunkra, mint az áradó patak,
Száz gyermekemlék is tolult,
S elemlegettük a halottakat,
A kikre néma hant borult.

Ajkunk csak egy halottról nem beszélt:
Szerelmünkről. S hallgatagon,
— Hallgatva lassu lépteink neszt —
Mentünk tovább az avaron.

Száraz levélen búsán zizegett
Az őszi szél a fák alatt,
S sohajtva — úgy tetszett — hátunk megett
Két bús szerelmes árny haladt.

Téli alkonyat.

Ezüstbe vont mindent a dér,
Ezüst lomb a tar gallyakon,
Ezüst kóró a parlagon ;
Minden fehér.

Kocsim robog, fúvó lovak
Sötét sörénye leng elől,
A csípős szél éjszak felől
Ép szembe kap.

Magam bundámba burkolom
És álmaimba süllyedek ;
Lelkemben mint ködkép lebeg
Letűnt korom.

Körül az ég s föld peremén
Köd, terjedő homály borong,
Nyugat felé a tűzkorong
Épen lemén.

VARGHA GYULA.

A FIZETÉS NAPJA.

Bakó tanár, a nagyszerű nőorvos, egyik betegét látogatta meg a Zúgligetben. A beteg az öreg Gerszics professzor unokája volt. Bakó számára ez nagy diadal volt, mert valamikor Gerszics ellenezte leghevesebben az ő tanári kinevezését. Az öreg professzor, a kinek híre akkor már hanyatlóban volt, azzal vádolta meg fiatal versenytársát, hogy sikereit nem a tudománynak, hanem a társadalmi ügyeskedéseinek köszönheti. Bakó hipnotizálja az asszonyokat, mondta a féltékeny öreg. És most, ime, mikor a tulajdon leánya lett beteg, az öreg úr meghazudtolta önmagát és alázatosan megkérte «kedves kollégáját», hogy fáradjon ki a zúgligeti nyaralójába.

A látogatás véget ért és a vén nyugdíjas hállázkodva kísérte Bakót a rácsos kapúig. Ott egy vékony kis könyvet nyomott a kezébe.

— Most írtam, a magányomban... Nem is adom a nyilvánosság elé, csak kézirat helyett nyomattam ki... A jóbarátaim számára... Fogadja szívesen, kolléga uram...

A könyv címe: «A fizetés napja».

Bakó jól ismerte az öreg úr zavaros «philosophiai» elméletét a földi igazságszolgáltatásról. Gerszics fiatalabb éveiben jeles természettudós volt, hanyatlása korában azonban mystikussá lett. Hitt a földi dolgok morális egyensúlyában és hitét biológiai okokkal igyekezett igazolni. Szerinte az ember minden átszenvedett fájdalomért elégtételt kap az élettől és minden élvezetért megfizet. Az igazságtalanság az életben csak látszat, mert a boldogságot és a fájdalmat nem időtartama, hanem mélysége szerint kell megmérni. Sok évi boldogságért olykor egyetlen napon fizet meg az ember — ez a «fizetés napja». És a fizetés napját nem valami külső erő, hanem maga az ember készíti elő, öntudatlanul, idegsejtjeinek csendes munkájával, a természeti törvények kérlelhetetlen logikája szerint, . . .

Szóval: ez a könyv egy szenilis agyvelő eltévelyedése volt.

Bakó tanár az automobiljába dobta a könyvet és azt mondta chauffeurjének, hogy hajtson előre és várja meg a Szép Ilonánál. Volt egy szabad fél-órája és azt arra akarta használni, hogy sétál egyet e tündöklő őszi verőfényben. Mint az egészséges emberek általában, ő is szerette a lombhullás méla költészetét. Olyan jól esik egy kicsit bánkódni, mikor az embernek nincs semmi baja. Jól esik néha az élet homlokát megkoszorúzni az elmúlás virágaival.

Száz lépést sem gázolt még a bokáig érő harasztban, mikor egy derűs kis tünemény vonult el mellette az úton. Bérkocsi jött szemben, a kocsi lépésben czammogott, a födele föl volt támasztva, a kocsis pedig fesztelenül szivarozott a bakon. Tudjuk már, hogy mit jelent az: szerelmes pár ül a kocsiban.

A tanár a bölcs megértő tekintetével köszöntötte a tavaszt az őszben. A kocsiban ülőket nem láthatta, mert azok óvatosan visszahúzódtak a fedél alá, épen csak a lábuk volt látható.

Persze, egy nőnemű és egy hímnemű lábpár. A női láb csinos, posztóbetétes lakkczipőt és finom, sárga harisnyát viselt, a férfiláb sárga amerikai czipőt.

A képet a tanár szemében mulatságosan kiegészítette egy távollevő ember, a kinek ködös asztral-alakja panaszos kísértetként üldözte a fiakkert: a derék férj vagy apa, a ki most bottal üti a posztóbetétes kis lakkczipő nyomát.

A tanár különben azt a benyomást vitte magával, hogy a két pár czipő igen meg volt ijedve; mikor vele találkozott. Olyan megszeppenve, mondhatnók: visszafojtott lélegzettel lapultak meg a kocsiban, mint a fürjcsalád a szántásban.

Hiszen lehet, hogy ismerős lábak voltak. A tanárt a fél város ismerte.

★

Este kezébe vette az öreg Gerszics könyvét. Régóta ismerte és gyakran meg is mosolyogta már a vén professzor együgyű rögeszméjét. Hiszen igaz, az életet valami magasabb igazság igazgatja, de annak *erő* a neve. Az erő pedig akarat. Ő, Bakó, tudatában volt a maga erejének. Carriere-t csinált, meggazdagodott, mert akart. Boldog családi életet élt, mert akart. Fiatál éveiben sok nyugtalan órát szerzett a férjének és apáknak és mivel maga nyugodt családi életre vágyódott, szerény, melegszívű, kissé korlátolt, nem szép, de az urát imádó feleséget választott. Előzetesen tanulmányozta jövőendő felesége testi és lelki dispositióit és ha nem olyan lett volna, a milyennek óhajtotta, nem is vette volna el.

A házassága huszadik évfordulóján mosolyogva mondhatta volna: kifogtam az öreg Gerszics elméletén. Csakhogy akkor nem gondolt Gerszicscsel.

Az estét Bakó tanár a családjá körében töltötte. Ő és a felesége a nagy állólámpa fénykörében teáztak, orvosnövendék fia zongorázott, a kisleány pedig a kandalló melletti nagy karosszékbe fészkelte be magát. A máskor oly hangos kedvű leány mozdulatlanul ült az árnyékban, Isten tudja, hogy hová gondolt.

A tanár egyszerre valami förtelmes nyilalást érzett a szíve tájékán. A szeme megakadt a kisleány lábán... Posztóbetétes lakkecipő, barna

harisnya! Ez ugyanaz a női lábacskó, a mely ma délután a Zúgligetben fiakkerezett, egy pár vastagtalpú amerikai társaságában. Ugyanaz, vagy ahhoz nagyon hasonló . . .

De hiszen ez ostobaság, gyalázatosság! Edit, az ő kis leánya! A kis Edit! A tanár bosszúsan legyintett a kezével, mintha az orra körül alkalmatlankodó szúnyogot akarna elzavarni. Hiszen Edit még gyermek, egészen gyermek.

Azaz megálljunk csak! Az elmúlt hónapban volt tizennyolcz esztendő . . .

— Edit, miért nem keresel magadnak valami munkát? — kérdezte a szigorú mama.

Az asszony még ott tartott, hogy «az ábrándozás az élet megrontója».

— Piczit fáj a szemem, — mentegetődzött a kisleány.

— Gyere csak ide! — parancsolt rá a tanár.

A lámpa alá vonta és fölemelte a kerek állát. Nem volt a szemének semmi baja, olyan kristálytiszt volt, mint a havasi forrás. Az arcza azonban piros volt . . .

A tanár békén hagyta a leányt, az meg sietve visszahúzódott a homályos kuczkójába, arczát odanyomta a karosszék bársonyához és önfeledten hallgatta a zongorajátékot.

Bakó halk léptekkel járt fel-alá a szobában. Valahányszor a zongorától a kandalló felé ment, meg-megújuló kíváncsisággal nézte a kisleány arczát.

Ki ez az Edit tulajdonképen? Miféle ember? Mi lakik benne?

Eddig kedves kis háziállat volt, virág, arabesques, a ház dísz, az apa kedvencze . . . De ebben az órában *valakivé* lett, emberré, szóval idegenné, ellenséggé . . . Csak rá kellett nézni, a mint ott kuporgott a karosszékekben, kifelé hidegen és zárkózottan, belül talán forró és édes ábrándok tüzeiben lángolva és olvadozva. Kétségbeejtő, hogy nem lehet kinyitni a lelkét, nem lehet bele-nézni, kivenni és kidobni belőle azt, a mi nem odavaló!

A fiú, az orvosnövendék, egészen édesanyja gyermeke volt. Szakasztott olyan szerény és kö-telességtudó. Nem nagy tehetség, de szívósan keresztül kúszik minden akadályon, a mit az élet eléje állít. De a kisleány az édesapjára ütött. Testileg és lelkileg. Sohasem tanult és az isko-lában mégis bálványozták, mindig rendetlen volt és mégis olyan előkelő, mint egy kis hercegnő. Az apró hazudozásaival százszor is bajba került, de ha megszorították, pompás lendülettel menekült ki a csapdából.

Azok ketten, anya és fia, gyalogszerrel rótták az élet országútját, kurta, de biztos lépésekkel. Ők ketten, apa és leánya, a többiek feje fölött röpködtek, mint a szitakötők.

A tanárnak eszébe jutott, hogy hányszor, de hányszor volt ő közel hozzá, hogy lezuhanjon

és a nyakát szegje és most megrettenve gondolt arra, hogy mennyire hasonlít hozzá a kisleánya.

*

Mindenekelőtt az amerikai czipőtulajdonos személyével kellett tisztába jönnie. Editet ugyan hiába vallatná. Ha egy nő egyszer már *ott* tart, akkor elkészült a védekezésre is és hirtelen megrohanással nem lehet a titkához férközni.

A véletlen azonban a tanár segítségére jött. A fáskosárban egy régi ujságlapot talált, a melyből valaki ollóval kivágott egy apróhirdetést. Valaki, de kicsoda? Edit, vagy egyike a cselédleányoknak? Nos, hát ez undorító, de azért el kell indulni a nyomon.

A tanár megszerezte a lap egész évfolyamát és könnyűszerrel megtalálta az apróhirdetést.

«*Fehér szegfű*. Szerdán d. u. 5-kor a szokott helyen.»

Bakó nem restelte a fáradságot és végigböngészte az évfolyam összes apróhirdetéseit. Megtudta, hogy két hónap óta vagy ötször találkoztak, elsőízben meg volt említve a légyott helye: a budai kórház, később már csak a «megszokott helyről» volt szó. A kórházat útba ejti az ember, ha a Zúgligetbe megy — ez tehát rendben van. De azon a napon, mikor Bakó a lakkczipőcskét kocsikázni látta, nem volt üzenet az ujságban, — ez tehát nincs rendben. Meglehet azonban, hogy

a szerelmesek nemcsak az ujságban, hanem más úton is érintkeztek egymással.

A tanár most már próbára tette a leányát. Sétálni vitte és mikor egy virágkereskedés elé értek, mosolyogva szólt hozzá:

— Ne mondjad, hogy apád nem gavallér... Veszek neked egypár szál szegfűvirágot... Piros szegfű jó lesz?

— Jobban szeretem a fehéret, — válaszolt Edit.

Fehér szegfű? Most már biztos a dolog. Vagy ha nem is biztos, legalább is valószínű...

Egyszer megint megjelent a hirdetés.

«*Fehér szegfű*. Szombaton d. u. 4-kor a szokott helyen.»

Bakó gyanuja most már egy bizonyos ember felé terelődött. Pedig az illető nem volt szép ember, sőt még csak fiatal sem volt. Író volt, jóval túl a harmincz esztendőn. Egy hölgy egyszer azt mondta róla a tanár jelenlétében: «Nagyon érdekes ember, hihetetlenül romlott.» Edit egy időben sokat beszélt róla, újabban azonban egyáltalában nem említette többet a nevét... A tanár gyanujának nem volt semmi reális alapja, inkább valami ösztönszerű, babonás félelem győzött.

Szombaton délután félnégy órakor Bakó már ott leselkedett a budai kórház előtt. Nem az autóján ment, hanem bérkocsin.

Eső esett, halkan permetező, dermesztő őszi eső. Négy óra előtt már bealkonyodott, az utcza lámpák még nem gyuladtak ki, csak a kórház homályos ablakai mögött lobbant fel valami szomorú, sárga fény.

Négy óra már elmúlt és senki sem mutatkozott. A tanár szíve nagyon megkönnyült. Hirtelesen édes világosság támadt a lelkében. Ugyan minek is emésztí magát? Egy úri leány, egy jó családból való leány, a kit úgy neveltek, mint az ő kis Editjét, — nem, erről beszélni sem szabad!

De aztán egyszerre emlékezni kezdett. Máskor is szitált már őszi eső, máskor is várt ő külvárosi utczasarkokon. Persze nem a maga, hanem más apa leányát várta. Akkor is türelmetlen volt, de az izgalmának édes volt a mellékíze. És végül mindig eljött az, a kit várt, a jó családból való, gondosan nevelt úri leány. Még házasember korában is volt ilyenféle kalandja. Ilyen dolgokban ő jóhiszeműen önző volt, mint az oroszlan, a mely meg van róla győződve, hogy a jó Isten a bárányokat mind neki teremtette. A többi férfi is ilyen jóhiszemű.

Egyszerre valami különös dolog jutott eszébe. Ugy látszik, mégis igaza van az öreg Gerszicsnek. Elkövetkezett a fizetés napja. Még pedig «természettudományi alapon», mert Editben, a ki annyira az ő hasonmása volt, a saját vére és a saját idegrendszere fizetett meg neki.

Gépiesen járt fel-alá a dermesztő esőben. Várta azt, a mitől rettegett, a szíve pedig nagyon fájt és teli volt keserű, forró féltékenységgel.

Hiába várt, a leány nem jött el.

Hatkor hazahajtatott. Otthon együtt voltak mind. Edit az egész délutánt a nagymamánál töltötte, még pedig az édesanyja társaságában. A milieu lehetett az oka, hogy a leány egész este úgy viselkedett, mint egy nagyon kedves és kissé vásott gyermek. Ártatlan csipősségeket mesélt a nagymamáról, asztalnál torkos volt, sőt egyszer hangosan dúdolni is kezdett, a miért édesanyja meg is szidta.

A tanár alig tudta levenni róla a szemét. Olyan boldog volt, mintha a leánya halálos vészedelemből menekült volna. Ezt a gyermeket merte ő gyanúsítani? Most már világosan látta, hogy az egész förtelmes légvárat az ő megmértelyezett phantasiája építette föl. Az ő beteges skepsise, a mely semmiben sem hisz, még a tulajdon gyermekében sem. De az ártatlanság lehellete halomra döntötte a légvárat.

Vacsora után az orvosnövendék megint zongorához ült. Elég jól játszott és a nők szívesen hallgatták.

A tanár körülnézett, hogy hol van Edit? Ott ült a karosszékekben. A szemét lehunyta, a keze pedig önfeledten simogatta az övébe tűzött vi-

rágot. Szegfű volt, fehér szegfű. Ugy simogatta, mintha a virág élne és érezne. Az arcza pedig olyan volt, mint a bezárt ajtó — ki tudja mit rejteget odabenn?

Bakó hirtelen megállott a kisleány előtt.

— Honnan került ez a virág? — kérdezte.

Edit csodálkozva nézett föl hozzá.

— Magától kaptam, apa . . . Mikor sétálni vitt . . .

Ez igaz. Igaz. A tanár fülig elpirult és folytatta nyugtalan sétáját a szobasoron végig.

— Vigyázzunk, az Istenért, vigyázzunk, — kérlelte önmagát. — Észre ne vegyen valamit a gyermek. Rettenetes volna, ha észrevénné . . . Olyan, mintha virágot tipornék szét a czipőm sarkával . . . Gyermekgyilkosság volna! Ennek a gyermeknek tiszta a lelke . . . Űde, tiszta, szent, a hogyan kikerült a Teremtő kezéből . . . Hiszen csak rá kell nézni . . .

A tanár sarkon fordult és megint a kandalló felé közeledett. Edit ma is a posztóbetétes lakk-czipőjét viselte.

— Lássuk csak, — vitatkozott önmagával Bakó, — föltéve, de meg nem engedve, hogy nem volna tiszta a lelkiismerete, — akkor vajjon hogyan viselkednék? Biztos, hogy épen úgy, mint most. Mert vakmerő és van tehetsége a képmutatáshoz. Van. Hogyne volna, hiszen az én leányom!

HERCZEG FERENCZ.

NE HAGYJATOK MAGAMRA, MÚZSÁK.

Akárhogyan filozofálok:
Kietlen út az én utam,
Bolyongok pusztuló világok
Útvesztő ingoványiban,
S mind sorvadozóbb, szomorúbb lesz
Ez az én szegényes kis életem —
Ne hagyjatok magamra, múzsák,
Rímek, ábrándok, játszatok velem!

Ah, valamikor, egykor itten
Termő volt minden kicsi rög,
Napfény, virágok tündököltek
A roppant rónaság fölött;
Versenyt vágtattam a viharral
S nem kellett álmaimat féltennem —
Ne hagyjatok magamra, múzsák,
Rímek, ábrándok, játszatok velem!

Most elárvult a messze tájék,
Tarlottak a mezők, a fák,
Elhallgatott a tündér-lárma,
Némák a zengő paloták,

S romokra dülve, bús nótámat
Magam is szinte félve pengetem —
Ne hagyjatok magamra, múzsák,
Rímek, ábrándok, játszatok velem!

Nem kértem én a sors kegyétől
Hatalmat, hírt és kincseket,
Csak álmot, mely a valóságok
Zord útján gyöngéden vezet,
S ha dal fakadt fel a szivemből:
Rózsákon jártam, megvolt mindenem —
Ne hagyjatok magamra, múzsák,
Rímek, ábrándok, játszatok velem!

Sötétül. Napom lehanyatlik,
S érzem, vele hanyatlom én,
A titokzatos fenékszinből
Bús árnyak tolongnak felém,
Kezem reszketve hull a lantra,
S végső sohajként sír át lelkemen:
Ne hagyjatok magamra, múzsák,
Rímek, ábrándok, játszatok velem!

ENDRŐDI SÁNDOR.

A SZAKTUDÓSÍTÓ.

Ócsay Tamás országgyűlési képviselő és hiú volt. Képviselő volt-e inkább, mint hiú, eldöntetlen kérdés marad. A mi meg a hiúságát illeti, az is eldöntetlen, mire volt és mire nem volt hiú. Bajuszára ép oly hiú volt, mint szakállára, fühlére úgy, mint orrára, ruhájára úgy, mint czipőjére, kalapjára úgy, mint hódító voltára.

— Nem tehetek róla, az asszonyok még mindig szeretnek. Pedig nem vagyok mai gyerek.

A miben teljesen igaza volt, hacsak a hatvan évet nem tekintjük ifjúságnak.

Mióta meg a szép Sperbernéhez bekapott, nem birt többé magával.

Mert az asszonyka, a ki csak nemrég vált el az urától és felvette ismét leánykori nevét, olyan édes volt hozzá, hogy no!

Már a módja is, a hogy meghívta, édes volt, nagyon édes. Nem afféle száraz, hideg meghívás volt ez, mely rendesen így szokott hangzani: Kedves Ócsay, legyen szerencsém, vagy: Kedves Ócsay, látogasson meg valamikor!

Nem, nem így esett a meghívás. Egészen más-

kép. A műcsarnokban, az őszi képkiallításon, gondolom az V. számú teremben ment végbe ez a társadalmi nagy esemény. Benczur Gyula egyik remeke előtt találkoztak. Közös ismerősök által kerültek össze, — együtt sétáltak végig három-négy termen — mikor Stephanie egész ötletszerűen odadobja :

— Hallja, kedves Ócsay, én magát interpellálni akarom. A tárgy egyszerűen az, hogy tulajdonkép maga mért nem jár hozzám?

Ócsaynak ez az interpelláció nem esik rosszul, cseppet sem esik rosszul, sőt mintha igen is jól esnék. Kivált az asszonykának az a kisérő, ígéretes és ígézetes pillantása, a mit rá vetített.

— Erre az interpellációra rögtön megfelelek. Tekintettel, hogy nem hítt még meg és tekintettel...

Stephanie belevág :

— Ugyan bizony ! Hát arra kell várnia ? Nem dohhat egy névjegyet, vagy nem jelentheti be magát akárhogy ?

Ócsay egész lénye mosolyban fürdik. Még a cipőjének sarka is mosolyog.

— Ha csak gyanítottam volna, hogy szívesen lát... .

— Elég, elég, Ócsay ! Ne folytassa, hanem jövő szombaton mutakozzék a fogadó-napomon.

Úgy is lett s azóta Ócsay Tamás a Sperberházban nem csak szombatonként, de más napokon is látható és nem bánja, ha egyik-másik

barátja megcsipdesi: «No, mit csinál a szép asszony!»

A mire még a botjának a gombja is mosolyog.

Mert, hogy Sperberné szivelheti, rendkívül kedveli és pihe-puhán becézgeti, legyezgeti, azt nem tagadhatja senki sem. Kivált mióta az elvált ura számára (a ki segédtitkár a minisztériumban) egy szaktudósítói állást akart kijáratni a kormánynál.

— Édes Ócsay, csinálja ki ezt, akkor magát aranyba foglaltatom. Mert lássa, nekem az igen alkalmatlan, hogy az elvált uram is itt lakik Budapesten. Érti ugyebár? De ha kineveznék szaktudósítónak, elküldenék külföldre, valamerre messzire és... és... szóval az jobb volna nekem!

Lehet ilyen kívánságnak ellenállni?

Nem lehet!

Mivel meg szaktudósítói állás nem volt üresedésben, kivitte az ördögös Ócsay Tamás, hogy szerveztek egy állást Santa Crocében!

Igenis, Santa Crocében.

Ki ismeri Magyarországon Santa Croce dél-amerikai köztársaságot?

Ki ismeri azokat a kereskedelmi és gazdasági érdekeket, melyek elkerülhetetlenül szükségessé teszik, hogy Magyarország Santa Crocába szaktudósítót küldjön?

Az a körülmény, hogy ilyen érdekek nincsenek eddig, nem ok arra, hogy ne szerveztessék ez az

állás. Hisz ép azért szerveztetik, hogy ezeket a még nem létező érdekeket a szaktudósító föl-fedezze.

Vagy nem elégséges országos érdek, hogy olyan helyre asszonyka, mint Stephanie, az alkalmazatlan urát száműzni akarja túl az Óperenczián?

Milyen ország az, mely még ilyen csekélyke szivességet sem tesz meg egy bájos asszonynak?

Számíthat-e ez az ország polgárainak ragaszkodó szeretetére, ha még ilyen égető szükségletekre sincs néhány hitvány koronája abban a költségvetésben, melyben ugyis annyi a szükségtelen, fölösleges fedezet?

Hányan járnak és erőszakolnak ki maguknak ennél különb kedvezményeket?

Sperberné pedig nem járta ki, ő csak kimosolyogta és kipillantgatta magának. Tehet ő arról, hogy oly gyújtó a tekintete és jégolvasztó a mosolya? Tehet ő arról, hogy neki épen olyan jó barátja van, mint Ócsay Tamás képviselő, a kit a kormánynak a mostani pártbomlási időben kimélnie kell, nehogy az elégtelenek számát szaporítsa?

A kormány tehát kénytelen volt neki megtenni ezt az előzékenységet, bár a miniszter, az államtitkár, meg az illető miniszteri tanácsos meg voltak győződve, hogy se Santa Crocéból Magyarországba, se viszont, se ki- se bevinni nem fognak soha semmit. Minél- és ennélfogvást

a miniszter a pénzügyi bizottságban döntő érvekké kimutatta, hogy ez a szaktudósítói állás a kereskedelem és ipar érdekében elkerülhetetlenül szükséges.

Egy ellenzéki képviselő ezt a rossz élczet eresztette meg Ócsay Tamással szemben, a ki az állás szervezését pártolta és pedig melegen :

— Te, Tamás ! Van-e fogalmad róla, mi az a szaktudósító?

A mire Ócsay találóan megfelelt :

— Egy tudósító, a kinek nincs szaka és nem tudósít !

A hogy ezt a szikra ötletet teázás közben beadta Stephanienak és az gyöngyöző kaczagással méltányolta, Ócsay nem állta meg, hogy egy puha kacsót meg ne ragadjon és meg ne szorítson, mely lágyan, igen lágyan, de mégis viszonozta ezt a szorítás.

Talán fölösleges külön megjegyezni, hogy ez a kacsó Sperber Stephanie kacsója volt.

Soha ily diadalmas lépésekkel nem haladt fel az Országos Kaszinó lépcsőzetén, mint ezen az estén. És nagyon sajnálta, hogy a kellemes titkot senki se olvasta le se arczáról, se homlokáról. Sőt vacsorázgatás közben olyasmit kellett hallania, a mi egyáltalán nem szolgált épülésére. Egy képtelen és lehetetlen hírt. Azt, hogy Stephanie ki akarna békülni az urával, Oszlopy Lénárral. Ugyis csak féltékenységből mentek szét, azóta azonban Stephanie belátta, hogy hiába gya-

nusította Lénártot és kész volt a békére, de most az urának állt följebb. Restellte a világ előtt ezt a szétmenést és most épenséggel röstelli a hamaros összehurczolkodást s csak abban az esetben menne vissza, ha ezentúl nem Budapesten élnének. Erre való a santa-crocei szaktudósítói állás! Ilyen ostoba örültséget beszéltek ottan vacsorázgatás közben.

Csoda, hogy a falat birkahús, mely Ócsay szájában volt, nem akadt a torkán.

Csoda, hogy a villa, melyet kezében tartott, ki nem esett a kezéből.

Csoda, hogy a mennyezet nem szakadt Ócsayra.

Csoda, hogy a kaszinó épülete alatt a föld meg nem nyilatkozott.

Annyi azonban kétségtelen, hogy nem sokáig maradt ezentúl a vacsorálók közt. Borát ki sem itta egészen, szivarra se gyújtott, fanyarkásan jóestét kívánt és csakhamar otthón találta magát.

Itt aztán eszmélni kezdett.

S egy csomó kérdéssel alkalmatlankodott magának.

Hihető-e, hogy az asszony, kit ebben a szégyenletes pillanatban önmaga előtt se mert megnevezni, ilyen játékot űzött volna vele?

Máris citromnak érezte magát és kifacsartsága gyász tudatában kedve lett volna önmagát a sarokba hajítani.

De jaj neked asszony, a ki ilyen vakmerőn merted Ócsayt megsérteni, ne örülj, az a szak-

tudósítás még nincs megszavazva, és ha meg volna is, még nincs rá kinevezve senki sem.

Egy szavába kerül Ócsaynak, hogy a megtörténtet lefújja és azt a tételt a költségvetésből töröltesse. Se a miniszter, se az államtitkár nem fogják lebeszélni erről a jámbor szándékról.

Mielőtt azonban egy végleges tettre elszánta volna magát, bölcsőbbnek gondolta, hogy az elhamarkodás helyett a kis rókát megcsípi és elégtételt vesz rajta.

Ki akart rajtam fogni, nos hát kifogok én magán. Volt szaktudósító, nincs szaktudósító!

Ez lesz a méltó büntetés, melyre bőven rászolgált, a ki nevetségessé merte tenni. Mert hogy nevetségessé fog válni, legalább egy bizonyos körben, mely kártyáiba belátott, az kétségtelen. És ha nem keverednék is mások előtt nevetségbe, nem elégséges, hogy az asszony meg az ura ki fogják kacagni? Hallatszani fog ez a kacagás Santa Crocétól Budapestig és valahány csók el fog csattanni Santa Crocében közöttük, azt fogják susogni: ezt neked köszönhetjük, édes Ócsay, fogadd érette hálánk kifejezését.

Borzalom!

Négyszer apríttatni magát épp oly kevéssé mulatságos kilátás, mint karóba huzatni, de hogy Ócsay mindezen kivégzési módoknál szörnyűbbnek találta a kinevettetést, arról vele nem lehetett vitatkozni.

Nem rohant fel, nyugodtan, eltökélten, lelké-

ben egy titkos szándékkal lépegetett a városrész, az utca, a ház felé, melyben a világ legravaszabb és leghálátlanabb hölgye lakott.

Hölgy, rettegj!

Ha körmönfont voltál, körmönfont lesz Ócsay is.

Nem lep meg vaskos esetlenséggel, finom leleménynyel csiholja ki belőled a titkot.

Stephanie szalonja délnek feküdt és teli volt verőfénynyel, a mi a pálmáknak, virágoknak jávára volt.

Ócsay beléptével még verőfényesebb lett a szoba és ha a virágok közt napraforgó lett volna, az feléje fordult volna.

Ebbe a nyájas, üdítő környezetbe úgy illett az a zengő-csengő hang, mely Ócsay felé csendült:

— Kedves barátom! Isten hozta! Hogy van?

A kit vidáman fogadnak, az nem felelhet más-kép, mint felajzottan:

— Jól vagyok, igen jól, kitűnően, mint mindig, ha magánál vagyok!

A háziasszony tovább kedveskedik:

— Látszik, hogy igaz s jó barátom, a mit be is bizonyított, nem szóval, hanem tettel. Azt a szaktudósítást nem fogom elfelejteni soha!

Nyomon vagyok, gondolta Ócsay és egy kis kárörvendés lobbant fel szemében.

— Még nem bizonyítottam be barátságomat teljesen. Hátra van még valami, a mivel még jobban tanusítani fogom, milyen igaz és hú barátja vagyok!

Stephanie fülel.

Stephanie ügyel.

Mintha az villanna fel benne: Hm, mit jelent-
sen ez a fordulat? Van-e valami alattomos czé-
lod? No jó, csak hadd legyen! Az én eszemen
ugyan nem jársz túl.

Csönget s az inas theát hoz be.

Az asszony töltöget és közben nevetgél.

— Kiváncsivá tesz! Ilyen jó barát mit tehetne
még egyebet!

— Megmondom, azonnal megmondom. Látni
fogja ebből, hogy kétféle barátság van, önző
és önzetlen. Az enyém az önzetlen.

Stephanie csupa őszinteség, igazság, melegség:

— Azt hiszi, újat mondott ezzel? Édes Ócsay,
ha tudná, mennyire becsülöm magát!

Máskor erre a hangra és vallomásra Ócsay
elolvadt volna, ma nem esik ki szerepéből. Meg-
marad óvatos cserkészőnek.

— Remélem, még jobban fog becsülni, ha
meghallja, mit forraltam ki ma éjszaka.

— Ugyan mit? — kíváncsiskodik Stefanie.

— Hát csak azt, hogy én magát szeretném
férjhez adni. Úgy-e csodálkozik? Hogy ez mi-
kép jut eszembe. Lássá, épp ezt sugta az igazi
barátság. Maga él, él, él. Mint a hogy egy el-
vált asszony élni szokott. Egyhangún, unalma-
san. Van egy igaz barátja, az én volnék. De
több sincs. Kérdem most, élet ez, cél ez? Ilyen
pompás gyöngyasszony, mint maga, így éljen,

míg az ifjúsága elmulik, a rózsakert hervadni kezd és minden ellankad?²

Stephanie fölveti a szemét:

— Mit akar ezzel mondani?

Ócsay elsüti az ágyút:

— Csak azt, hogy férjhez akarom adni!

Stephanie nagyot néz és félig nevetve, félig hitetlenül megszólal:

— Talán bizony már választott nekem férjet is?

— Választottam hát! — kiált fel Ócsay.

Az asszony szimatolni kezd:

— S ugyan kit, édes barátom?

— Az urát!

Stephanie szeméről leesik a hályog. Látja a kelepczét, a mibe csalni akarja.

— Ugyan hogy jut eszébe az uram? Azért váltam el, hogy megint hozzá menjek?

— Nem volt oka, édes Stephanie, a válasra. Azt beláthatta azóta. Ez az ember még mindig szereti magát. Jobbat nem találhat nálánál! Ez a legjobb megoldás!

Most már mindenkép tájékozva volt Stephanie! Ócsay mindent tud és be akarja csapni! Ha elárulja magát, befütyültek Santa Crocének.

Ócsay várja a választ, hiába várja. Stephanie szótlánul áll előtte s el van komolyodva egészen. Sőt mintha egy könycsepp csillogna szeme szögletében.

Ócsay nem érti.

— Maga elnémult, édes Stephanie?

Stephanie még se felel.

Ócsay szorongatni kezdi:

— Megsértettem talán?

Az asszony ránéz és megragadja Ócsay kezét:

— Maga nem sérthet meg. Hogy is mondhat ilyet! Köszönöm. Áldom is a jó szívét. De bocsásson meg; akármit tanácsolna, vakon követném. Ezt az egyet azonban... Ne kérdezzen többet, érje be ennyivel.

Stephanie meg van hatva.

Ócsay meg van zavarodva.

— Fejezze be, Stephanie, mit hallgatott el.

Az asszony vonakodik.

— Lehetetlen! Ó, ne hozzon zavarba! Mert ki-pattanna belőlem minden titkom.

Ócsay ámul.

— A titka? Miféle titka?

Stephanie fészkelődik, irul-pirul, elfordítja a fejét és halkan susogja:

— Kívánhatja, hogy máshoz menjek? Hát nem vette észre?

A világ egyet fordult Ócsayval.

— Mit, mit kellett volna észrevennem?

Szegény asszonyka azt se tudta, hová legyen.

— Még többet kíván? Mindent megvalljak? Nem tud semmit se kitalálni?... Ám legyen! Édes Ócsay, maga nem gondol a házasságra?

A képviselő meg van dermedve.

— Az én koromban!

A hamis asszonyt nem lehet lefegyverezni. Nekilendült, nekivágtat . . .

— Mit beszél a korról? A maga kora a leg-szebb kor. A ki így tartja magát, az száz esztendeig élélhet.

Ócsay élénken tiltakozik, miközben kiveri az izzadság. És dadog:

— É-én öreg vagyok már arra.

— Szó sincs róla, maga nem öreg. És én éppen ezt a kort szeretem. Tessék! Elutasít! Kellett ez nekem? Nem akar elvenni.

A képviselő halkán, szinte elhalón nyögdiséli:

— Dehogy nem akarnám . . . Akarni nagyon is akarnám. És ha csak húsz évvel fiatalabb volnék, Isten uccse elvenném . . . el én . . . De maga olyan fiatal még . . . s én napról-napra vénülök . . .

Minél hátrább vonul a megszeppent képviselő, annál huszárosabb Stephanie rohamja.

— Mindegy . . . én tisztelni fogom akkor is. Tejbe-vajba fürösztöm . . . biztosítom . . .

— Sajnálom, édes nagysád. És köszönöm jó-ságát. Menjen csak vissza az urához. Ez a leg-helyesebb, a mit tehet. Santa Croce nagyon szép vidék. Ott jól fogja magát érezni. Engem eléggé boldogít az a tudat is, hogy ilyen páratlan nő megbecsült. Isten önnel . . . Isten önnel!

Kisietett a szobából és Stephanie egy hamiskás

mosolyt menesztett utána, aztán a telefonhoz ment, felhívta Oszlopyt és csak ennyit mondott a kagylóba:

— Szaktudósító lettél, megyünk Santa Croceba!

Oszlopy meg visszafelelt:

— Nagy hunczut vagy, Stephanie!

BERCZIK ÁRPÁD.

AZ ÉN FAJOM.

Gondolkozom, fontolgatom:
Furcsa nép ez az én fajom!
Nem is lusta, elég ép is,
S oly nehézkes, lassu mégis!

Ifjusága későn érik,
Soká nyujtja gyermekségit.
Zsenge észszel, törpe korral
Nagy dolgokat ő nem forral.

Jól kinőtt a bajusza rég,
Mikor komoly pályára lép.
Sok más ifju, annyi évvel,
Dicsekszik már híres névvel.

Igy van ez, de mégse féltém
Semmit az én magyar népem ;
Ha nehézkes, bizonyára
Oka is fog lenni rája.

A kit nagyra hítt a végzet,
A ki messzi küldetést vett:

Vágja bármi forrón bujtja,
Hosszasabban készül utra.

Csiripelő verébnépség
Könnyen hagyja el a fészket:
Alig hogy mozdulni készül
S máris a fák tetején ül.

De a sas csak lomhán kél fel,
Nagy, nehézkes vergődéssel.
Lassan indul, mintha gyenge,
Béna, törött szárnya lenne.

Hanem aztán nemsokára
Már a felhők útját járja,
Nyugalommal, büszkén nézve
A végtelen messzeségbe.

S ha egyszer a magasba ért,
Minek busulna ott azért,
Hogy az a sok kis veréb lenn
Serényebb a repülésben?

JAKAB ÖDÖN.

ÚJABB VERSEIMBŐL.

I.

Megmentett madár.

Séta közben mit találtam?
Egy alélt madárkát.
Húzta lassan lenn a földön
Véres, zúzott szárnyát.
Szomorúan vettem észre:
Karcsu, gyöngé testét,
Éles kővel, repülővel,
Durván megsebezték.

Sajnáltam a csöpp jószágot,
Gondjaimba vettem.
Odahaza ápolgattam,
Sok jóval etettem.
Gyógyító irt gyöngéd ujjal
Addig tettem rája,
A míg ép lett, újra szép lett
Minden porczikája.

És most nincsen vígabb, fürgébb
Kis madárka, mint ő,
Gazdájára véghetetlen
Hálával tekintő.

Piczi csőrén dal buzog ki,
Ha feléje nézek.
Nem bús börtön a kalitja,
Hanem puha fészek.

Ó ha minden fájó sebre
Balzsamot találnánk,
Minden beteg árva mellé
Segítőül állnánk,
Dédelgetnénk, óvnánk mindent,
A mi kedves, drága:
Mennyivel szebb lenne akkor
Isten szép világa!

II.

Az ember szeme.

Akkor lesz méltó élni e világon,
— Ám ezt a kort még szörnyen messze látom —
Ha majd az ember szeme úgy ragyog,
Hogy mind azt mondja: Én szelíd vagyok!
Én nem kívánok eltiporni mást,
Én gyűlölöm a durva elnyomást,
A szívem tiszta, ha kelek, ha fekszem,
S nem hatalomra: — jóságra törekszem!

Méltó világunk akkor lesz nekünk,
Ha úgy megenyhül vad tekintetünk,
Mint viharos ború után az ég,
Az újra fényes, újra tiszta-kék.

Ha majd szemünk többé nem sujt, nem éget,
És nem lövell ki bosszút, büszkeséget,
Csak azt a vágyat, hogy nyomort ne lásson,
S mindig siessen könyörülni másón!

Akkor lesz méltó ez a földi élet,
Ha kapzsi bűn, gonosz dölýf semmivé lett,
S leszáll közénk a béke szelleme.
Ha minden ember nagy, nyitott szeme
Olyan lesz, mint az ablak, melyen át
A vándor nyájas kis tanyákra lát,
A hol mindenki boldog és örül
A ragyogó, meleg tűzhely körül! . . .

ÁBRÁNYI EMIL.

HAZASZERETET.

Juvenalist, a dalmata legio római tribunusát Tapsosban, Afrikában úgy megszállta a honvágy, mint valami nehéz betegség. Hadrianus császár küldte őt, a már nyolczvan éves aggasztó ide, az istenek háta mögé. E küldetés voltaképpen száműzés volt. Kegyes formában kegyetlen megtorlása ama vakmerő satiráknak, melyeket Juvenalis még jobbára Domitianus rémuralma idejében írt, de csak Hadrianus alatt mert kiadni. Ekkor is vesztére. Egyik satirájában kicsúfolta Domitianus hitvány kegyeltjét, Parist, a színészt. Csakhogy Hadrianusnak szintén volt egy hitvány színész-kegyeltje. Ez magára vette az éles hexametereket s Juvenalisnak vénségére pusztulni kellett Rómából.

A gúny nagymestere tudta, hogy most véle űznek gúnyt, még pedig halálosat. Nyolczvan éves korában eszébe juttatják, a mit már rég el is feledt: hogy ő katona s hogy mennie kell oda, a hová a parancs szól.

De ha már kénytelen volt vele, legalább kevélyen engedelmeskedett. Daczára nagy korának,

még ép volt teste és lelke. Nem nyafogott, nem esdekelt kegyelmet. Kihúzta öreg termetét, fölvette fegyvereit és szó nélkül vonult legiója élén a világ végére.

Hanem aztán, hanem itt, testben-lélekben hamar összetört. Úgy érezte, hogy Rómától messze az élet tűrhetetlen kínszenvedés. Összetöpörödött ránczos képű, rogyott inú csontváz-aggastyánná. Láza sem volt, afrikai hőség környékezte, mégis folyton dideregtette a hideglelés. Alig evett, szinte semmit sem aludt. Sorra kipotyogtak eleddig ép fogai. Ágynak esett. Abban is fálnak fordult, hogy ne lássák a fájdalmas szeméből patakzó könnyeket. És éjjel-nappal egyre csak azt sóhajtozta: «Óh Róma, óh hazám!»

Tisztjei, a kik nagyon szerették és büszkék voltak rá, egy Chiron nevű híres görög orvost hoztak ágyához. Ez valóban nagy tudós volt. Az alexandriai iskolában tanult s Rómában is töltött néhány esztendőt, mint a kor legnagyobb orvosának, Archigenesnek segédje. Ismerte a test nyavalyáin kívül a lélek betegségeit is, s ez utóbbiak ellen a psychologia és a logika segítségével szokott küzdeni. Juvenalis irodalmi dicsősége felől teljesen tájékozva volt. Satiráit olvasva s noha azokat a maga hellenistikus szempontjából rút barbár dühöngéseknek ítélte, világos volt előtte, hogy egy római költőtől eszesebb művek már alig telhetnek.

Chiron orvos, alaposan megvizsgálván a nagy

szenvedőt, elcsodálkozott az agg test rendkívüli épségén. Sok férfi és ifjú boldog lehetne ily hibátlan szervekkel. Semmi olyan betegségnek, a minőket az afrikai éghajlat, vagy ragályozás, avagy más anyagi ártalom szokott okozni, legcsekélyebb nyomát sem találta.

— Uram, — mondá, leülvén az ágy mellé s merőn Juvenalis megtört szemébe mélyedve — neked semmi egyéb bajod, mint a *nostalgia*. Ez ugyan eléggé komoly baj, mert hiszen halálos *melancholia* származhatik belőle. Szerencse ellenben, hogy észszel legyőzhető. Értelmes, magasabb műveltségű ember már csirájában kiirtja magából tiszta logikájával. Innen van, hogy a görögöket sohasem gyötri. A görögnek hazája az egész földkerekség. Köztetek, értelmiségben hátrább levő rómaiak közt, elég sűrűn fordul elő. Germán, kelta, scytha barbárok gyakran bele is halnak.

— Orvos, ne fecsegj, hagyj belehalni engem is.

— Uram, neked nem szabad. Értelmi rangod tiltja. Szégyen lenne, ha egy világhírű satirikus a szegény érzelgős korlátoltak lelki nyavalyájában veszne el. Akkor már az is szebb, ha egyszerűen megölnöd magadat.

— Biz' az megváltás volna. Legjobb is, vedd kardomat és tartsd úgy, hogy belédőlhessek.

— Én nem arra való vagyok, hogy meghalni segítselek, hanem hogy élni.

— Hazámon, Rómán kívül nem élet az élet.

— Miért nem?

— Mert nagyon szeretem hazámat.

— Ugyan már uram, mit szeretsz rajta? Tán azt, hogy nehéz róla nem írni satirát? Hogy erkölcsstelensége oly felháborodásokat okoz, melyek versekben törnek ki? A képmutatókat szereted-e benne, kik elől satirádban Scythiába futnál? Róma kényelmetlenségei nélkül nem tudsz-e élni, melyek közt nem a legkisebb, hogy elárasztják a világvárost az én nemes fajtámnak elzüllött, söpredék kalandorai, az ügyes, gaz græculusok? . . . Azt szereted-e hazádban, hogy ott a bamba, egyszerű, jóra való ősrómai mindent elhisz a harácsoló sophista gazembereknek, a kik republicanus phraseológiával hazudják teli számfüleit, noha maguk a császár bérenczei? . . . Vagy azt szereted, hogy az úgynevezett köztársaság magasztos legfőbbjei az isteni császár asztalára szánt nagy hal feltalálásának módjáról ülnek komoly államtanácsot? . . . Avagy az élősdiék kedvesek-e neked Rómában, a kik potyára zabálnak s már-már hatalmasabbak a munkás elemeknél? . . . A római nőkért szereted-e Rómát, kikből már kiveszett a szemérem utolsó szikrája is, vagy az eladó férfiakért, a kik pénzért lesznek szeretők, vők, férjek és apák? . . . A legjava szellemeknek, a literátoroknak alázkodó insége vall-e rá, hogy hazád méltó a szeretetedre? . . . Vagy a római nemesek nemtelensége, melynél a nemtelenek nemességét különbnek most már

csak a mult példái mutatják? . . . De tán az az elvetemedett római köznép vonzza szívedet, mely *panem et circenses*-t ordítózza tódul zsarnokai hódolatára, ebek gyanánt marakszik az ajándék-konczokon s tombol örömében, ha utálatos czirkuszi mutatóványokkal gyönyörködtetik? . . . A pénz mindenhatóságát, az otromba asztali fényűzést, a zsugori és kapzsi meggazdagodók főszereplését s a jóra való íjedt visszavonulását, a szerencsefiak elbizakodását, a vakhit förtelmeit, avagy a katonáknak békés polgárokon űzött büntetlen hatalmaskodásait szereted-e Rómában? . . . Alig hihetem, mert hisz mindezt magad satirizáltad ki. E satirák feljogosítanak engem, hogy azt kérdejem tőled: tudsz-e romlottabb hazát a magad Rómájánál? S ha nem tudsz: ugyan mit lehet még elaljasodott hazádon szeretni?

— Hallgass, nyomorult *græculus*! — dörgé válaszul a beteg Juvenalis. Már nem bágyadtan feküdt, már felült ágyában. Orrcimpái reszektek, mint a nemes paripáé. Sápadt, sóvány arcán tüzet rakott a harag, beesett nagy szemei a gyűlölet villámait lövelték az orvosra.

— Hallgass, nyomorult! — lihegé újra. — Rám ne merd olvasni a magam satiráit, mert éppen azok az én áldozati tüzeim Róma oltárán. Mit szeretek én a hazámon? . . . Nos, hát figyelj, *græculus*, elmondom neked . . .

Szeretem Romulust, mert megalapította az *urbs*-ot s mert megölte ikeröcscsét, Remust, a

ki azt kicsinyelni merészelte . . . Szeretem Brutust az elsőt, mert bosszút állt Lucretiáért Tarquiniuson s mert kivégeztette a maga szemei előtt a zsarnokhoz pártolt saját fiait . . . Szeretem Brutust a másodikat, mert megölte a hazáért Cæsart, a ki kedves volt neki s mert visszaborzadt attól, hogy ellenpárti honfitársait, a kiket gyűlölt, hatalomra jutván, gyáván, nemtelenül proscribálja . . . Szeretem az erélyes, büszkén szerény Cincinnatust . . . A kínjait szisszenés nélkül tűrő Mucius Scævólát . . . Az önfeláldozó Curtiust . . . Szeretem a hazáért, a köz-társasági erényekért életüket odavető csodálatos hősök ama nagyszerű legióját, mely átvonul Róma történetén s évszázadokat von ragyogásba . . . Szeretem Scipio Africanust . . . Szeretek két Catót . . . Szeretem az egész dicsőséges mul-tat, mely csak elmúlt, de nem halt meg, mert hír-ben fennmaradt, hogy örök példája legyen minden eljövendő nemes, nagyratörő népeknek . . .

S szeretem, még mindezeknél is jobban, azt az immár rég kiégett kis mécsest, melynek pislá világánál Horatius írta éjente műveit. Szeretem Catullust, Vergiliust, Propertiust, Ovidiust, Lucanust, Statiust — s mind amaz Apollótól ihletett ajkat, mely a világ legérczesebben, legfér-fiasabban zengő nyelvén, a rómain, valaha szép verset rebegett.

De mindenekfelett szeretem ezt az isteni nyelvet magát. Magáért e nyelvért szeretem, imádom

Róma népét, mely ezt megteremtette, mely ezen beszél, ezen dalol, ezen ír. Ezzel zsongja be utcáit s tereit. Ezt viszi tova világgá, ezen parancsol annyi idegen nemzetnek. E nyelven fejezte ki egykor magasztos erényeit, ma pedig legalább e nyelven — hazudik.

Hiába mosolyogsz, nyomorult græculus. Hiába gondolod el magadban, hogy: mi Róma nyelvének hajlékonysága és gazdagsága a ti görög nyelvetekéhez képest! . . . A ti nyelvetek művésziileg kitanult viador a circus fővényén. Az én hazámé, Rómáé egyszerűbb, de igazi harcos a csatatéren.

Óh, te nyomorult, hazátlan! Érted-e már, mit szeretek hazámon? Felfogod-e már honvágyamat? Sejtet-e végre, miért édes és díszes a rómainak: *pro patria mori*? . . .

A heves kitörés után a beteg aggastyán lehunyó szemmel hanyatlott vissza ágyára. Az indulat pirja hirtelen futott le csupa csont és bőr arczáról, mely fakósárga lett. Szája nyitva maradt s mind hangosabban, mind gyorsabb ütemben járt rajta ki és be a lélekzet.

A görög orvos megfogta Juvenalis elaszott kézcsuklóján az üteret.

— Nem hittem volna, — dör mögé fejcsóválva — hogy ez az eszéről híres vén római ennyire barbár. Lám, egy kis ostoba nostalgia ba belehal.

KOZMA ANDOR.

A BOLDOGASSZONY TÁNCZOSA.

— Legenda. —

Már annak hatszázötven éve,
Hogy gyűrött nótás-füzetébe
Egy hegedősnek röpke tolla
Beírta e történetet,
Mely korrul-korra vándorolva
Mindmáig meg nem vénhedett.
Örök bájába elmerültem,
Lelkemben tőle felderültem,
S a magam módján szedve rímbe,
Tinéktek is elmondom íme —
Szívetek' is tán megragadja
E régi gyöngy, új foglalatba'.

*

Hősöm nem holmi nagy vitéz,
Akármi bajt megállni kész,
És nem is szellem-óriás —
Csak egy szegény komédiás.
Bucsúkra, vásárookra járva,
Csak abbul tengődött az árva,
Hogy ugra-bugrált és szökellt,
Sokféle czifra tánczra kelt.

Igy élt, amiglen nagy baj érte :
Elvesztett asszonyt, gyereket.
Kiért munkában telt az élte
S a kit oly forrón szeretett,
Hogy fennen mondta : «Érte még
Üdvemről is lemondanék !» —
Az hűtlenül elhagyta őt.
Mig mókázott a nép előtt,
Csak rá gondolva : hogy' örül,
Ha itt garas garasra gyúl —
Az holmijával s kis fiával
Elment világgá, búcsu nélkül.

Mint a midőn borútlan égből
Egyszerre rőt villám cikáz :
Úgy állt ott a komédiás,
Látván, hogy boldogsága romban. —
Három nap tespedt étlen-szomjan,
Tünődve, mibe' vétkezék,
Hogy így sujtotta őt az ég?
S három nap mulva sejti lelke,
Az Úr haragját mi tüzelte :
Hiszen ő Istent káromolt !
Hisz százszor is elmondta volt :
Drágább neki e rossz személy
Mennybéli üdvösséginél !
És átgondolta, évek óta
Az éltét mikre pazarolta,
S miképen csüngött oly vakon
Csupán a földi javakon,

Hogy e hiú világi utba'
A lelkét fölveré a dudva . . .
És bűnbánóan eltökélte,
Hogy uj mesgyére csapjon élte:
Hogy egy klastromba elvonúl,
Istent szolgálni jámborúl.

A kocsiját, pénzét, lovát
Egy ispotálynak adja át,
S nem tart meg mást, csak egy bugyort,
Miben tánczos-ruhája volt —
Legyen ez emlékeztetője
A bűnnel szennyezett időre.
S megy Zirczbe, a hol bébocsátja
A rendház nagyhirű apátja.
De alig élt ott pár napot,
Belátta, ez uj állapot
Együgyü lelkét megalázza.
Hisz ő, vásár komédiása,
Sose betűzött holmi á-bét !
Hogy' tudna hát ő latin Avé-t,
Hogy' tudna Credot? Feje kábul
És szívéen szinte tőr hat át,
Mikor a theológiából
Hallgathat tudós szócsatát
A hitnek czikkelyeiről,
A dogmák és schismák felül !
És látja, hogy a házba mind
(Kiki tudás és rang szerint)
Szolgálja Istent kegyesen

S nem röst a legkisebbje sem.
Ez az oltár elébe áll,
Misézni, amaz prédikál,
Az egyik oktat szentírássra,
A gyónó-székekben ül a társa,
Ez olvas szent epistolát,
Létániáz egy más barát,
Az egyik pergamen-papírra
A szebbnél-szebb imákat írja,
Egy másnak a művész-ecsetje
A könyvbe képet festeget be ;
Van olyan, ki himnust csinál,
Más ahhoz kótát komponál —
Szóval mind fárad vetekedve
Valami szent cselekedetbe'
S az ő szívéen nagy bánat ül :
«Csak én, mond, járok tétlenül !
Míg ezek szent áhítatukba
Dicsőítik az Üdvözítőt :
Én nyomorúlt, kéz-összedugva
Lézengek, lopva az időt !»
S egyszer, az éj hogy elhaladt
S pirosan jött a pitymalat,
Szegényke, szégyenétül marva,
A kriptá-kápolnába ment,
Hogy senkitől meg nem zavarva,
Magát kisírja odalent,
Hol, átragyogva a homályt,
Szűz Máriának szobra állt.
S hogy ott egy zúgba félrebúva

Zokogni kezd, tengernyi buba':
Egyszerre hallja, hogy lekondul
A szent harangszó a toronybul,
Misére híván . . . Hirtelen
Megrebben és talpon terem :
«Nem, nem lehet — szól — oktalan'
Hogy évődjem dologtalan !
Mélázkodom, máléskodom,
Kesergem a gyalázatom',
Mig fenn, hogy az Urat dicsérje,
Mindenki tódul a misére . . .
Énnékem hitvány volt a multam,
És sajna, csak egyet tanultam,
S nem tellik tőlem más dolog —
Szolgállak téged hát ez egygyel,
Szűz Mária ! fogaddsa kegygyel,
Ha szent szobrodnak tánczolok !»

És felszaladt a szatyorért,
Miben avitt ruhája van,
A kápolnába visszatért,
Magára kapta boldogan,
Aztán kezét mellére téve
Állott a Szűzanya elébe,
Földig hajolt — mint szokta volt —
S jelenté : «Dísz-előadás !
Első szám — palotás !»
S a márványszobrot egyre nézve
S a nótát halkkal füttyörészve,
Elkezdi járni daliásan,

Tempósan — közbe' kaczkíásan
Verdesve össze a bokáit.
A lassu nem tartott sokáig:
Hamar a frissét kezdte el,
Fürgén és könnyen, mint pehely.
Úgy rakja-rúgja, topja-ropja,
Hogy szinte lángol arcza lobja,
S a fáradságtól majdnem eldül.
Egyet pihen, magát kifújja,
De gyorsan talpra szökken újra
S a híres bundás tánczra perdül.
Aztán a hajdu-tánczba kezd,
Jár fegyverest, meg egerest,
És végül — mindez nem elég! —
Jött egynehány cigánykerék,
Tótágas és bukfencz a légben,
S gyors perdülés pörgettyüképpen ...
És minden egyes szám után
A karjait keresztbe fonta
És illő bókot csapva, mondta:
«Dicsőségedre, Szűzanyám!»

Igy tesz sokáig, évekig,
És ezzel megelégedik.

Ám egyszer egyik ifju társa
Ráles szegény komédiásra:
Utána megyen — lábujjhegyen,
Ügyelve, hogy az meg ne lássa.

Az mit se sejt: föl- és lelejt,
Szokás szerint — fordul s kering.
A fráter egy oszlop mögött
Csodálkozott, szörnyűködött,
Botránkozott iszonytatón
A különös produkción :
«Soha ilyet !» . . . És fölsiet
Lehívni az apáturat;
Egy vakmerő szentségtörő,
Oh nézze meg, mivel mulat !

Mire leérnek, amaz éppen
Áhítatos hevületében
A saltarello-tánczba fog:
Ireg-forog, tipeg-tapog,
A végén aztán általmenve
Oly szédítően gyors ütembe,
Hogy csurg a víz a homlokárul —
Az ina roskad s földre ájul.

De most — nem tudják hogy s miként —
Valami földöntúli fényt
Látnak vetődni a falakra.
S ím, Máriának kő-alakja,
Talapzatárul földre lépve,
Lehajlik az alélt fölébe.
Minthogyha aggódó anya
A bölcső mellé állana:
Nézése olyan csuda-gyöngéd.

Letörli veritéke gyöngyét
A kendőjével s — feje az ölébe —
Szellőt legyezget homloka fölébe.

Azok meg ketten, döbbenetben
Nézik a bűvös látományt :
A márványképet, mely fölébredt
És jár-kel élő test gyanánt !
Majd térdre hullnak s leborulnak
A templom kő-koczkáira:
S rebegő szóval, suttogóval
Kezdik : «Üdvözlégý Mária . . .»

És másnap az apát elébe
Hívják az együgyű papot.
Ez: «Jaj nekem, kiáltja félve,
Nem érek itt több holnapot !
Belátták, nincs rá semmi jussom,
Hogy nékem itten czella jusson.
Majd mondják: ,menj komédiázni,
Kenyérpusztító semmiházi!'
S bolyonghatok majd ungon-berken,
S keserűség lesz jártam-keltem!»

Kisírtan, lábán alig állva
Lép az apátúr csarnokába,
Hol reszketőn borúlva térdre,
Szorongva vár ítéletére.

De perczig bírt térdelni csak:
Keblére vonta őt az agg
És szólt: «Bocsáss meg, tiszta lélek,
Hogy eddig föl nem ismerélek!
Áldott legyen a boldog óra,
Mely tégedet körünkbe vitt!
Áldott a Mindenek-Tudója,
Ki azt akarta, élj te itt!
S áldott a Szűzanya, ki rád
Ontotta kegye sugarát:
Oh te nemes, te istenes,
Te jó, te hű, te szent barát!»

De azt, kinek a szíve terhe
Oly nagy volt még egy percz előtt,
A boldogságnak ez a telje,
Mely oly váratlan érte őt,
Kórággyba sujtja. Pár napig
Kínlódik és viaskodik,
Lázába' folyton azt hívén,
Lenn tánczol a templom kövén . . .
Csak ott jár egyre gondolatja
S vidám mosolylyal mondogatja:
«Mazúrt . . . most kólót . . . most minétet!
Tenéked, Szűzanyám, tenéked!»

S a mikor oszt' eljött a vég
S a páterek körülvevék,

Gyászolva e kora halált:
Az ágya mellé angyal állt,
Kit Mária küldött le érte
S ki lelkét aztán fölakisérte
A dicsben fürdő hajlokig,
A hol az üdvösség lakik.

Igy szól a dal, mely ím lezárul,
A Boldogasszony tánczosárul.

RADÓ ANTAL.

SZALAY LÁSZLÓ IFJÚSÁGA.

Ep ma múlt 76 éve annak, hogy a Kisfaludy-Társaság tagjává választotta Szalay Lászlót, az akkor még 24 éves író. Szalay ugyanis első ifjúságában a költő és kritikus koszorújára vágyódott. És olyan írók, mint Bajza, Czuczor, Jósika, Kölcsey, Toldy, Vörösmarty, méltónak ítélték az ifjút arra, hogy az új széptudományi intézet munkájában, mint segítőtárs, melléjük sorakozzék.

Az ő ítéletük figyelmünket Szalay Lászlónak már elfelejtett költői és kritikai kísérletei felé fordítja most, midőn születésének 100-ik évfordulóján visszatekintünk gazdagon változatos pályájára. Felmerül előttünk a kettős kérdés, vajon mi az, a mi Szalay legelső munkáiban kivívta az illetékes bírák méltánylatát és hol keressük a fonalat, mely a homályba borult kezdetet összekapcsolja a publicista és tudós hírneves munkásságával?

Szalay László atyja, Péter, az egyetemen jogi tanulmányait elvégezvén, Esztergom vármegye jegyzője mellett három gyakorlati évet szolgált

s onnan 1787-ben helytartótanácschoz került. A következő évben már a rendes hivatali létra legalsó fokára jutott. Elöljárói folyton dicsérték megbízhatóságát, jártasságát a latin, német s magyar nyelvű fogalmazásban, szakértelmét a pénzügyi s úrbéri kérdésekben. Sokféle nehéz teendőt bíztak reá. A helytartótanácsnak vidékre küldött nyolcz fontos bizottságához jegyzőnek, az 1809-iki francia háborúban az insurrectio és a rendes hadsereg élelmezési bizottságához titkárnak osztották be, s bár nemcsak kitűnő szolgálataira, de nemességére is hivatkozhatott, kénytelen volt mégis a burokratia kérlelhetetlen törvénye szerint előmenetelét a rangsorban megnyíló hézagoktól várni. Szalay László születésekor, 1813 április 18-án, atyja még fogalmazó volt évi 600 forint fizetéssel. Több mint 31 évi szolgálat után 1818-ban nevezték ki Szalay Pétert elnöki titkárnak, midőn Ferencz király a helytartóság állományát két új titkári hivatallal nagyobbította. De a hivatal és az élet gondjának súlya nem zsidbasztotta el Szalay Péter szellemének rugékonyságát. Érdeklődött a történeti tanulmányok iránt, maga is írt és kutatott, jó barátja volt Horvát Istvánnak, a kinek mint elnöki titkár örömmel segített, ha tudományos szenvedélyétől hajtva kéressel járult József nádor elé. Szalay Péternek egy hátrahagyott kézírata igen érdekesen jellemzi felfogását a közállapotokról. 1802-ben írta az *Egy Igaz Hazafinak Óhaj-*

tását, a melylyel valószínűen az akkori országgyűlés tagjaira kívánt hatni. Ez iratban arról elmélkedik, hogy már az 1791-iki országgyűlés akarta hivatalos nyelvvé tenni a magyart, de ez a törekvés azóta sem sikerült. Pedig más nemzetek értik a nemzeti nyelv fontosságát, «csak a magyar nemzet az» — írja — «mely elaludt s álom által mégyn az elenyészésre... Nem az ország, nem a privilegiumok s constitutio, hanem a nyelv teszi a nemzetet... A Magyar Nyelvről, nem pedig constitutio vagy privilegiumokról neveztetik az ország Magyarországnak, a Nemzet Magyarinak».

«Ha csakugyan pedig — így fejezi be munkáját — kérésem és ösztönzéseim nem használnak, ez az írás és ez a törekedés, a melyet édes anyai nyelvünk mellett ez által tettem, tanúbizonyság leszen idővel, hogy voltak olyan Hazafiak a Magyarok között, a kik igyekeztek Nemzeteknek virágzásán és az elalacsonyítástól való megmentésén.»

Íme, fenmaradt e becses irat, a hogy szerzője kívánta, bár nem oly körülmények közt, mint a minőktől rettegett. Valóban fenmaradt ez irat, hogy előkelő helyet biztosítson szerzőjének a magyar nyelv jogaiért vívott küzdelem történetében. Nagy Pál, kit Széchenyi nemzetiségünk megmentésében az első bajnoknak nevezett, csak az 1807-iki országgyűlésen hirdette azt, hogy a nemzetiség előbbre való az alkotmánynál, mert

az elveszett alkotmányt visszaszerezhetni, de a nemzetiséggel elhal a nemzet is. Szalay Péter 1802-iki iratában lényegében már megtaláljuk azt a gondolatot, melyet Nagy oly szerencsével formulázott. De nemcsak ez iratából, hanem más adatokból is tudjuk, hogy Szalay Péter lelkében a József korabeli felvilágosodás eszmeköre a legtisztább nemzeti érzéssel egyesült. Mivel gyermekeinek anyja németül beszélt, Szalay Péter a 11 éves Lászlót a Budán kezdett középiskolai tanulás folytatása végett a székesfehérvári czisztercitákhoz küldötte. Ott, úgy remélte, fiának magyar nyelvérzéke tisztulni és gyarapodni fog. 1824 november 11-én vált el gyermekétől a vidéki iskola falai között,

Apa és fiú nem sejtették akkor, hogy utoljára találkoztak, mert Szalay Péter 1825 augusztus elején már meghalt. Fia sokáig emlékezett a székesfehérvári jelenetre; az Isten nevére hivatkozó utolsó apai áldás emléke melegséget, hitet árasztott lelkére még a gyermekkor első negédes kételyei közt is. Szellemi javakat bőven örökölt atyjától: egyszerűséget, komoly lelkiismeretességet, a történettudós hajlamait, a munka szenvedélyét és azt az érzést, mely az általános és nemzeti ideálokat természetes egységbe fűzi.

Szalay László atyja halála után visszatért anyjához a fővárosba a philosophiai, majd a jogtudományi tanfolyam hallgatására. A kormány az özvegynek a három kiskorú árva nevelési

díjának beszámításával összesen 480 frt 20 kr évi nyugdíjat utalványozott. De a gyermekek még sem láttak szükségét. Anyjuk, Rudolph Terézia, egy budai előkelő polgár leánya, mindent megtagadott önmagától, öröklött tőkéjét is lassanként elköltötte, hogy gyermekeit minél gondosabban nevelhessé. A beteges, zárkózott, könyveiben élő, gyöngéd lelkű László bizonyára sok örömet, de sok gondot is okozott neki. «Fiam! Te nem leszel szerencsés»mondotta neki egyszer az aggodalmas anyai lélek jósló tehetségével. Szalay László még őszülő hajjal is elérzékenyült, ha anyjáról beszélt és midőn 1848 végén halála hírért hallotta, abban a gondolatban talált vigaszt, hogy anyjának többé nem kell szenvednie száműzött fia sorsának bizonytalansága miatt.*

Az anyai léleknek ez a sejtelmes érzékenysége és leleményes gondossága költői hajlamot mutatnak, mely László fiára is átszállott és már igen korán nyilatkozott nemcsak az idegen és magyar kötők mohó olvasásában, hanem verses és prózai kísérletekben is.

B. Eötvös József e munkákról így nyilatkozik

* Szalay Péterre vonatkozó acták, levelek, kéziratok az Országos Levéltárban és a Nemzeti Múzeumban. Bárá Eötvös: Összes munkái (Voinovich G.) VIII. 176. Falk M.: Ladislaus v. Szalay; Oest. Revue 1865. 6. l. kk. B. Szalay Gábor: Szalay levelei 65. l. és Flegler: Erinnerungen an L. von Szalay 209. l.

Emlékbeszédében : «Nézetem most is az, hogy a *Bimbók*, *Alphonse Levelei* s *Fridrik és Katt* kevesebb méltánylást találtak, mint a mire, főkép irodalmunk akkori állásában, méltók valának.»

Értjük Eötvös szeretetét e munkák iránt; első ifjúságának rajongó álmai bizonyos kapcsolatban vannak velök. De mi már nem nézhetjük Szalay verseit és elbeszéléseit a meghatott Eötvös szemével; nekünk azok leginkább életrajzi források, melyekből Szalay fejlődését igyekszünk megismerni.

Első költeménye 1827-ben jelent meg a *Hasznos Mulatságokban*. Tehát már tizennégy éves korában nyomtatva látta nevét egy jubileumát ülő tanár dicsőítésére írt vers alatt. Nem kell csodálkoznunk a szerzői pálya ily korai kezdetén. A pesti írók nagyon becsülték Szalay Pétert, a nagy nádor kedvelt titkárát, és az irodalomért lelkesülő fiút már ezért is örömmel fogadták körükbe.

Horvát István, Szemere Pál és Ponori Thewrewk József voltak első buzdítói és pártfogói az írói pályán. És ott volt Budán szerény lakásában a több mint hetven éves Virág Benedek, a kinek Szalay gyakori vendége volt 1827 tavasza óta. Szinte magunk előtt látjuk «a szép, nagy és okosszemű, nyílt homlokú, engedelmes arczú» gyermeket, a mint kipirulva olvassa a maga és barátjai verseit a szeretett patriarcha előtt. És

Virág figyelmes hallgató volt, inkább dicsért, mint bírált, csak a sentimentalismus és a sok csinált szó ellen óvta ifjú hívét. Szalay a magyaros fordulatokra nézve elfogadta Virág tanácsait, de más tekintetben a maga útján járt, bármennyire tisztelte első pártfogóit.

Költeményeket is írt dicsőítésükre. A kegyelet, a nemzetek és egyének műveltségének ez az alapvető érzése Szalay lelki életének mindenkor jellemző vonása maradt.* Szemere Pál által Kazinczy és Kölcsény is atyai barátságukkal ajándékozták meg Szalayt. Ennyi jóindulattól bátorítva Szalay már tizennyolcz éves korában egy kötet költeménynyel, a *Bimbókkal* lépett a közönség elé.

Feltűnt verseiben a melancholiának végletes hangja. Ez a hang divat volt akkor, noha Szalay nem igen erőltette magára; őszintén mondhatta, hogy «ifjú szívén elvonul a melancholia». Nagyokra vágyott, érezte hivatását, azonban nem tudta, hogy hová szólítja. Költői fogékonysága nagyon élénk, érzései hevesek, úgy hogy alkotásra érez kedvet, de nem találja meg a megváltó szavakat és szárnyaszegetten néz a magasba, hová érzi, hogy el nem juthat. Önbírálata már korán felbred, de inkább sejtelemszerű és csak növeli csüggesztő érzését, azt a feszültséget, mely az

* Első kísérleteire nézve l. a b. Szalay Gábortól kiadott *Levelek* függelékében felsorolt közleményeket.

erő biztos érzetének és a formáért vívott küzdelem bizonytalanságának ellentétéből keletkezik.

A kis füzet ízlése irányának változását is jelzi.

Legelső verseiben a Horatius és a magyar classikusok tanítványa, leginkább Berzsenyit követi, nemsokára eklektikusabb lesz.

Szemere Pál sok jeles német íróat ad kezébe. Szalay még ezekkel sem elégszik meg, hanem körülnéz a világirodalomban. Fordítgatja Schillert, Goethét, Herdert, Matthissont, a magyar költők közt most Kölcsey lesz az ideálja s a német és francia romantikus irodalomban mindaz, ami gyöngéden álmodozó, szomorúan érzelmes, meseszerű, keleties és csodásan phantastikus, erősen foglalkoztatja lelkét

A Bimbókat Kovács Pál igen élesen bírálta a *Tudományos Gyűjtemény*ben. Cikkét Vörösmarty enyhítette a kiadás előtt, de még így is szükségtelenül éles a bírálat. Az Akadémia Kazinczynak és Vörösmartynak adta ki a *Bimbókat* a *Tudománytár*ban való ismertetésre. Kazinczy bírálata kiváló példája a kritikai lelki ismeretesség és a gyöngéd kimélet vegyítésének. Bizonyos költőiséget nem tagad meg a szerzőtől, de kimutatja homályosságát és technikájának gyöngeségét. «Az ifjú költőnek — úgy mond — van lelke, de keze még gyakorlatlan.» Vörösmarty azonban nem akart bírálatokat látni a *Tudománytár*ban, csak egyszerűen bemutató

ismertetést és bírálat helyett öt költeményt választott ki a *Bimbókból* mutatványul.*

Bármit gondoljunk ez ellentétéről, annyi bizonyos, hogy Kazinczy bírálata méltóbb lett volna a közlésre, mint a Kovács Pálé. De Kazinczy kiméletesebb kritikája sem térítette volna vissza Szalayt a lyrai költészethez, mert a *Bimbók* fogadtatása megerősítette kételyeit és azontúl csak ritkán írt verset.

Kényelmesebbnek találta a prózai formát érzelmei kifejezésére. *Alphonse Levelei* című novellájában (1832), melyet az úgynevezett személyes regények egy nemének tekinthetünk, a mesével keveset törődik, csak hangulatának igyekszik külső formát adni. E novellában olvasmányai tükröződnek vissza s olvasmányaiból látjuk, hogy minő hangulatokkal küzködött ekkor. Alphonse Byronért rajong s utazik Európában, mint Childe Harold, szereti a spanyol irodalmat, mint a német romantikusok, lelkesedik Constantért és szerelmébe merülve nem akar a közpályára lépni, mint Constant regényhőse, Adolphe, végül túl az oczeánon egy sírt keres és egy barátot, mint René. Tehát Szalay az önmagába visszavonuló, a világot lenéző melancholiát szerette volna raj-

* L. Bárczay Oszkár, Heinrich Gusztáv és Viszota Gy. tanulmányait Irodalomtört. Közl. 1895 és Akadémiai Értesítő 1909, továbbá Váczy János: Kazinczy Levelezése XXI. k.

zolni, mely érzelmi árba fojtja a kötelességérzetet és az önismeret isteni parancsát. Ez a hangulat egy barátjára és annak sokkal jelentékenyebb művére emlékeztet, b. Eötvös Józsefre és a *Karthaúsira*.

Valóban Szalay *Alphonse Leveleiben* nem ok nélkül dicsófti a baráti érzelmet. Ez az érzelem nem olvasmányaiból került a novellába. Érzékeny szíve más körülmények közt is vágyódott volna a barátság vigaszára, de mivel szerinte a mi irodalmunkat a közönség részvétlensége és az írók személyeskedése miatt «kamcsatkai atmosphæra» veszi körül, lelkét a barátság melegével akarta óvni a gyilkos hidegségtől. «E földön nagyobb jót nem ismerek, — írja Ujváry Mihálynak, legelső irodalmi barátai egyikének — mint barátaimat szeretni és azoktól vizsontszerettetni.»

E legelső barátainak nevét ma már csak többnyire az ő levelei őrizték meg, de a jogi tanfolyamon b. Eötvös Józseffel oly szövetséget kötött, mely nézzük bár bensőségét, zavartalan tartósságát, vagy a közös törekvések dicsőségét, irodalmunk legszebb baráti viszonyai közé tartozik. Szalay Eötvösnek ajánlotta első költeményei füzetét és bizonyára sokszor hevültek benyomásokat cserélve azokért az írókért, a kiket Szalay *Alphonse Leveleiben* követett. Eötvös néhány évvel később írta *Karthaúsiját*, mikor Franciaországban már *Alphonse Leveleinek* megjelenése után a személyes regény iránt újra

felébredt az érdeklődés Musset, St. Beuve munkái és Sénancourt regényének feltámasztása által. Eötvös ez új mozgalom s különösen a *Volupté* hatása alatt írta regényét, de *Karthusi*-jának hangulata a mozgalom előzőiben is gyökerezik és e hangulat kialakulásában nagy része van az érzelmek ama hullámvásának, mely a kölcsönhatástól erősödve vonult át Eötvös lelkén a Szalayval kötött barátság első éveiben. És mint Szalay novellájának hőse, a *Karthusi* is francia földön küzdi végig lelki tusait és történetének háttérében feltűnik az egykorú francia társadalom rajza, csak úgy, mint *Alphonse Levelei*ben. Az együtt szótt ábrándok és írói tervek emlékét örökitette meg Eötvös, midőn *Karthusi*ját Szalay Lászlónak ajánlotta.*

Szalay második novellája, *Fridrik és Katt*, világosabb, realisabb, mint az *Alphonse Levelei*. I. Frigyes Vilmos porosz király udvarába vezet, a katonai és házi fegyelem fanatikusa szembe kerül itt a fiatal, nagyravágyó, érzelmes és önérzetében megalázott trónörökössel. Szalay nem

* Szalay Gábor: Szalay László levelei. Kastner Jenő: A karthusi helye a sentimentalis regényirodalomban. Budapest, 1913. E füzet kimutatta a *Volupté* hatását Eötvös *Karthusi*jára. A füzet egyszersmind hivatkozik a Karthusiról szóló irodalomra. L. még Joachim Merlant: *Le Roman personnel de Rousseau a Fromentin*. Paris, 1905. és Georges Sand előszavát Sénancourt Obermannjához.

sokat törődik a történeti hűséggel, a XVII-ik században élt Hofmanswaldau sziléziai költő házában fogatja el az elszökött királyfit. A gazdagon kínálkozó történeti és pszichológiai ellentétek kihasználása felülmúlja erejét, inkább a baráti és szerelmi sentimentalismus érdekli Nagy Frigyes ifjúkori történetének rendkívül érdekes epizódjában. De Kölcseynek nagyon tetszett e kísérlet, novellákban akkor oly szegény volt még irodalmunk, hogy Kölcsey ösztönözte Szalayt újabb kísérletre, mert a művésznak — úgy mond — «cheverni nem szabad». Kölcsey e bátorító levelében azt mondotta *Fridrik és Kattról*, hogy «sok van abban, a mi Victor Hugo mélyen hívónásaihoz hasonlít». Meglepő párhuzam, mert Szalay kibontakozást kereső lyrismusa nagyon is messze esik Hugo phantasiájának erejétől. De Kölcsey az idézett szavakat magánlevélben írta; tudta, hogy kedvesebbét nem mondhat Szalaynak, mint ha Hugoval némi kapcsolatba hozza, mert Szalay el volt telve Hugo Victor csodálatával. Menyasszonyának is Hugot küldi olvasmányul s különösen a szerelmi boldogságot dicsőítő költeményeit ajánlja neki; azokban Hugo rhythmusba önti, a mit Szalay lelkének lelkében érzett akkor.*

Huszonegy éves volt, mikor Kölcsey e bizta-

* Szalay Gábor id. h. 109., Kölcsey Minden Munkái X. k. 411. l.

tását olvasta; és nem volt magyar író, a kinek méltánylata jobban esett volna lelkének. Örökké visszaemlékezett arra a néhány hónapra, melyet az 1831/2-iki őszön és télen Kölcsey mellett töltött, mint patvarista, a mikor gyakran hallgatta a magába mélyedt költőt, a mint félig énekelve szavalt verseket, észre sem véve környezetét. Szalay húsz év múlva száműzetésében keserű humorral emlékezett vissza egy német versorra, melyet Kölcsey a csekei magányban minduntalan szavalgatott és a mely magyarul így hangzik: Sírt e földön mindenütt találsz.*

De bármennyire ragaszkodott Kölcseyhez, intésénél is többre becsülte a maga biztos érzését.

Lassankint abbahagyva költői compositióit, a nagy költők olvasása és önbirálata által szerzett tapasztalatait az irodalmi kritikában értékesítette. Az írói érdem iránt oly fogékony Szemere Pál felszólítására írta meg *Észrevételek a Musarion III. és IV. kötetéről* című munkáját 1829-ben, tizenhat éves korában.**

A kis könyv feltűnő jelenség volt. A kortársak meglepetésének visszhangjával találkozunk Eötvös ez ítéletében: «Tizenhat éves ifjú ennyire határozott, tiszta nézetekkel az irodalomról talán még soha nem lépett fel». És igaz is, hogy meglepő a tizenhat éves kritikus nyugodt bátorsága. Nem

* Szalay Gábor id. h. 160. l.

** Megjelent 1830-ban.

keresi a feltűnést, hanem egyszerűen és a legtöbbször mérsékelten, minden személyes tekintet nélkül mondja ki meggyőződését. Tisztelettel hajlik meg Kölcsey, Kazinczy és Bajza előtt, de meg is bírálja őket s olykor elég élesen. Meglepő volt továbbá a kritikus ítéletének érettsége. Nem eléggé ismeretes irodalmunkban az, hogy Szalay beható tárgyilagossággal szolgáltatott igazságot e könyvében Csokonainak Kazinczy és Kölcsey ellenében. Kimondja, hogy Csokonait kizárólag csak az új philologiai tekintetek (azaz a nyelvújító törekvések) kárhoztatták. A külső — úgymond — elfeledteti kritikusainkkal a belbecset. Csokonai literaturánk egészen hatalmasabb s magánállóbb tünemény, mint Ráday és Báróczi, a kiket Kazinczy többre látszott becsülni. Kölcsey is igazságtalan volt Csokonai iránt, mikor erőszakosan hasonlította össze Bürgerrel, csak azért, hogy Schiller nyomába lépjen a popularis és pöbelhaft megkülönböztetésével. Pedig Csokonai bár követ külföldi példákat, népiesebb mint Bürger és tisztán a magyar valójából meríti népieségét. Csokonai nem oly nagy, mint a debreczeniek hiszik, de utat tört, mint Kisfaludy Sándor.

Szalay hibáztatja Kazinczyt és Kölcseyt, hogy átídomítják Csokonai dalait.

Szóval, bármennyire elismeri Szalay a nyelv- és izlés-újítás jelentőségét, Csokonai iránt tárgyilagossabb, mint a két nagy irodalmi vezér, mert azok a küzdelem szenvedélyében szükségképen igaz

ságtalanok, míg ő teljesen átértve azt, a mit a német irodalomban a népköltészet dicsőítésére írtak, jobban méltányolhatta a debreczeni költő népies-ségének eredetiségét. Mint a romanticismus híve, nagyítva dicséri gróf Majláth János lovagkori és tündéries elbeszéléseit. De általában ítéletei még ma is figyelmet érdemelnek. A stylus szabotossága, a fordulatok magyarossága tekintetében kortársai közül többen fölülmúlták, de kevesen versenyeztek vele az irodalmi, történeti és philosophiai tájékozottságban. Bajza szívesen és pirulás nélkül vallotta, hogy tanult egyet-mást a tíz évvel ifjabb Szalaytól. Szemere Pál Döbrentey méltánylata miatt megharagudott a fiatal kritikusra és hevesen megsértette. Szalay csak nagy nehezen, de mégis megbocsátotta a sértést leghívebb jóakarójának. Kölcsey és Kazinczy azonban nem nehezteltek a támadás miatt, hanem elismerték Szalay kritikai hivatottságát.*

A sok sürgetésnek engedve, írt még néhány kritikai cikket, a harminczas évek végéig is, de nem teljes odaadással, mert mind jobban elmerült jogi és történeti tanulmányaiba. Ez aphoristikus cikkek azonban még sem jelentéktelenek. Szalay Jósikának legelső bírálói közé tartozik. Sokat vár *Abafi* és *Zólyomi* szerzőjétől, noha inti arra, hogy ne dolgozzék oly futólag s mélyítse

* L. Váczy János : Kazinczy Lev. XXI. k.

a korrajzot a Báthoryak korára nézve lényegesen jellemző vallási élet motivumaival.*

A bírálat értékét csökkenti az elméskedő hang, melyet némely írónk az akkori német példák félreértésével a kritikai előadás szükséges kellékének tartott s melyet Szalay jobb érzése ellenére erőltetett magára. Sokkal egyszerűbben és komolyabban ír az akkori német költészetről az 1837-iki *Figyelmezőben*. Anastasius Grünt, Julius Mosent beható figyelemmel és meleg sympathiával ismerteti. Szereti Grünben a történeti perspectivát és a célzatokat a kor irányaira, dicséri Mosen egyszerű népiességét és bensőségét. Feltűnő volt e cikkben egykori német költészet alapos ismerete. A népiesnek szerete és ajánlása kiváló és eddig nem igen méltatott érdeme Szalay László bírálatainak.

Már a Jósikáról szóló bírálatban írja, hogy «a néppoesis hiánya» okozza «mindenekelőtt» szépirodalmunk ferdeségeit. Midőn Kisfaludy Károly — úgymond — áttért a néppoesisre, érezte volt, miképen a legmagasabb stanzáknak is némi szövethetetlenben kelletik lenniök a népdal hangjaival s ez az, mi Kölcsy poesisának első és fő érdeme. Nem mondja ki, de bizonyára érzi, hogy e szövethetésnek még bensőbbé kellene fejlődnie. Ez az érzés vezeti, midőn 1837-ben egy Kölcsy Ferencznek ajánlott szépirodalmi gyűjtemény-

* Tudományos Gyűjtemény 1836.

ről* megjegyzi, hogy «a ballada és románcz nehéz, kivált nekünk, kiknek néppoesisa olyan eredeti formákat, mikre a balladéét vagy románczét olthatná a művész, csak alig mutathat fel». 1839-iki Uti Naplójában** lelkesedését a német népköltészet iránt Quinet Edgár e szavaival fejezi ki: «a német népelemek oly édesek, oly derültek, álomban mondatnak, félhangon, vándorcsolnakban, vagy az orsó pergése közben, vagy karácsonyi virrasztáskor, vagy hálót kiemelvén a halász a rajnai szigetek partjain. Nyugalmuk az őserdők nyugalma, némi titkos borzalommal vegyítve mindig. A víz alszik, a lomb lenyugodott, a szarvas békén halad a cserjében, a hattyú szárnya alá rejtí nyakát, de az erdő fenekén rejtezik az ellenség nyilaival és fekete lovával. Szelleme ezen énekeknek, hogy határtalan édességök mellett csaknem mindig halállal végződnek, nyugalmas, könnyű, kikerülhetetlen halállal, minő az előregedett madaré, mely a fű alá búv, vagy a százas tölgyé, mely rezegve hullatja le magáról a régi ágakat».

Szalay teljesen átérezte Quinet szavait, lelke bizonyára egyaránt fogékony volt a költészet legősibb vagy fejlettebb nyilvánulása iránt és fogékonyságát akkor sem veszítette el, mikor

* Ormós László: Parthenon. Sárospatak 1837. (Figyelmező.)

** Athenæum.

küzdelme a benyomások kialakításáért elfárasztotta. Nem csupán e fáradság okozta azt, hogy Szalay elhagyta a szépirodalmat. A közélet egyre élénkebb lett, a jogtudós és jövőendő történetíró figyelmét mind szenvedélyesebben vonzották a nemzet jövőjeért vívott harcok. És ehhez még azt is hozzá kell vennünk, hogy bármennyire örült a magyar szépirodalom fejlődésének, maga az irodalmi élet, ha színfalai mögé tekintett, kedvetlenné tette. Méltatlan támadások is érték, megunta az «apró confidentiákból és apró perfidiákból álló» írói mesterkedéseket* ellenben a politikai életben a nagy szenvedélyek, a látkör messzesége, kárpótolták a kicsinyességekért.

A harminczas évek utolsó éveiben már csak laza kapcsolatban maradt a szépirodalommal. Még 1832-ben felügyelt Kölcsey verseinek kiadására s a negyvenes években újra részt vett műveinek teljesebb kiadásában. Amadé verseit is kiadta 1836-ban s ugyanekkor Előszót írt Kesselőkői Majthényi Sándor Emlékéhez. Majthényi Sándor nevénél meg kell állapodnunk. Gazdag, mint Szemere Pál mondja, szívben, pénzben és ismeretekben gazdag gyermekifjú volt. Szalay László, úgy látszik, Szemere által ismerkedett meg vele 1835 őszén. Nagyon megszerette a beteges, szeretetre méltó ifjút, ki Hugoért, Kölcseyért, Vörösmartyért rajongott s írói babérokról álmodott.

* Szalay Gábor : Levelek 68. l.

Szalayt több évig tartó külföldi útra akarta vinni, a minek Szalay nagyon örült, mert már évek óta kívánczozott a külföldre. De Majthényi betegebb lett, folyton halálsejtelmek kinozták, s mégis egyre olvasott, mert «testemmel», úgymond, «nem gondolok, de a lélekkel igen, azt nemesíteni legfőbb célom». Naplója e szavakkal végződik: «Bágyadtak tagjaim, holnap többet». És nemsokára meghalt, 1836 februárjában, tizennyolczadik évében; tehát oly idős lett, mint Chatterton Tamás, az angol irodalom egyik dicsősége. Szegény Majthényink nem volt Chatterton, csak lesujtott anyjának volt gondja korán elröppent lelkének emlékére és kiadatta Szalay Lászlóval naplóját egy kis szépirodalmi kísérlettel együtt. Naplója meghatározható olvasmány; utolsó két szavának értelmét Szalay e jegyzettel magyarázta: «Holnap többet» jelszava volt egész életének. Napról-napra erősödött abban a mi jó, a mi szép; s már oly közel volt a nap, melynek nincs holnapja».*

Szalay Majthényi nélkül utazott a külföldön 1838/39-ben és még egyszer 1840-ben. Beszélt Tieck-kel és Wolfgang Menzellel, Schlegel Ágostonnal, St. Beuvevel és Hugo Victorral, a kikkel annyit foglalkozott itthon is. Láta Mlle Marst a Comédie Française színpadán, a kiről már *Alphonse Leveleiben* ábrándozott és Linzben

* Kesseleököi Majthényi Sándor emléke. Budán 1836. Szemere Pál Munkái. Szerk. Szvorényi József. VII. R. 270. l.

három estét töltött Bacsányival. A hetvenhat éves Bacsányinak villogott a szeme haragjában, mikor az Akadémiáról volt szó, mert gyötörte a gondolat, hogy Kazinczy és Kölcsény iskolája egészen megfeledezett róla. Szalay megértette e kínos érzést és otthon sikerrel hozta szóba Bacsányi megválasztását.

Mikor először hazatért a külföldről, hol a festészet is felkeltette érdeklődését, báró Eötvössel és Lukács Móriczczal együtt megalakította 1839 novemberében a Pesti Műegyletet, melynek ő lett első titkára. Fordította az Ezeregyéj regéit és a Nemzeti Színház műsorát is gyarapította 1842-ben Bouchardy *Lázár pásztor* című darabjának fordításával. Bouchardy műveiben a francia romantikus dráma érzelgős és izgató melodramává fajult. Bajza, mint színikazgató, a beadott drámák bírálatával is megbizta Szalayt. Hazucha lármát is csapott egyszer Bajza ellen a nagy rendetlenség miatt, mert egyik vissza-utasított darabját Szalaytól kellett átvennie.*

De e különféle irodalmi és művészeti szolgálatok fölemlítését nem tekintjük elégséges válasznak arra a kérdésre, hogy mi az, a mi teljes egységgé köti össze Szalay szépirodalmi pályáját és későbbi munkásságával.

Még azzal sem merítjük ki a választ, ha meg-

* Szalay Gábor: Levelek 1838/40. Szmracsányi Miklós cikke, Művészet 1911. 101. l. és Athenæum 1838. 119. l.

állapítjuk, hogy Szalay átvitte érzéseinek költői hevét magánéletébe és nyilvános pályája küzdelmeibe. Hogy itt csak magánéletét érintsük, valóságos költeménynek nevezhetjük egy-két levélét menyasszonyához, különösen azt, a hol eljegyzésük első évfordulóján visszatekint a gazdagon virágzó májusra, mely az ő félénk vágyát boldog valósággá varázsolta. Mindez kapcsolatban van ugyan első költői álmaival, de inkább azt jelentené, hogy lemondott azoknak érett művészi kialakításáról és az életben valósította meg azt, a mi szívét és phantasiáját ifjú korában izgatta. Már pedig ifjú korának rajongását és érett korának munkáját mély gondolat alakítja egységgé. Szalay a maga vallásos lelkéből, a romantikus irodalomból és a speculativ német philosophiából merítette azt a pantheistikus felfogást, mely minden kornak életében isten akaratának megvalósulását tiszteli.

Ez a felfogás nem tekinti a multat hitvány, sőtét, eldobni való lépcsőnek, hanem minden korszak eszméi és érzései szerint állapítja meg az ítélet mértékéül szolgáló értékeket. A korszakok az ily felfogás szerint önmagukban becsesek, de magokban hordják a változás csiráját is és ellentétes kifejlésekben újra becses értékeket teremtenek. Szalay előtt publicista korában a változás, az átalakulás vágya tűnt fel lényegesnek a nélkül, hogy a multat hirtelen lerombolni kívánta volna. Mikor történetíróvá lett, tekintete nyu-

godtabb és egyenlő érdeklődéssel fogta át a mul-
tat és azt, a mi belőle kifejlett mindaddig, míg a
jelenné változott.

Az első német romantikusok legnagyobb köl-
tője, Novalis, *Ofterdingen*jében álomszerűen föl-
lengző, de egyszersmind bölcs szavakat mondott
a történeti tárgyilagosságról: «A történetről» úgy-
mond «csak öreg s istenfélő emberek írjanak, olya-
nok, a kiknek saját története már véget ért és a
kik már csak az isten kertjébe váló átplántálást
várják. Az ő rajzuk nem lesz sötét és borongós, sőt
a mennyei kupolából kilövellő sugár mindent a leg-
igazibb és legszebb világításban fog mutatni rajta».

Szalay még férfikorának deléig sem jutott,
mikor nagy történeti munkája megalkotásához
fogott. De a szabadságharcz katastrophája által
oly csalódások érték, melyek éveit sokszorosít-
tották és hirtelen hintették az öregség havát
fejére és lelkére egyszersmind.

A költő szava szerint érett volt tehát nemzete
történetének megírására. És midőn meghajolva
az isteni gondolat előtt, alázatos lélekkel bon-
togatta a mult titkainak szálait, belső kapcsola-
tba jutott azzal az irodalmi mozgalommal, me-
lyet ifjúságában inkább külső formákban köve-
tett. Az a hév, az a lelkesült kitartás, melylyel
a magyar reformkorszak irányításán s végül nagy
munkáján dolgozott, ifjúkora benyomásaiból ki-
alakult hitében gyökereztek.

ANGYAL DÁVID.

KÖLTEMÉNYEK.

1.

Alkony.

Alkony... Valahol foszlik egy álom,
Nehéz megbánás köde a tájon.
Dalok tarlója, unottan nézlek,
A mire vágyom, egyetlen ének,
Hófehér szárnyu, fenséges óda,
Nincsen elődje, nincsen utódja,
Születik, elhal makula nélkül,
Első, utolsó, egyetlen — végül.

Néma az éjféli, közel az óra,
Ragyogó holdfény ömlik a tóra.
Ércz van a vízben, vert ezüst kék,
Hallgatag madár érzi a végét.
Két fehér szárnyát teríti széjjel,
Büszke nagy lelke megtelik fénynyel,
Vizek királya magasba szárnyal,
S a mi itt szép volt, viszi magával.

Néz le a tóra, néz föl az égre,
Mindenütt csillag mosolya, fénye.
Annak, mi árnyék, annak, mi felhő,
Fölötte száll a boldog kerengő.

Vonja a földhöz néma szerelme,
Vonja az égnek csillagos csendje,
S szállva, repesve, fönn haldokolva,
Fenséges dalra nyílik az ajka.

Zeng a nagy ének, messze elhalló,
Felkönyököl rá perczre az alvó,
Hallgatja mélán, s a mikor vége,
Sóhajtva dől le, álmodik véle.
Átsuhan lelkén szárnyakitárva,
Sohsem volt ilyen boldog az álma,
S utánna méláz, tünődve, ébren :
Haldokló hattyu szállt el az éjben.

2.

Végeztem.

Végeztem. Mi az, a mi hátra van még?
Elgondolom: ha lóra kapnék,
Ballagva szótlan, kantárt megeresztve,
Már alkonyatig nyomom veszne.

Léptetve, lassan huznék, mint az árnyék.
Csak Isten tudná, merre járnék,
Az utas, a ki rám köszöntne némán,
Utánam nézne, hosszan, mélán.

S úgy látná, mintha távolodva tőle,
A ló, s a lovas egyre nőne,

S rávetítve a piros alkonyégre,
Egy suhanással tűnne éjbe.

Én meg csak mennék, szónak meg sem állva,
A nappalból az éjszakába.
Ahogy felültem, többé le se szállnék,
Tova huzódnám, mint az árnyék.

Hirek jönnének : itt is, ott is láttak ;
Ő maga bús, a lova fáradt,
S a legutolsó rólam itt a földön
Azt hírlené : — már vissza sem jön.

Lehajtott fővel, kantárt odavetve,
Mind beljebb tart egy rengetegbe,
Lova csüggedten lépdél az avarba,
És rajt a lovas meg van halva.

BÁRD MIKLÓS.

A KÉT PIROS.

A város felé törekedett egy kurta szekér. Azon ült egy tanyai ember. Lassan ment a kocsi, mert mély a homok, de néha szilárdabb talajra kaptak a kerekek, s ilyenkor a lovak vígan nekieredtek. Az embernek a zökkenésre összekocczant az álla, szemére csúszott a kalapja, de ő mindezzel nem törődve, makacs nyugalommal nézelődött szerte az úton.

A búza a lábán állt s ámbár ez szép látvány volt, mert olyan, mint a kétfelől szétöntött sárga áradat, melynek oldalában, a vastag árnyékban, fürdött egy-egy bokor pipacs, az embert nem látszott érdekelní. Be is hunyta néha a szemét.

Jó messze a kocsi előtt ballagott egy öreg asszony. Sötétkék rajta minden. A kendője feketé. A kezében szorongatott egy összehajtogatott babos kendőt, melynek egyik sarka csomóra volt kötve.

A mint a szekér közelébe ért, kitért az útból. A bóbiskoló ember alighanem megérezte, hogy nincs egyedül (mert különben egyetlen lélek

sem látszott a tájékon, nem hallatszott egyéb hang a kerekek nyikorgásánál és a búza halk, szinte álomszerű susogásánál), fölneszelt.

— Nini, Ágnes néni! — s megállította a lovakat.

Az anyóka közelebb ment a kocsához s a rosszullátók tétova pislogásával nézett az emberre.

— Te vagy az, Péter? — kérdezte végre.

Mind a ketten más tanyáról valók voltak, de régi ismerősök.

— Én hát, — felelt Péter.

— Majd hogy meg nem ismerlek. Hová mégy?

— A városba.

— Adó?

— Nem.

— Törvény?

— Az sem.

— Hát?

— Halál, — mondotta Péter.

— Ki halt meg?

— A Piros lányom.

— Az az eladó?

— Az.

— No, lám, lám. Még, hogy az! Az a nagy lány! Teremtő szent atyám, miért töröd le az ilyen gyöngé virágszálat, miért nem az ilyen semmire se jó, mindenkinek szálka öreget, a milyen én vagyok!

A Péternek nevezett ember, a kinek a neve

különben Sulyom Péter, szótlanul hallgatta a kifakadást, melyben Ágnes néni, öregasszonyok módjára, hamarosan a saját keserveire terelte a dolgot. Egy könny is lepergett a ránczos arczán, nem lehet tudni, a halott leányért, vagy a saját szomorú özvegységéért-e.

— Azt megyek jelenteni az anyakönyvbe, — mondotta végre Péter. — Hát maga szüle?

— Én is a városba megyek.

— Üljön föl hát. Elviszem.

Az anyóka felkapaszkodott a kocsira s a lovak megindultak. Az öreg asszony sóhajtozott, a hogy illik, mikor halálról hall hírt az ember. Péter az utat nézte, mely mint egy végtelen szürke kigyó kanyargott a búzában. Itt-ott eltűnt a sárga áradatban, de megint előfehérlett s a napfényben úgy szikrázott, mintha égne.

— Az hát jól járt, — törte meg végre a csöndet az anyóka.

— Az jól, — hagyta helyben Sulyom Péter.

— Idelelnn mégis csak teher lett volna.

— No, az nem volt teher, — ellenkezett Péter.

— Mindnyájan világ koloncza vagyunk.

A komor szavakat nem igyekezett megczáfolni Péter, hanem a szeme elveszett a távolságban. Mintha hirtelen szétváltak volna a jegenyesorok s odalátott volna a tanyai szoba közepére, a hol az asztalon kinyújtóztatva feküdt a Piros, a legszebb ruhájába öltözötten, lábánál, üveg-

pohárban, kis virágzó galylyal, szőke haján a láthatatlan szűzi koronával. No, hát ez nem volt senkinek a terhe, mert nagyon csöndes, engedelmes leányzó volt, még a halált is olyan szelíden várta, mintha csak a vőlegénye csizmája csikorgott volna az ablak alatt.

Egyet suhintott Péter az ostorral.

— Hát maga, szüle, mit csinál a városban?

Az öreg sóhajtott. Kissé gondolkozott, mintha azon tűnődne, hogy megmondja-e az igazat, de úgy látszik, röstelte bevallani. Egyet nyelt, mintha ezzel lenyelte volna azt a bizonyos igazságot, mert az arcza nagyon elkeseredett.

— Okulárét megyek vásárolni, — mondotta végre.

— Rossz a szeme?

— Mi nem rossz az ilyen öregben? Mindent elvesz a jó Isten az öregtől: a szemet, a fület, — de jól is teszi ő felsége, dicsértessék az ő szent neve, — legalább nem látja, hány embernek van útjában, nem hallja, hányan sajnálják tőle a kenyeret. Én már tizenöt esztendeje csak ókulával látok. De már újat kell vennem.

— Elromlott a régi? — kérdezte Péter, hogy valamit mondjon (csakhogy valamivel lekösse a gondolatait, melyek már megint hazafelé kezdtek csavarogni.)

— Elhasadt, — mondta szomorúan az anyóka. — Már öt esztendeje elhasadt.

— Nem tudták megreperálni?

— Nem. Az egyik üvegje félig ki is esett. Pedig olyan finom ókula volt az! Akármilyen mákszem bötüt el tudtam olvasni az imádságos könyvemben. De amiótátul kiesett a fele, nagyon keserves ám a szegény özvegynek, hogy a mi édes Üdvözítőnket csak elmetszve láthatom, hol csak a drága fejét, hol csak az aranyos lábait.

Az öreg Ágnes félig világtalan szeméből könnyek potyogtak májfoltos kezére, melyet összekulcsolt rozoga mellén. Odaképzelte magát a kopott bibliája mellé, a hol őt esztendeig csak úgy fejetlenül vagy lábatlanul lebegtek előtte a Jézuskák, az angyalok, meg az apostolok, mikor a tört szemüvegjén át betűzött lapok összekötötték az égiekkel. Pedig neki ezek voltak az egyedüli társasága. Aztán megvigasztalódott, mert hiszen mos új ókulát vesz magának, minekutána valami praktikával összegyűjtötte a rájaváló költséget. Most már megint zavartalanul beszélgethet és társaloghat az öreg bibliával, meg a zsoltárokkal.

— Hát a Juli lánya hol éli világát? — kérdezte Péter.

Ágnes anyó felrettent. Aztán lesütötte a szemét.

— A Juli? — mondotta halkan. — A Juli? Azt is meglátogatta az Isten.

— Meglátogatta?

— Meg azt, szegényt. Mert hát, Péter, nem titkolom tovább, — nemcsak ókuláért megyek

én a városba, hanem az anyakönyveshez is benéztek. Meg a paphoz,

— Minek?

— Jelenteni.

— Mit?

— Egy kis Pirost, — mondotta szégyenkezve az öregasszony.

Péter szeme kerekre nyílt bámultában.

— Csak nem a Juli szaporodott meg?

— De bizony az, — ingatta a fejét Ágnes.

— Iszen annak már katona fia van!

— Katona hát. Csillag is van a gallérján, meg piros bojt a kebelin. Oszť látod, most esett meg a szegény Julival ez a szégyen, — hogy az Isten akárhová tegye a dolgát!

— Búsul a Juli? — kérdezte Péter.

— Most aztán búsul. Ki sem mer menni a házból, csak otthon sirdogál. A vőm is röstel az urak elé állani, háthogy én úgyis bemegyek a városba ókulát venni, rámbízták az anyakönyvest, meg a papot, meg hogy vegyek bölcsőnek egy kis teknőt. Mert ennek a kis «rosszkor gyűtt»-nek elég a teknő is. A bölcsőt már régen fel-tüzelték, de hát ki is gondolta, hogy még szűk-sége lesz rá annak a szeles Julinak, mikor már katona fia van, — csillag a gallérján, piros bojt a kebelin! . . .

Lassacskán megérkeztek a városba. Ott nyújtogatta ki czifra fejét a háztengerből a város-háza tornya. Péter szekere megállt előtte. Az

öblös, hús kapualjban csörömpölt a sarkantyúival föl-alá, kivont kard a kezében, Korpa Menyhárt, a város huszárja.

— Hiszen ez a Menyhárt! — mondotta ismerős nekibarátkozással Sulyom Péter. — Mert hogy ez is a tanyáról való.

A legény megállt. Egy kicsit meglengette a panyókára vetett mentéjét.

— Adó? — kérdezte és a kardjával a jobboldali folyosóra mutatott.

— Nem, — felelt Péter.

— Verekedés? — és Menyhárt a baloldali folyosó felé villantotta a szablyát.

— Az sem.

— Katona? (A karddal hátrabökött, a hol a katonai ügyosztály sokat koptatott, fakó ajtaja barnállott.)

— Katona sem. Halál.

— Ki halt meg?

— A Piros.

Menyhárt csákóján megrezdült a forgó. A kardot leeresztette.

— A Piros?

— Az. A ki itt szolgált a télen, itt, szemben, a tekintetes járásbíró úrnál.

Menyhárt olyan gögös tekintettel csúsztatta el a szemét Sulyom Péteren, mintha ezt mondaná: Nekem mondd? Nekem, Korpa Menyhártnak, hogy ki szolgált a nemes városnak a házával szemben?

— A Piros? — mondotta megint. És a forgó ismét nagyot lebbent a csákón. Mert nagyon rázta a fejét Menyhárt.

Aztán, hogy leplezze fölindultságát, rárivallt az anyókára :

— Hát kend, szüle?

Röstelkedve felelt Ágnes.

— Egy kis életet jelentenék.

Menyhárt így tisztába jutván a Péterék kere-
setével, a kardjával fölfelé mutatott az emeletre,
aztán hevesen megfordult és csengve-bongva
lépdelt föl-alá a kőkoczkákon. Sírt-rítt a két
sarkantyú s mintha egyre azt hajtogatná meg-
lepetten, megdöbbenen :

— A Piros ... a Piros ... a Piros ...

Péterék fölbotorkáztak az emeletre. Ott föl-
fedezték azt a hivatalt, melyben összefutnak az
élet és a halál szálai. A hol az egyiket megkö-
tik, a másikat kioldozzák. Odabenn, az asztal
közepén, egy kövér úr ült, a kinek a szemüvege
a húsos homlokára volt tolva, ez volt az anya-
könyves, oldalt pedig egy kicsi, sovány úr, a ki
hevesen körmölt valami írást, a min éppen olyan
korona díszelgett, mint az adókönyvön. Ez volt
az írnok. Péter a kövér úr elé járult, Ágnes asz-
szony azonban az ösztövérről tartott, gondol-
ván, hogy annak a kis rosszkorgyútnak elég jó
lesz a sovány tekintetes úr is.

— No, mit hoztak? — kapta föl a fejét a
kövér úr, míg a szemüveg lecsúszott az orrára.

— Szomorúságot, — mondotta Péter.

— Meg bánatot, — tette hozzá Ágnes anyó, barátkozón pislogva a sovány úrra.

Ezzel azonban rosszul járt, mert mérgesen belevágta a tollat a tintatartóba és rákiabált :

— Magát ki kérdezte? Menjen odább és várjon a sorára !

— Igenis, könyörgöm, ne tessék haragudni, kezit csókolom, — felelt alázatosan Ágnes anyó, és a fal mellé húzódott, ott is meglapulva szerényen. Alig merte a szemét fölvetni. (No, ez a sovány tekintetes úr már bizonyosan tud a Juli szégyenéről !)

Annál jobban kihúzta magát Sulyom Péter. Neki nincs mit szégyenlenie. Sőt ellenkezőleg, neki büszkélkednie van oka, mert olyan szép halott fekszik odahaza a tanyáján.

— Mit akar kend bejelenteni? — kérdezte az anyakönyves.

— Gyászhalált, — felelt Péter ünnepiesen.

A sovány úr elővett egy rengeteg nagy könyvet. A kövér folytatta :

— Ki halt meg?

— Szüz Sulyom Piros hajadon.

— Maga az apja?

— Igenis. Én vagyok a szerető édesapja, Sulyom Péter.

— Az anyját hogy hívják?

— Kesergő Tóth Márinak.

— A «Kesergő» is a nevéhez tartozik?

— Hogyne. Mostantul már hozzátartozik örökön örökké.

— Hát eddig nem?

— Nem ám. Hiszen most keserítette meg először az a lány az anyját.

És igen elsötétedék a Péter szeme. Mert hogy megütötte hirtelen a fülét az élete párjának a kesergése, a mely többé soha meg nem szűnik. Az ott fog sóhajtozni télen, nyáron a tanyán és valamennyi szomszédban. A hogy illik az olyan anyához, a kinek a gyereket nagykorában jegyzi el a halál.

— Hány éves volt a lány?

— Tizenhat mult cseresznyevirágzáskor.

A toll perczegett. Péter nézte, hogyan írják be a Piros nevét, oda egyenesen a király koronája, meg az ország czimere alá. No, hát oda is írhatják, mert diófából lesz annak a koporsója, aranyos betűvel, ezüstös szöggel, selyemcsipke lesz a szemfedője, öt arasztos viaszkgyertya fog lobogni az atyafiság kezében, aztán három iskola harangja fog zengeni végig a pusztán... aztán az öreg papot viszi ki neki, nem ám valami káplánt... Nézte Péter, hogyan írják bele a Pirost abba a nagy könyvbe, a születését, a halálát, mintha csak beleférczelnék a fiatal, gyöngé, veszendék életét és minden sorral egy életczérna szakadna el... Most szakad el az utolsó... A nyitott ablakon pedig fölhangzik a Menyhárt sarkantyújának a szomorú pengése :

— Piros ... a Piros ... a Piros ...

Igy távozott hát el a nagy Piros az élet hivatalos könyvéből; annál alázatosabban lépett be oda a kis Piros.

— Hát kend mit jelent be? — fordult az anyakönyves Ágnes anyóhoz. — Idejőjjön kend, ne oda!

Az öregasszony ugyanis megint a sovány írnok felé somfordált, noha az vasvilla tekintettel riogatta el magától.

— Egy kis bánatvirágot jelentek be, — mondotta halkán.

— Micsodát?

— Egy kis anyagyászt, kezit csókolom a tekintetes úrnak.

— Halálozást?

— Dehogy, dehogy. Inkább életet.

— Tehát születést.

A halálozási anyakönyv csattogva, szinte dörögve csapódott be az írnok előtt. Ágnes anyó, szeme homályán át, elképedve látta, hogy micsoda tekintetes nagy könyvet nyitnak föl annak a kis tehetetlennek, a ki előjött a váratlanságból és a feledésből, hogy így megbolygassa a világ rendjét.

— Könyörgöm, jó lesz annak a csepp féregnek az a kisebbik könyv is, — motyogta.

— Jól van, szüle. Csak bizza ezt ránk. Hogy hívják?

— Pirosnak kereszteljük szegénykét. Tandari Piros legyen a neve.

— A kend nevét kérdem.

— Tari Ágnes, könyörgöm, özvegy Koppantó Jánosné, annak a kis rosszkorgyüttnek az öreganyja.

— Van-e valami írása?

— Igenis, van.

Ágnes anyó kibontotta a babos kendőt, melyből előkerült egy kopott, foltos, vén írás, a szélein és hajlásaiban megszakadozva meg felkunkorodva. Ez volt a kis Piros szüleinek a házasságlevele. A megélemedett okmány is mintha olyan restelkedéssel nézett volna szét a napvilágban, mint mikor az öreg atyust elővonszolják a kuczkóból, hogy lejtse a fiataalkori tánczát.

— Ne tessék nagyon megszólalni, drága tekintetes uram, a szegény Julit, — esdekelt az öreg Ágnes. — Ugyis eleget áztatja a párnáját odahaza.

— Már miért szólnám meg?

— Mert hogy ilyen vénkorában esett meg vele ez a baj... Mikor már katona a fia... csillag is van a gallérján, veres bojt a kebelin... oszt' mégis!

Hanem hát, akárhogy van is a dolog, a kis Piros csak úgy belekerült abba a nagy könyvbe, mint bármelyik jókorgyütt szerencsés halandó. Péterék tehát, hogy túlestek ezen is, sorra vették azt az utat, a mire szükség van, mikor a halál meg az élet beleszól az emberek dol-

gába. Elmentek a parókiára, a hol a nagy Piros megkapta az öreg papot, a kis Piros pedig a legkisebbik káplánt; aztán Péter ment az asztaloshoz, a hol a nagy Piros megkapta a maga aranybetűs diófakoporsóját, Ágnes ment a piacra, a hol a kis Piros megkapta a maga teknő-bölcsőjét. Mikor mindenekkel végeztek, megállapodtak, hogy hol találkoznak, (merthogy az anyót hazaviszi Péter a kocsiján), aztán Ágnes elballagott az ókulás boltba.

Akkor járt ott utoljára, mikor az első ókuláját vásárolta, hát nem csoda, hogy nem ismert rája a homályos szemeivel. A környék is más. A pék ugyan szemben van most is, de egy óriás kalap emelkedik az égnek a fején: két nagy emelet. Mintha összecsereberélték volna a házakat: valamiben mind hasonlít a régihez, de egyik sincs az akkori helyén. A régi kis bolt egy ablaka helyett pedig három nagy kirakat üvegje csillogott feléje s egy óriás kék tábla rengeteg fehér betűkkel ezt kiabálta alá: Nemzetközi házár. Szerencsére megjelent az ajtóban egy kis köpczös ember.

— Mit keres, néni? — kérdezte nyájasan.

— Itt lehet ókulát venni?

— Persze, hogy itt.

Az anyó szeme felragyogott. Mégis jó helyen járt. Belépett.

— Nem ismer meg engem az úr? — kérdezte bizalmasan.

— Már hogyné ismerném? Én ne ismerném? Hát ókulát akar venni?

— Azt... mert itt vettem én a régít is. Aztán, mondok, csakis ott veszem meg az újat, a hol a régít. De (szólt gyanakodó pislogással) mintha az úr most alacsonyabb meg gömbölyűbb lenne!

— Hja, lelkem, öregszünk, minden nappal közelebb jutunk a földhöz. Aztán milyen ókula kell?

— Éppen olyan, a melyet tizenöt esztendő előtt adott.

A bazáros, a ki nem tizenöt év, de tizenöt hét előtt vette át az üzletet, teljes nyugalommal előhalászott a polcra egy zöld tokot.

— Ez az. Ilyet adtam én el magának néni, tizenöt évvel ez előtt.

Ágnes asszony reszketeg kezével kihúzta a tokból a garasos szemüveget. Megnézte, megforgatta, megtörölgette.

— Ilyesféle volt, — mondotta bizonytalanul.

— No, ugy-e, mondtam! — kiáltotta diadalmasan a bazártulajdonos.

— Csak a tokja volt annak kék, — szólt Ágnes. — Aztán — mondja az úr, lelkére, csakugyan olyan jó ez, mint a régi?

— No, ha nekem nem hiszi el, nekem, a régi jó ismerősnek, — mondotta sértődötten a boltos, — hát próbálja meg.

Ágnes asszony az orrára tette az ókulát. Egy

kicsit fölindult, hogy megint gömbölyün csillog az üveg a szemén, hogy már nem látja azt a nagy hasadást, melyet a régi tört ókulája vont közte és a külvilág közt. Valami zsongott, libeggett körülötte. Angyalszárnyacsókák, melyek fürös fejecskéket hoztak és a fejecskék örvendeztek, hogy ismét összeilleszkedhetnek törzsükkel. Az Üdvözítő fehér palástja is ott lebegett mellette s mintha egy szelid hang is csengene valahonnan:

— No, öreg Ágnes, örvendezz! Most már láthatsz engem megint tetőtől talpig.

Az anyóka kiment a boltajtó elé és az ókula szemét az égre szegezte. Nézte sokáig az ég kék kárpitját, mert az az igazi próbája az ókulának. Mert az az igazi könyv. Az mondja meg az ókula becsületes voltát, ha szépen mutatja az eget. Az égnek a búzavirág selymét, az égnek aranyosan fellegző ragyogását... És szépet mutathatott az új ókula is, mert Ágnes titokzatosan mosolygott.

— Csakugyan jó ez az ókula, — mondotta a kereskedőnek halkán, visszatérve az üzletbe. — Az úr igaz ember, ámbátor, — tette hozzá elgondolkozva, — akkor, tizenöt esztendő előtt, kopaszabb volt a feje, mint most.

Nemsokára a mély homoki úton csikorgott a Péter szekere. Sulyom Péter komoran szegezte ismét szemét az út lágy, fehér folyamára, Ágnes asszony pedig suttymban elő-elővette az ókulá-

ját s az orrára illesztette... A saraglyába volt lekötve a koporsó, melléje szúrva, a szalmába, kereszt. A kocsi fenekén gubbasztott a kis teknő. A koporsó zörgött, dübörgött a kocsi döcögésére, a teknő halkán nyikorgott. A búza arany tengerén pedig mintha a nagy Piros kézen vezetné a kis Pirost és együtt lebegnének valamerre...

SEBŐK ZSIGMOND.

KÖLTEMÉNYEK.

Álmok.

Szép hajnal-szemű lányok,
Virágos tavaszok:
Szemem ha rajtatok felejem,
S mosolygón megölel a lelkem:
Nehogy rám haragudjatok!

Ilyenkor én merengőn,
Álmod álmodozom,
S ártatlan szemetek sugárán
Visszaidézem — könnyem árán,
Első, szerelmes tavaszom!

Szívemben rózsák nyílnak
És csokros violák.
És bólogat rám ezer emlék,
Mintha most hajolt volna, nemrég,
Rám is ezer virágos ág!

Óh ne tépjétek össze,
Merengő álmomat.
Mosolygjatok rám, s én cserébe
Örök fehérre áldom érte
Szerelmes ifjuságtokat!

Ha visszatekintek . . .

Ha visszatekintek
Elszállt életemre:
Volt részem elégszer
Igaz szeretetbe' . . .
De soha, senki úgy
Nem szeretett engem,
A hogy te szeretted,
Napsugaras szívvel,
Édes anyám, lelkem !

Ha visszatekintek
Elszállt életemre:
Úgy születtem én is,
Viszont-szeretetre.
Hálátalan máshoz
Soha nem is lettem . .
Csak neked maradtam
Örökös adósod:
Édes anyám, lelkem !

Az öreg hegedős.

Az öreg hegedős hajh belefáradt.
Nem igen tanulgat már új nótákat.
A hegedője, a szive is ódon.
Muzsikál még, de csak a régi módon.

Ki is nevetik nem egyszer érte.
Mindegy; ő húzza a maga kedvére.
Bolond világ van . . . Ő nem keserűli,
De az új nótát kevésre becsüli.

Át-átrecseg hozzá a korcsmaházból
Egy-egy sor e más veretű nótákból.
Ő alig éri, csak hallgatja sután:
«Unczili, smunczili, drága kis kutyám!» . . .

— Ő is volt szerelmes, s volt dala róla.
De szerelme más volt és más a nóta.
Szívén ma is átsír édesen, fájón:
«Szeretlek én egyetlenegy virágom!»

Akkor a nap is tán másképpen lángolt.
A nóta: zsoltár, a lány: ideál volt
És az ifjúnak «szeme, lelke fénye»,
Földön és mennyben «egyetlen reménye»!

Ma más a világ és más a nóta.
Az öreg hegedős nem tehet róla,
De ha kinevetik százszor is érte:
Ő húzza a régít, a maga kedvére.

És míg körülte derék magyar ifjak,
Szép magyar lányok vígan uncziliznak:
Átcsillan egy-egy könnyű bús szeme fátylán.
Ki tudja, mit sirat? . . . Nem is magát tán!

SZABOLCSKA MIHÁLY.

A TAKTAKÖZ ROMLÁSA.

Ma nem férfiút énekelek. Történetem hőse egy falu, mely a Taktaközben fekszik.

Mi az a Taktaköz? Egy elrejtett kies völgy Gödöllő és Isaszeg környékén. Több kis falu fekszik benne. Maga a Taktaköz olyan elnevezés, mint a Cserhát, a Nyírség, vagy a Kemenesalja. Semmiféle földrajzba vagy térképbe nincs beleírva, de a megyebeliek jól ismerik és csak így emlegetik.

Régen volt, mikor először odakerültem. Még akkor diák voltam a pesti piarista-gymnasiumban, abban a nagy szürke épületben, mely a belvárosban az elmúlt időknek egyetlen emléke. A többit a tótok vasfoga elrágta, vaskeze épített helyettük liftes, luftos, secessiósz házakat.

Volt egy iskolatársam, a kinek apja a Taktaköz egyik falujában, Pálfalván lakott. És ez a fiú meghítt egynéhányunkat, hogy rendezzünk hozzájuk gyalogkirándulást s töltsük odakint a husvétit ünnepe.

Ebben az esztendőben a husvét későre esett s a tavasz pompája erősen kezdett már ütögetni

a völgyben. A rétek és a kertek friss zöldbe borultak, már a virágok is mutatkoztak s a fákat a tavasz eleven zuzmarája ékesítette.

Különös, ellentétes, egyben lesújtó és fölemelő hatást tett rám ez a kirándulás. Olyan fiú voltam, a ki gyermekkorát falun töltötte, de mint gimnasta, nagy városba került. Olyan fiú voltam, mint egy szabad mezei virág, melyet kihúznak az anyaföldből, cserépbe ültetnek, aztán egy pesti ház harmadik emeletének ablakába tesznek. Ettől kezdve, ha visszakerültem falura, ez csak nyár közepén, a vakációban történt. Csak a megérett természetet láttam mindig, a maga teljes pompájában, de évek hosszú során át nem élveztem az ébredő természetet, a tél megfutamodását, az első rügyek pattogását, az első virágok nyílását, mikor a földeken fakad a vetés, az emberszívben pedig fakad a remény. Oh, nagy különbség van a tavasz szépsége és a nyár szépsége között. Az egyik az ifjúság, a másik az érett férfikor. Hát bizony az ifjúságnak több a bája, mint a férfikornak. És a tavasz az esztendőnek ifjúsága. És mondjátok meg nékem, miért oly gyönyörű a hajnal? Mert ez meg a napnak az ifjúsága.

És még egy dolog volt, a mitől ez a takta-közi tavasz olyan csudálatosan hatott rám. A mint látványait néztem és illatát beszívtam, egyszerre eszembe jutottak, nem is eszembe jutottak, hanem megrohantak gyermekkorom el-

mult sok tavaszának képei. Az öreg kúria, melyben születtem, s melyből apámat a balsors úgy korbácsolta ki, mint Ádámot a Paradicsomból. Előttem állott a szérüskertünk kazlaival és boglyaival, a zörgő kukoriczás, melyben vitéz pandurok és betyárok voltunk; az erdő, hol madárfészket szedtünk s a szőlőhegy, hová már kora tavasszal kijártunk a munkásokkal szalonát pirítani. És hirtelen elfogott az az érzés, hogy milyen szerencsétlen egy fiú vagyok én, hogy mindezeket elveszítettem. Egyszerre hanyattvettem magamat a földön, és szemeimet elöntötte ifjú bánatomnak csillogó harmatja.

Somváry Péternek hívták azt az urat, a kinek vendégei voltunk. Nagy szeretettel fogadta fiának ifjú diákpajtásait, nagy érdeklődéssel tudakozódott mindegyikünk életének körülményei felől, azután sétára indult velünk. Megnéztük a kőfallal kerített templomot, melynek udvarában a helybeli úri családok kriptái állottak. Végigvezetett bennünket az ünnepre tisztára meszelt és kijavított házak között s egy-egy parasztgazda portáján leülve, elbeszélgetett a gazdasági munkáról. Volt köztünk olyan pesti gyerek, a ki még soha falut közletről nem látott s a ki tágra nyílt szemmel bámulta a parasztember egyszerű lakását.

Mikor végigmentünk a falun, mindenki illedelmesen köszönt Somvárynak. Ő majdnem mindenkinek a nevéen köszönt vissza, sok emberrel

meg is állt beszélgetni. Ezt is megbámulták a pesti gyerekek, a kik még azokat sem ösmerték, a kik velük egy házban laktak. Betértünk a református paphoz is, a ki aztán szintén csatlakozott hozzánk a husvéti legátussal s így megerősödve kiballagtunk az erdőbe, a honvédsírokat meglátogatni.

Ezeknek a honvédsíroknak is érdekes a történetük, a mit már a tiszteletes úr beszélt el.

A Taktaköz ugyanis, illetve egy része, beleesett az isaszegi csatába. Az osztrákok Pálfalván menekültek keresztül, nyomukban az üldöző honvédekkel. A falu végén összezsúrtak s mindkét oldalról egy pár ember elesett. A falu népe ott, azon a helyen, a hol elestek, eltemette őket. Külön a németeket, külön a magyarokat. Valami összetákolt fakeresztet is állítottak föléjük. Ettől kezdve nem törődött velük senki. A sírok behorpadtak, kezdtek eltűnedezni, a keresztfák elkorhadtak, begyepesedtek, a négyszögletes, körülárkolt tért mindinkább kezdték beljebb és beljebb szántogatni. S a halottakat a második, az igazi halál kezdte fenyegetni : a feledés. Ekkor jött oda egy új református pap. Ez elröstelte a dolgot, először is körülárkoltatta a katonatemetőt, fölhintette a két sírt és az isaszegi csata napján friss virágot tett mindig mind a kettőre. Azután megbízta az eklézsia sírásóját, hogy faragjon két keresztet és állítsa a sírok fölé. Bizonyosan honvéd volt, suttogta a nép, de tovább

nem bolygatta a dolgot, mert akkor még az ilyesmiről csak suttogva beszéltek.

Egyszer aztán nagyot gondolt a tiszteletes úr. Két parasztember társaságában mint deputatio, beállított abba a budai palotába, honnan Magyarország sorsát igazgatták. Elmondta a főuraknak az ő falujuk határában történt katonahalált és engedelmet kért arra, hogy csontjaik fölé a község valami köemléket állíthasson. Még pedig egyet a németeknek, egyet a magyaroknak.

A főúr részint nyájasan mosolygott, részint haragos ránczokba vont a homlokát. A mosolygása akkor támadt, mikor a német katonák sírkövéről volt szó. Ime, a lojális alattvalók, a kik már megpuhultak és kibékültek. De a mosoly hamar eltűnt, mikor a tiszteletes úr áttért a második részre. Hohó, vigyázzunk, ezek a ravasz szittyák rá akarnak szedni bennünket. Ezek a német sírkövet csak ürügyül használják arra, hogy a maguk halottjait ünnepeljék. Nem lojális alattvalók ezek, hanem rebellis alattvalók! A fényes ábrázatú nagyúr leszidta a nagybajuszú, szakállas papot, a miért a forradalomnak emléket akar állítani s nagyon ajánlotta neki, hogy jó lesz elfeledni a multakat. A pálfalvi pap alázatosan tekintett a ragyogó egyenruhájú katonára s szeliden csak ennyit mondott:

— Kegyelmes uram, mi mindent megbocsáj-tunk, de semmit el nem feledünk.

Az lett belőle, hogy elkergették őket. Ha a

pap utolsó mondását jobban megértették volna, valószínű, hogy a szentatya is Josefstadtbba masírozott volna.

Nem sokkal a deputatio hazaérkezése után egy előkelő tisztekből álló lovascsapat jelent meg a faluban s elvezettette magát a kis katonai temetőhöz. Miután ott egy darabig tanácskoztak, újra visszamentek Budapestre, a nélkül, hogy a birón kívül mással is szóba álltak volna. Néhány hét múlva egy csapat kőfaragó munkás jelent meg, s egy díszes kereszt alakú síremléket emelt a német katonák sírja fölé. Megint eltelt pár hét, akkor újra megjelent az előkelő tisztek lovascsapatja, megnézte, hogy rendben van-e minden s eltávozott.

De legalább annyi emberség volt bennük, hogy a magyar csontokat nem forgatták ki sírgödrükből s ott hagyták fölöttük a rongyos kis fakeresztet is. Az emberek tiszteletét elrugdalták onnan, de az Isten nem feledkezett meg róluk : egyik tavaszon egy vadrózsabokor fakadt a síron s minden esztendőben meghozta a maga virágait. Csak azon csodálkoztak a pálfalvaiak, hogy ez a vadrózsa olyan szokatlanul sötétvörös virágot terem. Mit bámultok ezen atyámfiai? Hisz tudnotok kell, hogy vérből táplálkozik. Áhítattal hallgattuk a tiszteletes által előadott történetet, melynek a vége az volt, hogy a mikor beütött a magyar világ, a honvédek is díszes síremléket kaptak.

Estefelé újra végigsétáltunk a falun. Ez nagyszombaton volt. A házak eleje, az udvar, mindenütt tisztára söpörve. Mindenfelől vidám nótázás hangjai hallatszottak. Az öregek kint ültek a padokon. A legények a ház körül foglalatoskodtak. A leányok ünneplő ruhájukat készítették elő. Mikor egy dombról végignéztünk a községen, láttuk, hogy valamennyi kémény füstölög és mindegyiknek füstje nyílegyenesen száll ég felé. Csupa Ábel-áldozat !

Vacsorára tejfölös csirkepaprikás volt és képzelhető, hogy az éhes diákhad micsoda pusztítást vitt véghez. A catalaunumi ütközet után nem maradhatott hátra annyi csont, mint a mennyi a mi erőteljes működésünk következtében a tányérokat megtöltötte. Utána kivonultunk a tágas nyári-konyhába, melynek nyitott tűzhelyén hatalmas láng lobogott. Sok cseléd-leány, béresasszony sürgött-forgott ott, s megjelentek az öreg munkavezető-cselédek, a kik Somváryval a gazdasági teendőkről tanácskoztak. Betoppant az öreg Kati néni is, a falu leghíresebb mesemondó asszonya. Óh, ez akkor még minden jól berendezett faluban nélkülözhetetlen volt. De nemcsak az, hanem még egyéb alakok is. Így a bársonyos tenyerű kenőasszonyok, a kik a betegséget kigyömösölték a testből. Valami borbélyféle mesterember, a ki alkalomadtán fogat is húzott, meg eret is vágott. Valami kovács, a ki beteg állatokat is gyógyított. Mind-

ezek segítették a népet mindennapi bajában. Kati néni a meseszövők közé tartozott, a ki csoportos munka idején szórakoztatta a társaságot. Megcsendül lelkemben az ösztövért Kántor Miska története, melyet ezen a nagyszombat estén halottam Kati nénitől. Olyan falu csavargója volt, a ki semmivel sem foglalkozott, de mindenhez értett. A nehéz napszámosmunkát nem szerette, de ha egy óra elromlott a faluban, Miska ott termett és megreparálta. De a falu, úgy látszik, nem értette meg őt, nem bámulta, hanem inkább csúfolta, azért egy napon búcsút vett tőle és eltávozott, vállán egy fehérbögyű galambbal és nyomában egy sovány, kócos kutyával. Azt mondják, messze földre ment, túl az Operenciás tengeren, sohase látták többet.

A Kati néni másik meséje az istenes madárról szólt, a kinek a neve Pirinyó. Ez arról nevezetes, hogy egész héten építi a fészket, de vasárnap megpihen. Akkor fölszáll a fa tetejére s énekszóval dicséri az Urat. Ezért nevezik istenes madárnak: példát ad sok istentelen embernek, hogyan kell megszentelni a vasárnapot.

Így mesélgetett nekünk Kati néni és mi áhítattal hallgattuk, míg Somváry bácsi azt nem mondotta: Gyerünk aludni!

Husvétvasárnap. Harang- és orgonaszó zúgott végig a falun. Majd a templomból kihallatszósoltárének töltötte be a levegőt. Mindenki a templomba sietett, még pedig régóta előkészített

ünneplőjében. A lányok bokorugró szoknyában, ingvállas színes derékban, hajukban tarka pántlikák. A kezükben csizmát vittek, melyet a templomkert kapujában húztak föl. A legények gyolcsruhájuk fölött panyókára vetett ezüstgombos mentét viseltek. A lányok kezében bokréta, a legények süvege mellett árvalányhaj. Egy-egy híresebb legény cizfrán faragott fokost forgatott a kezében. Az öregasszonyok fekete ruhában, maguk készítette főkötőben. A vén emberek között számos befont hajú férfi akadt. Typikus, szép alak akárhány volt közöttük.

Mialatt a tiszteletes úr prédikált, mély csend aralkodott az egész faluban. Azután újra fölbűgött az orgona- és az énekszó, kezdődött az Úrvacsora-osztás. Másnap a tiszteletes úr dicsekedve említette, hogy készásznegyvenheten vették föl.

Husvétvasárnap délután. A legények tizenkettesével összeölelkezve, vidám énekszóval séáltak végig a falun. Hasonlókép a leányok is. Miután ezt négyszer vagy ötször megtették, az alvégi libalegelőn találkoztak és egész esti harangszóig több csoportban künn a bárány, benn a farkast játszottak. Akkor mindenki hazatért. Vacsora után pedig kiültek a padra, a szomszédokkal elkeveredve, vidám beszélgetéssel töltötték az időt lefekvésig.

Husvét hétfőn istentisztelet, délután a legátus prédikált még egyet s aztán kezdődött csak a

korcsmában a táncz. Ez se tartott tovább este tíz óránál. Ebben az időben a kisbíró hivatalos pálcájával megkopogtatta az ablakot, mire a cigány elkotródott, a vendégek pedig hazaszéledtek. Tizenegy órakor már csak a bakter volt ébren. De ma mintha ő is halkabban és ritkábban kiabált volna. Talán attól a pár pohár bortól, a mivel itt is, ott is megkínálták. Vagy hogy talán ne zavarja a nagy ünnepi alvást, melyben immáron pünkösdig nem léssen része a népnek.

Borus kedvvel tértem vissza a főváros kietlen kőhalmaza közé. Ennek a husvétnak a harangszava sokáig csengett-bongott lelkemben. De lassanként elhalt és mindent elfelejtettem.

Megtörtént, hogy Pálfalván meghalt a református pap s utódjául egy jó barátomat választották meg. Egyszer tél vége felé levelet kaptam tőle, melyben ezt az örömdetes eseményt jelenti és egyuttal meghí, hogy a husvéti ünnepet nála töltsen, a Taktaközön.

Taktaköz? Pálfalva? Nini, hiszen ott én jártam. Istenem, de régen is volt! Egy egész Ararát-hegy pereghetett le azóta a homokórán. Már az is mutatja, hogy régen volt az én első látogatásom, hogy a pap levelében arra figyelmeztetett: személyvonatunk reggel hat óra negyvenhét perczkor indul a keleti pályaudvarról. Tehát már vasútja is van a Taktaköznek!

Az állomáson várt a tiszteletes úr s csak úgy gyalogszerrel ballagtunk be a faluba.

— Ugy-e, jártál te már itt? — szólt házigazdám megállva és megkopogtatva botjával a szép gránitkoczkával kikövezett gyalogutat.

Én is megálltam s idegenül tekintettem szét.

— Jártam, — feleltem bizonytalan hangon, — de annak már több, mint egy negyedszázada, ha egyáltalán igaz. Nem ösmerek rá a falura...

— Óriásit haladt, — felelt büszke hanglejtéssel a tiszteletes úr, — jól kövezett gyalogutaink, kitűnő utczai lámpásaink vannak, három artézikutat fúrattunk, az elposványosodott Keselypatakot szabályoztuk, az utczáinkat kimértük, hogy ne építsenek össze-vissza. A régi, egészségtelen építkezési mód is be van tiltva, szóval barátom, a cultura magas fokán állunk ám, büszke lehet ránk a vármegye.

A mint befelé haladtunk, egyre jobban elbáméskodtam. A parasztudvarok a minimumra összezsugorítva, mert a legtöbben eladták a belsőségük legnagyobb részét, a melyre pesti urak villákat építettek. Még pedig micsoda villákat! Svájcz, olasz és hollandi stylusban. Sőt itt-ott magyar styl is mutatkozott, de ennek annyi köze volt a magyarsághoz, mint annak a csárdásnak, melyet az orfeumokban ezen a címen rugdalni szoktak.

Lassan-lassan kezdtem megérteni ennek a falunak a történetét. Az elém táruló látvány csak

a sejtelmét ébresztette föl bennem annak, hogy itt mi történt. S ezen a nyomon elindulva, három nap alatt végére jártam a dolognak s kibontakozott előttem a való.

Abban az időben, mikor én diákgyerek voltam, kezdődött a föltámadt ország lázas munkája. Első föladatául azt tűzte ki, hogy megmutassa a hatalmas úrnak, a ki csak most tette fejére Szent István fényes koronáját, hogy ehhez a koronához egy ragyogó keretet fog neki teremteni, egy királyi residentiát, olyat, mint a másik, az a régi, az a kedves. És teljes erejével hozzáfogott Budapest megteremtéséhez. Azok a vassínek, a melyek az ország minden részéből a főváros felé futnak, nem is vasból vannak, hanem eleven húsból, melyeken az élet, mint az erekben a vér, folyik Budapest felé. Minden idetódult. A gazdag, hogy aranyát elköltse, a szegény, hogy munkát keressen, a tönkrement, hogy új élethez fogjon. Az elhanyagolt kis vidéki városból metropolis lett. Minden kezdés, minden vállalat-irányítás innen indult ki. Szennyes ház-labyrinthusok helyén palotasorok emelkedtek. A szilaj Dunát medrébe szorították. S partjain ma a világ legszebb sétatere húzódik. És felpezsdült itt egy világvárosi élet, melyben volt igazi erő és szolid fény, de volt hamis pompa és zajos, üres svihákság is.

Aztán megtelt a város és kezdett kicsapni a medréből. Megindult a vándorlás a környék felé.

Külön villavárosok keletkeztek. A falvakat pedig kezdték felkeresni a gyöngék, a küzdelemben elhullottak, a kiket a nagyvárosi élet fojtogatott s kik levegő után kapkodtak.

Pálfalvának szerencséje volt. Pálfalvát egy orvosprofessor fedezte föl, a ki ott egy nemesi curiát örökölt. Ez verte a dobot és csődítette oda a főváros lakosságát. Ezek a pestiek befurakodtak mindenhová. Kibérelték a szebb házakat nyárára. A gazdagabbak villát építtettek, a szegények apróbb házakat, hosszú törlesztésre. Fölverték a belsőségek árát. Drága pénzen megvettek mindent, a mit a parasztság termelt. Minden valamire való legényt elvittek inasnak, minden csinosabb fruskát szobaleánynak. Soha annyi pénzt nem látott a falu. Négy-öt új kocsmá és egy csomó bolt keletkezett. Egy élelmes ember még kávéházat is nyitott, melyben egy nyáron női zenekar játszott...

Az asszonyok egy része mint kofa, folyton Budapesten csatangolt. A melyik legénynek a babája Pesten szolgált, az a fővárosba költözködött gyármunkásnak.

— És boldogabb most a nép? — kérdelem a papot.

A tiszteletes úr habozva felelt:

— Nem hiszem. Irigyebb lett, dölőfősebb, munkátlanabb, ez bizonyos. A falu társadalma tagoltabb, az a bizonyos együttérzés, vagy megértés, nem tudom, hogy fejezzem ki magamat

(szeretettel nem is merek mondani), mintha csökkent volna.

Útközben egy pár kalapos kisasszonynyal találkoztunk. A pap bizonyos szomorúsággal így szólt:

— Ezek pesti szobalányok, a kik itthon vannak látogatóban. Vagy Pesten szolgáltak és ilyen viseletben tértek haza.

— S az ősi viselet?

— Eltűnt. Mintha letépték volna róluk, pár esztendő alatt semmivé lett. Nem szőnek, nem varrnak odahaza, mindent készen vesznek Budapesten.

Ezen a napon de szomorú estét töltöttem el a református parókián! Elmondtam barátomnak első látogatásom impressióit s eléje tártam a mai látványt: hogyan nyelte el Budapest a kis falut. Elősmerte, hogy igazam van, a korszellemről, a kulturáról, a civilisatióról mormogott valamit. Nem romlás ez, mondá, hanem előremenetel. Minden népnél így van. Nem feleltem rá semmit. Pedig azt akartam mondani: egy nagy népnél lehet, de egy kis nemzetnél ezt úgy hívják, hogy halál. Mit ér a falu, ha nincs meg a maga harmonikus egyénisége, a maga nyugodt erkölce, mely szemben az örökké lázban égő városokkal, egyensúlyban tartja az országot.

Ez este hiába vártam a mesemondó Kati nénit vagy az utódját. Barátom nem hallott róla

semmit és nem is tudott semmi efajta öreg asszonyokról.

A husvétvasárnap is szomorú volt. A templomba nem sokan mentek s a pap csüggedten jelentette, hogy csak harmincznégyen vettek Urvacsorát. Kora délután már vígan táncoltak az összes kocsmákban, minden nyavalyát, még bostont is. A kávéházban a legények pálinkát ittak és gramophon mellett daloltak cabaret-couplékat. Estefelé még verekedés is volt s a csendőrök megkötözve vittek el egy pár fiút. Duhaj ordítózás volt mindenfelé, de jóra való dalolás sehol.

Vacsora után kiültünk egy virágzó almafa alá s halkan beszélgetve, hallgattuk a távoli kurjantásokat. A tiszteletes úr szívéen, úgy látszik, rejtett sebeket érintettem meg s mint a belőlük lassan, csöppenként szivárgó vér, szaggatottan jött ki szájából a szó, mikor egyszerre kifakadt:

— Ezek a pestiek kiforgattak mindenünkből és csak pénzt adtak helyette. Elvitték egyszerűségünket, nyugalunkat, még megelégedésünket is — és csak pénzt adtak helyette, meg azt a ziháló tempót, melyben az ő életük folyik. Micsoda üdülés ez itt nyáron! Álmosan vágtnak be a hivatalba hajnalban és éhesen vágtnak kifelé késő délután. A nyári reggeleim tönkre vannak téve: nem a dalos madarakat hallom, hanem kétszáz ébresztőóra rekedt brekegését a faluban.

Mikor aludni tértünk, megszorítottam a tiszteletes úr kezét és halkán így szóltam:

— Baj van itt, fiam!

— Miért?

— Miért? Mert az öregek nem mesélnek, a fiatalok pedig nem dalolnak.

Gyöngé szél suhant végig a völgyön. S mikor visszafordultam, mintha fehérén bólintotta volna utánam az almafa lombja: Baj van, baj van, baj van.

RÁKOSI VIKTOR.

A FELHŐPOSTA.

A felhőposta (*meghadûta*) a sanskrit irodalom legszebb lyrai terméke. Egyértelműen Kálidásza művének van elfogadva, ki a költészet minden ágában becses darabokkal gazdagította az irodalmat. Tartalma következő: egy kubera isten szolgálatában álló jaksa (démon, tündér) kötelessége hanyagolásáért azon átokkal sújtatott, hogy tündérhonából, a Himalája-bérczekekről száműzve töltsön tizenkét hónapot Keletindia déli részén, az úgynevezett Rámahegyen, elválasztva ifjú nejétől. Itt lakott és töltött a jaksa már nyolcz teljes hónapot. Azsáda hónap első napján (junius 26., mikor Indiában a forró évszak elmúlik és kezdődik az esőzés) megpillant egy »porkapáló elefánthoz hasonló» felhőt, mely az indiai oceán felől a Himalayának vette útját. A honvágy és fájdalom fokozott erővel újulnak fel szívében s ha maga a felhővel nem lehet, legalább üzenetét a kedveshez bízta rá. Ezért leírja az útvonalát a felhő előtt, melyen át kell haladnia, oly szépen és oly gazdag képzelemmel, melynek nincs párja. Majd leírja tündérlakát a fényes hegyekben, hol nejét a felhő búsongás közben fogja lelni s végül más üzenet mellett a következő dal átadásával is megbízta:

1. Lágy termeted látom kuszó növényen,
Remegő őznél szemed sugártüzét,
Arczod báját a hold fényözönében,
Vadpáva-farkon azt a hajfűzért;
S ha reng tükörfolyam parányi fodra,
Ráismerek szemöld-játékaidra;
De jaj, hol annyi búbáj összefoly —
Magad nem lellek én sehol, sehol!

2. Olykor lefestelek, szilaj-szerelmest
Vörös ércszínnel sima szirtfalon;
Önképem is, a mint lábad előtt esd
— Rajtok merengni — mellé rajzolom.
De jaj! szemembe érted annyi könny gyűl,
Látásom elborúl a könnyözöntül!
Irigy a végzet, azt se tűri meg,
Hogy lelkeink így egyesüljenek!
3. Ha elém varázsol néha édes álom
Szent látomásban s öntudatlanul
Forrón ölelni én karom kitárom,
Hajh! az csak a híg, pusztá légbe nyúl.
Az erdő istenségi ezt ha látják,
Könnyel förösztik a fák koronáját
Harmat gyanánt, mind drága cseppet ont,
Gyöngy terhitől reszket virág s a lomb.
4. A szellőt, mely havas Himálayának
Tetőiről megindul s délre lejt,
Kinyitja lombját és rügyét a fának,
Egyszerre bont ezer virágkehelyt,
Mikből csepeg a balzsam drága nedve —
Oly jól esik ölelni tört szivemre!
Mert azt hiszem, elébb lágy termeted
Ölelte tán s felém úgy sietett.
5. Óh fogyna bár a hosszu, lomha éjjel
Röviddé, mennyi egy szempillanat!

Sáppadna el a nap kihalt tűzével
Legott, mihelyt a hajnal felhasadt!
Ez most, óh villogó szemű szerelmem,
Egyetlen vágyam, nagy s elérhetetlen:
Az elválás nehéz fájdalommal
Már-már hitem s reményem is kihál.

6. De nem! Ha sorsom újra áttekintem:
Lelkem magából új erőt merít;
Azért, dicső nő, szenvedéseidben
Űzd el a kétség gyilkos rémeit:
Kinek volt még jó sorsa rendületlen?
Kit üldözött bal sorsa még szünetlen?
Gördül a végzet, mint futó kerék,
Magasra helyzi, kit leverte elébb!

7. Átkom lehull, ha kígyó-pamlagáról
Kézíves Visnu felemelkedik,
Addig legjobb, ha szép szemed lezárul,*
S szelíden túrsz az édes perczekig,
Midőn a sok gyönyört, a mit magányunk
Unalmi közt kigondolunk, találunk,
Átévezzük mind, míg holdtölte vet
Hűs őszi éjben fényt fejünk felett.

* Indiában október 24. körül ünneplik Visnu ébredésének ünnepét, a ki addig kígyónyoszolyán alszik. Ekkor telt le az átok éve a jaksárról.

8. Fogsz még te, mint előbb, nyakam ölelve
 Pihenni oldalamnál boldogan;
 Elalszol majd s ébredsz egész kikelve
 Könnyel szemed- s panaszszal ajkadon.
 Én kérdelek, okát akarva tudnom,
 S te így felelsz, magad mosolygva titkon:
 «Álmomban téged láttalak, hogyan
 Enyelgél más ölében csintalan!»
9. Sötétszemű leánykám, a bizonyság
 Hogy élek még, arról e dal legyen.
 Ne halld, ne hidd el a sok mende-mondát,
 Kételyt, gyanut ne ápolj lelkedén.
 Válás — mondják — halála szerelemnek!
 De kik szerelmi szomj között epednek,
 Vágyuk a kedvesért inkább gyulad,
 S forró leszen a fojtott indulat.
10. Megtészed-é, dicső felhő, irántam,
 Barátodért, e nagy szolgálatot?
 Némán maradsz? Értem, a mit kívántam
 Meglesz, nincs rá tagadó válaszod.
 'S te szótlanul a szomju csatakának*
 Esőt zuhogsz, mihelyt eseng utánad.
 Barátnak hű barát azzal felel,
 Hogy megtevé, ha tette kért fel!

* Csátaka egy madárfaj, mely csupán esőcseppel táplálkozik.

11. S ha megtevéd szerelmem érdekében

E rád szokatlan, új szolgálatot,

Barátságból vagy részvét érzetében

Ahhoz, ki ily keményen sujtatott:

Szállj, óh esőző! merre vágyad indít;

Utad virággal nyár s tavasz behintik;

Szép nődtől, a villámtól * mostoha

Végzet ne tépjen el soha, soha!

Kálidásza után

FIÓK KÁROLY.

* A felhőnek neje a villám.

ANYAI GONDOK.

A grófné aznap is szokása szerint hatkor kelt, hosszan imádkozott a térdeplőn, megivott öltözés közben három csésze teát és fél hétre már állig gombolt, feszes ruhában vonult a termeken át dolgozó szobája felé. Nagycsontú, nyurga matróna, — súlyos léptekkel, meredten járt, akár egy gránátos. Csak jóságos, de komikus nagy feje billegett furcsán hosszú nyakán. Tán ezért is hívták rokonok és ösmeretlenek egyaránt «Zsiraff-mamá»-nak.

A kabinet előszobája akkorra már néppel volt tele. Jószágigazgatók, ispánok, kérvényezők és jótékonyegyesületi titkárok hemzsegték ott, kik mindannyian földig hajoltak az örökké sürgölődő, intézkedő és gondoskodó Zsiraff-mama előtt. Ő sietett a kézcsókok elől be, íróasztala elé. No, csakhogy itt van, im' kezdődik ezer gonddal egy új nap, — hol a posta? Micsoda halom levél! Hát férfinék: férjnek való munka ez. Ám hol az ő ura? A grófné felsóhajtott: jobb azt nem tudakolni. A mindenható tudhatta, hol, merre, miféle országban mulat a vén kártyás. Nemré-

giben még a Rivierán dőzsölt s a párisi «Figaro» akkor világgá is eresztette egy stiklijét. A gróf ugyanis valami nagyhercezzel piketirozott s a fenség játékközben leejtett egy aranyat a földre. A magyar úr ügyet se vetett rá s tovább osztott, de a herceg lehajolt és csökönyösen ke-reste az elgurult louist. «Hagyja már, fenség» — csitította végre a gróf — «nem érdemes!» Ám a fenség csak annál jobban hajolt és szuszogott: «Gyertyát kérek.» A szittyá mágnás erre elmosolyodott: «Gyertyám az nincs, de azért majd világítok!» — s egy meggyújtott ezres-bankóval segített keresni a fenségnek az egy darab aranyat...

Zsiraff-mama letette a papírvágó-kést és szigorun meredt maga elé: ez ő, ez az az ember, a ki életét tönkretette, vagyonát tékozolta, gyermekeit elhanyagolta, a ki helyett neki kellett férfinak lennie! Javíthatatlan lump, az, a mióta csak őt, a már akkor is vénecske örökösnot elvette. Istenem, pedig éveken át mennyit könyörgött neki: térjen meg, dolgozzék, ha csak pro-forma is, hogy a növekvő, sok gyereknek jó példát adjon! Ám ettől a «dolgozni» szótól a gróf jobban szökött, mint az ördög a szentelt víztől. «Majd, majd»... Hát ez a «majd» el is jött egyszer végre, de nem lett köszönet benne. Pár éve a gróf jelentette Monte-Carlóból, hogy «dolgozik» és csakhamar személyesen is jelentkezett hitvesénél világraszóló «találmányával». Büszkén

mutatta a csodagépet : egy «önműködő koporsó» volt ez a tetszhalál ellen. A grófné elképedt, de férje vigyorogva feküdt bele a gyászos masinába és úgy magyarázta, hogy az ébredő halott mozdulatára mint ugrik ki egy zászlócska fenn a hantból . . . «Kolosszális, drágám, úgy-e? No, csak annyit mondok : milliók fekszenek ebben a patent-koporsóban . . . Vedd meg ! Nem veszed ? No akkor adj rá legalább ezer korona előleget, adsz, úgy-e?» Hát persze, hogy adott a Zsiraff-mama, sőt ad azóta is szüntelen. A gróf ezzel zsarolja, ebből él. Hej, hej, közel félmillió fekszik már a patent-koporsóban, de nem a masina izzadta ki, hanem Zsiraff-mama tette bele !

A grófné a fejét csóválta :

— Istennek hála, hogy a fiúk nem örökölték e schwindler-hajlamokat. És Istennek hála, hogy én még idejében vettem kézbe a gyeplőt !

Hát kézbe vette ő azt a gyeplőt és pedig oly alaposan, hogy most már nemcsak a vagyon van mentve, hanem játékonyságra is jut, és pedig bőven. Katonás rend, patriarchális mód a háznál — hisz a maga nyolcz gyermekén kívül még tíz más — ki szegény, ki züllött — atyaficsemetét táplál otthon. Huszonöten ülnek az ebédnél. Öröm e regnálás, de biz' Isten tán sok is egy kicsit a zsarnoki gondoskodásból. A fiúk jól fejlődnek, szolidak, szorgalmasak, de nem önállók eléggé. Főként a legidősebb, a Kázmér . . .

— Igen, Kázmér, — töprengett a matróna —

jaj de anyámasszony egy gyerek! Vettem már neki külön lakást az egyetem mellé, hogy egy kis önállósághoz szokjék, de oly élehetetlen. Egy lépést se tud nélkülem tenni. Hej, hej... no lászuk végre a postát. Egy ajánlott az első. Mi ez?

A grófné feltette csiptetőjét. Nem hitt a szemének:

— A Kázmér fiú írása!

Visszahőkölt:

— Egy városban lakunk s Kázmér nekem levelet ír? Ajánlott levelet?

Kapkodva tépte fel a borítékot.

★

Háromnegyed nyolcz, — künn az előszobában már erősen mozognak, köhécselnek a várakozók. A grófné nem hallja. Még egyre a levélre mered. Harminczadszor olvasta el az első három oldalt, az utolsót pedig legalább százszor. Megmozdult végre, de csak hogy csiptetője helyett a pápaszemet tegye fel. Így tán más jön ki... Lássuk —

«... és édes jó mamám, e szándékom másíthatatlan. Mi szeretjük egymást és megesküdtünk, hogy egymás nélkül nem élhetünk. Sárika eszményi nő, — művésznő! És nem hiába operette-naíva, de igazán ártatlan, tiszta, önzetlen, naiv lélek. Szegény, de becsületes! Ő lebeszélt, öngyilkos akart lenni, én azonban tudom szerelmi kötelességemet. Feleségem lesz! Éltem az övé s az ő élete az enyém. Épp ezért magam is mű-

vészsze leszek. Színészsze, hogy mindig vele játszhassem. Van tehetségem, Sárika fedezte fel. Tapsolj, mamám, fiad közeli dicsőségének. És te, ki magad is szerelemből mentél férjhez, örvendezz gyermeked szerelmi házasságának. Áldásodat kérjük! Ha igen, Isten hozzád, ha nem, úgy Isten veled. Fiad, ki boldog akar lenni, —

Kázmér.»

Zsiraff-mama háborodottan tört ki:

— Az apja vére! Operette-szemét a mi családban s az én fiam csepürágó! Mit lehet itt tenni? Csak nyugodtan...

Gránátosi léptekkel kezdett fel s alá járni:

— Eh, persze, nem is oly komoly ügy. Pénzkérdés az egész!

Csengetett.

— Pista, mondd meg ott künn, ma délelőtt nem fogadhatok. Jancsi pedig azonnal fogjon be.

Megállt. Hogy is hívják ezt a fruskát? «Csipke Sárika»... Egészen belevörösödött, olyan düh fogta el. Jól számít a kis persona, no de hiszen majd ad ő neki! Elmegy hozzá, igenis, személyesen. De hogyan, minő ruhában kellessék az ilyen personához beállítani, hogy czélt érjen az ember?

Újra gránátosi léptek. Indulatosan lóbálta csonthátát.

— Marie! No jöjjön már... A fekete selyem

ruhámat, azt, a miben audiencián voltam Bécsben. No, mit bámul? Egy, kettő!

És félkilenczkor már csakugyan fenyegető nagy díszben jött le a grófné a palota lépcsőjén. Óriás, tollas kalapjában még egyszer akkorának tetszett. Az inasok a falhoz lapultak, Jancsi reszketve kérdezte a bakról:

— Budára méltóztatik parancsolni, a király ő felségéhez, méltóságos grófné?

A nagy tollak haragosan kalimpáltak a Zsiraffnyakon.

— Hallgass!... Itt a cím, valahol kint van ez az Isten háta mögött... Nyáréj-utca, — tudod hol van?

— Tudom, kezit csókolom. A 39-ik szám, úgy-e?

— Az... Honnan tudod?

Jancsi alig merte kibökní:

— A méltóságos Kázmér grófot vittem oda sokszor...

Zsiraff-mama csak meredt rá. Majd lesöpörte őt tekintetével a bakról. Beült s a fogat továbbogott véle. Őlében kinyílt a ridikül: temérdek nagy bankó csücske kékellett elő onnan.

Vedlett ház, — légvonat, zsirszag, szemétbüz, gyerekzsivaj a kapu alatt. A grófné nehezen mászott fel a meredek lépcsőn. Egy lerohanó borotvált figura majd fellökte:

— Szervusz, Storch mámi, te már így hajnalban is jelmezben jársz? . . . Jaj, pardon!

Zsiraff-mama megtántorodott:

— Kicsoda ön, hogy így mer beszélni velem?

— Bocsánat, én a sűgő vagyok . . . Azt hittem, a Storchné, a mi «drámai anyánk» . . . Ezer bocsánat!

Azzal röhögve, danolva rohant le tovább. A matróna méltatlankodva mászott feljebb, míg végre az emeletre ért. Becsengetett. Halotti csönd. Pedig ez az a lakás kétségkívül, ott áll a visitkártya az ajtón: «Csipke Sárika» — alatta telefirkált fekete tábla. Zsiraff-mama feltette a lorgonját, de vesztére. A nagy tollak még az előbbinél is vészesebben kezdtek kalimpálni az irkafirkák olvasására: «puszi» — «no szerelmes vagy még mindig?» — «mit csinál a grófod?» ilyen bizalmas aphorismák voltak oda felkarmolva. Csengetett újra, még erélyesebben. Erre már valami mérges, vén asszonyi hang kezdett reagálni, de letről, az udvar felől:

— Pszt, ki csenget ott?

— Maga a házmesterné, úgy-e?

— Igen.

— Hát miért nem nyitják ki?

— Mert még alszik. És csak aludjék is. Nem lehet így hajnalban hozzá bemenni.

— Hogy tudja?

— Már hogylene tudnám! Az anyja vagyok.

Zsiraff-mama a folyosó rácsához lépett. Dörögött a szava :

— Én meg az ő grófjának az anyja vagyok ! És annyit mondok, rögtön beereszszenek ! Egykettő !

No lett erre lótás-futás a hátsó lépcsőn ! Hamarosan mozgolódtak ott benn is, hallatszott már a házmesterné fojtott szava : Steh auffi, deine Schwiegeralte is' da ! «Végre» ajtót nyitott egy kőczos szobaleány :

— Kezét csókolom, a nagysága mindjárt készen lesz . . .

— A nagysága siessen !

A leány reszketve könyörgött :

— Jaj Istenem, olyan rendetlenség . . . tán elméltóztatnék menni tíz perczre kocsikázni ?

— Itt maradok !!

Azzal nyomban le is ült ott az előszoba egyetlen sánta székére. A nagy tollak újra kalimpálni kezdtek a fején : micsoda túltömött rendetlenség ! Kalapskatulyák a földön, befőtt a szekrényen s a falakon köröskörül trikók meg csillogó jelmezek, melyekből mind az a vegyelemezhetlen bűnös színpadi szag áradt világgá. Gyönyörű milieu ! Az ablakfüggönyt egy asztali villa fogta össze. És ide jár, itt akar boldoggá lenni Kázmér, az ő fia !

A matrónában gyűlt a harag. Felkelt s ernyője gombjával erőlyesen kopogott a belső ajtón :

— Siessen már. Nekem ne cziczomázkodjék, mindegy, akárhogy jön ki!

— Tessék!

★

Szinpadi rongyok, emlékek — a boudoir közepén egy határozottan nagyon csinos, szőke leány állt színes kimonóban. Festék? igazán nem volt festék az arcán, hanem a nagy izgatottságnak a hamisítatlan üde pírja. Hogy reszketett a kicsi!

— Tessék . . . helyet foglalni . . .

— Köszönöm. Csak maradjon állva.

A csöppség rémulten nézett fel a vészes, nagy, fekete jelenségre. Mily zordan mustrálja a grófné! Mit csináljon? Gondolt egyet. Hirtelen eléje borult és ruhája szegélyét csókolva könyörgött pathetikusan:

— Anyám, az én Kázmérom anyja, fogadjon a szívébe engemet is . . . Anyám!

Zsiraff-mama még jobban kiegyenesedett:

— Kérem, hagyjuk e szinpadi fogásokat. A maga anyja az itteni házmesterné, tehát én nem lehetek az. Álljon vissza a helyére. Izé, kicsoda is . . . mi is a maga neve?

— Csipke Sárka . . .

— Hm . . . na hát Csipke Sára, beszéljünk okosan. Mert maga nagyon okos, nagyon ravasz kis persona. Maga behálózta az én tapasztalatlan Kázmér fiamat —

Sárka összekulcsolta kezeit és felkiáltott:

— Szeretem, Isten látja a lelkemet, szeretem!

— Jó, jó, értem : maga szereti az ő grófi címét és az én pénzemet, úgy-e ?

— Esküszöm !

— Hagyjuk ezt, Csipke Sára. Maga behálózta őt s Kázmér házasságot ígért magának. Na hát ebből semmi sem lesz. Absolute semmi. Azért jöttem, hogy ezt magának kijelentsem. Érti ?

A leány belesápadt. A grófné folytatta :

— Én a fiamnak e percztől fogva többet egy krajczárt sem adok. De kérem, ne féljen azért. Magának szívesen ígérek, sőt adok is pénzt. Természetesen annak a fejében, hogy Kázmérról lemond.

Sárikának az arczába szökött a vér. Szédülni kezdett, úgy hogy az asztalhoz kellett támaszkodnia. Alig tudott szólni :

— Nekem pénzt ? Nekem ? Miért sérteget, grófné ? Nem érdemlem.

— No no, csak nyugodtan, kisasszony.

A leány szeme könnyel telt meg.

— Nem tudom ezt nyugodtan hallgatni. Épp ezért, engedelmével, megyek. Ajánlom magamat.

— Csak maradjon a helyén — kaczagott Zsiraff-mama — persze sír a kicsi, megint szerepet játszik ! Ösmerjük ezeket a mókákat. Semmi komédia, tovább tárgyalunk.

Sárika megharagudott. Nagyot nyelt, aztán nyilván mást gondolt. Kihívó mosolylyal vetette fel a fejét :

— Jó, hát tárgyaljunk !

— No lám, ezt már szeretem. Itt az igazi Csipke Sára!

— Igen, így hívnak.

— Szép leány, ügyes leány, lehet vele okosan beszélni úgy-e?

— Lehet!

— Na hát Csipke Sára, mennyi pénz kell? Nézze csak ezt a ridikült: egy ezres, két ezres... mondjuk, három ezres!

A leány trillázva kaczagott fel:

— De kedves grófné, álmodik talán? Megint sérteget? Hát ugyan kinek néz engem?

Zsiraff-mama szájátva bámult rá. Egészen zavarba jött.

— Kérem, én nem szoktam színházba járni. Nem ösmerem a szini viszonyokat. Talán több kell?

— De még mennyire! Én harmadik primadonna vagyok, ez maga tizenöt ezres —

— Így szokás?

— Persze! De menjünk tovább! Az ön kedves fia elsőrangú gróf: ez a másik tizenöt ezres. Legalább is! Egy Kázmér gróf nem adhat kevesebbet. Már most: tizenöt meg tizenöt az ép — negyvenezer. Úgy-e?

A grófné egyre nagyobb szemeket meresztett.

— Sok lesz, kedves kisasszony...

— Kérem, ön kérdezett, én feleltem.

A ridikül becsukódott.

— Meggondolom.

— Tessék! Csak ki kell jelentenem, kedves

grófné, hogy ebben az ügyben többször nem fogadhatom.

Csend. Aztán növekvő vihar a Zsiraff-mama kalaptollai közt.

— Tehát nem ereszti el a fiamat?

— Nem, grófné. Mondtam már: szeretem őt!

Sárika széles jó kedvvel kaczagott. Még hozzátette:

— Vigyázni tessék, rossz a ridikül lakatja. Megint kinyílt.

— Én nyitottam ki.

— Az más. Tehát?

— Tehát... itt a pénz.

Újra csend, — pénzolvasó, bankós csend. Sárika üzleti biztonsággal bólintott:

— Rendben van.

A grófné elképedve nézte mindezt.

— Gratulálok, ügyes leány! Csak egyet még. Mondja, mindezek daczára... nem tudja véletlenül, mi az a... becsületszó?

— Tudom.

— No hát akkor... a mit kikötöttünk, ígérje meg nekem, hogy ennek a viszonynak vége lesz —

— Igérem.

— Szóra?

— Becsületszavamra.

★

Zsiraff-mama tollai nagyon konyultan álltak, a hogy a lépcsőn lement. Haza, Jancsi! Sőhajok:

könnyebb lett a ridikül . . . Mindegy, negyven darab ezresbe került, de mentve a fiú. S mire a palotája lépcsőjén felsétált, már le is számolt a nagy summával. Íróasztala elé ült: mi lesz most? Hol van Kázmér? Aggódni kezdett.

— Pista, még nem volt itt a fiatal gróf? Azonnal jelentsd, ha érkezik.

Néma nagy ebéd, kérdőjel mindenki. Utána a grófné megint a cabinetjébe zárkózik. Nő az aggodalma, mire beesteledik, majd az eszt veszti. No végre . . . A Kázmér léptei! Berohan a gyerek, arca oly meghatott:

— Anyám . . .

— Oh csakhogy itt vagy! Fiam, édes fiam . . . No úgy-e, mégis csak igazam volt?

— Igazad anyám s én leborulok jószágod előtt. Úgy köszönöm kegyes adományodat —

— Mit, fiam?

— Pénzt adtál neki, sokat . . .

— Igen, adtam —

— S ő nekem adta. Köszönöm, ebből már megélhetünk.

Zsiraff-mama iszonyodva szökött fel:

— Ámítás, gazság! Becsületszavára ígérte, hogy a viszonynak vége lesz . . .

A fiú jámboran nézett rá:

— Hisz vége is van, mamám. Épp mostan esküdtünk!

PEKÁR GYULA.

LÉVAY JÓZSEF.

Lévay első költeményei 1846-ból, huszonegy éves korából valók, a maiak nyolczvanas éveinek derekáról. Hatvan évnél hosszabb időre terjedő költői pálya az övé. Költői munkássága — leszámítva öt Shakespeare-fordítását s egész kötetet kitevő pompás Burnsét — négy kötetben látott napvilágot. Első gyűjteményök 1881-ben jelent meg, két kötetben ; ezt 1897-ben követték *Újabb költeményei*, 1909-ben pedig *A Múza bucsúja*. A Múza azonban nem bucsúzott el tőle végkép, költői ereje nem apad, csak mélyül, nemcsak nem csügged, hanem folytonos emelkedést mutat, s épen késői termése a legzamatosabb. Költészete őszire ért meg, mint a nemes gyümölcsök, s más lombok hullásának idején ragyog arany- s bíborvörös színben, mint a szőlőfürt és gerezd, melyet Lévay sűrűn emleget.

Munkássága jórészt költészetünk fénykorának idejére esik s annak hagyományait tartja fenn azóta is. Ügyszólván született tagja Petőfi és Arany körének, melynek irányához már legelső fölléptével csatlakozott. Fiatalkori verseinek

lűktető rhythmusán, eleven mozgalmán saját ifjúsága mellett a Petőfié érzik. Az ő hatása csillan meg 1848—49-ből való hazafias dalain.

Utóbb a versszakok bonyolultabb szövésében, a rhythmus lágyabb lejtésével, zenei melodiáival Arany Jánoshoz hajlik, kivel higgadt szemlélődése, gyöngéd érzelve s érzékenysége révén is rokon. Rhythmusa néhol egészen Aranyé (például *Az időprófeta* című versben, mely hangjával néhol *A vén gulyásra* emlékeztet), egy-egy vonást is mintha Arany 'szellemujja vonna', hogy az olvasó szinte arra eszmél: «Itt, ez itt övé!»

Mindez kedélyének és tehetségének rokonvillanata, nem utánzás. Tehetségével ép úgy beérte, mint sorsával. Költőbarátai közül Tompával állott a legbizalmasabb lábon, vele érintkezett legsűrűbben, s neki alig látszik hatása Lévayn; a *Babyloni vizek* allegoriája mellett legfőllebb néhány elterjedt s valóban azzá vált népdalán, melyek közül a legsikerültebbek így kezdődnek: Ha meghalok, szellő legyen belőlem, — Fehér galamb száll a levegőbe, — Száraz ágon vad gerlicze turbékol; — most már csupa a nép ajkáról ismerős dalok. E hatásokkal is úgy áll nála a dolog, mint kitűnő Burns-fordításaival, melyek közé Arany és Szász Károly által már lefordított darabokat is besorozott. «Azok az én fordításomban is megtalálhatók, — mondja méltó önérzettel előszavában, — lehet, hogy kevesebb szerencsével, de az én fordításomban.» Más köl-

tők csak fölébresztették benne természetének vagy tehetségének egy-egy szunnyadó vonását. Számos költő verseiből fordítgatott, de többet csak olyanoktól, a kikkel valami rokonságot érzett. A francziák közt Béranger ilyen, kicsiszolt dalformáival, szeretetével a haza és nép iránt; férfias, mégis szelid érzelmeivel, melyek mindkettejük gyermekkori emlékeit megaranyozzák; resignációjának hangját is föltalálja nála. Az angolok közül Longfellow vonzotta többször magához csöndes ábrándjaival. *Angyalok léptei* című költeményében, melyet le is fordított, a visszajáró szellemek rajzában Lévay olyan érzést és gondolatot talált, minőt maga már előbb szintén kifejezett (*Ismerős árnyak*) s utóbb többször ismételt; egy másik verse, *Szent Ferencz prédikációja* a madarakhoz, rokon Lévaynak realisabb, de érzelem dolgában még mélyebb s gazdagabb költeményével, melynek címe: *Karácsonyi verebek. A nyitott ablak*, melyből örökre eltűntek a mosolygó gyermekarcok, s melynek láttán az arra járó megszorítja a vele sétáló fiúcska kezét: oly motívum és oly megindulás, minőkkel Lévaynál is gyakran találkozunk. A *dalnokok* parabolája, az *Esős nap* lelki borúja, az öröm resignált megbecsülése: «Nincs ám mindig tavasz» — úgy beillenek Lévay költeményeinek sorába, mintha szintén az ő alkotásai volnának. Egyszerű érzései, természetes hangja s a mezei élet szeretete révén mégis a Burns rokona legközelebbről az egész

világirodalomban, nem hiába fordított tőle egész kötetre valót, mit azóta is *A szabadság fájának* s Burns legérdekesebb művének, a *Víg koldusok*-nak mesteri átültetésével egészített ki. Egyik újabb költeménye, a *Virág a fal tövében*, egészen Burnsies, az ő kiszántott százszorszépére emlékeztet, csak hogy Lévay nem kerül oly messze, egyik reflexióról a másikra térve, de azért az ő rajzán is áttetszik valami általánosabb igazság. Lévay szinte ép oly könnyen szer a dalra, csaknem ép úgy nyomában a Múza mindig, s lelkében szintúgy zsonganak folyvást a népdalok rhythmusai, mintegy várva az alkalmat, hogy érzései vagy gondolatai kitöltsék. Ő is pacsirta-természet, a ki a maga gyönyörűségére énekel, napi munkája közben is. Közelebb áll az egyszerűbb Burnshöz, mint akár Petőfihez, mert a skót költő hang, alak, érzelmi scála tekintetében közelebb maradt a népköltészethez, s nem emelte azt tehetségének erejével oly magasra, mint Petőfi. Lévay költészetének vezérgyökere is a népköltészetből szívja erejét, de virágzása szerényebb. Petőfi egyénisége tüzét öntötte a népdalba, Aranynál tömörebbé vált a nyelv és forma, mélyebbé a gondolat. Lévay jobban megmaradt az egyszerűbb rhythmusok, terjengőbb forma mellett, az általánosabb érzelmek körében s néhány kedves naiv vonásnál, melylyel Petőfi s Arany nem igen éltek, de melyet ő és Gyulai Pál eltanultak a népdaloktól. Ilyen az, hogy hangot adnak fának és virág-

nak (*Beszélő fák*), beszédbe erednek gyümölcsfáikkal, szóba állnak felhővel és madárral, s idylli képeikbe olykor tanácsadóként bele szólnak, mint Lévay a kis Viktához (*Vikta*).

Természetesség s népies egyszerűség Lévay költői egyéniségének fővonásai. Nyelve az ép, tősgyökeres népi nyelv, melynek azonban lendületet és zenét ad a maga birtokából; tájszavakat is vezetett be szülőföldjéről az irodalomba s szerencsés kézzel használ föl egészen közönséges népi kitételeket, minő a havazásról ez: «kirepedt az ég dunnája» (*Égi pelyhek*), s a korai csalfa kikeletről, hogy „a farkas nem ette meg a telet” (*Csalóka tél*).

Művészi hatását egyszerűségében eleven rhythmus-érzékének köszöni. E részben s a nyelv épsege s zamatja dolgában ma nincsen párja költészetünkben. Már első gyűjteményének méltatásakor Kazinczy-féle „vájtfülű” olvasóktól várta számára Péterfy az elismerést. Néhány újabb költeményében, minők *A fülemülehez* s *A szerelem útja*, oly zene szunnyad, hogy szótlan olvasásnál is megcsendíti a levegőt. Ilyen a *Víg koldúcsok* változatos méreteinek szinte énekbe kívánczó fordítása, s ehhez hasonló az eredetiek közt *A szomorú fűz*, szaporán váltakozó rhythmusával, hol minden szereplő magához illő hangnemen szólal meg, a nélkül, hogy szétszakadoznék az egésznek egysége, mely alakításával némikép Wordsworth s Tennyson efféle compositióira emlékeztet.

A másik vonás, mely a művészi kezet elárulja, a gondos szerkezet. E részben is épségre és egyszerűségre törekszik. Előadásának csendes menete, mondhatni nyugodt kényelme a népköltéssel rokon vonás. Kisebb költeményeinek olykor epigrammai csattanója van; a hosszabbak is biztos mederben hömpölyögnek, s mindig érezni sodrúkat. A régi formákat olykor szerencsés leleménnyel tudja megújítani. A Szemere-ódában magát a szobrot szólaltatja meg s vele mondatja el ez élet tanulságát. Erdélyi János emlékünnepe az utolsó elragadtatott hangok a népet ünneplik, melyből ,egy-egy ily fényes elme két szárnyra'. Irtózik minden erőszaktól, mesterkéeltségtől, még a kiszámított hatást is kerüli, de azért soha sincs műgond híjával. Egyszer beszélgetés közben említette: ha önmagát kellene jellemeznie, csak azt mondhatná: a mi mondani valója volt, igyekezett csinosan adni elő.

E törekvést s e nézeteit nem csupán költeményeiből vonhatni le, tulajdon szavait idézhetjük. Lévay számos kisebb bírálatot írt a *Buda-pesti Szemlébe* verses könyvekről. Nem mélyed elvi oktatásba, csak mintegy alkalmi megjegyzéseket tesz, melyekkel saját felfogását és törekvéseit világítja meg. Nem szereti a ,felületes rímpengetőt', a ki ,önti' a ,csingilingi verset', melynek hangja ,csak fülünket tölti be, de nem egyszerűsmind lelkünket is'. Gáncsolja a ,pillepánty szóvirágot', mert ,buborékok nem teszik a semmit

valamivé'. Megrója a cifrázást, dagályt, kere-
settséget, úgyszintén az ,erőltetett rámára vonást,
s a ,stereotyp-kezelést'. Előnynek veszi a népies
dalformák használatát, de kicsinyli, a ki a ,né-
piességből a nyelvet és formát eléggé hangoz-
tatja, de a bensőt: a lelket és a szellemet elsa-
játítani elfeledte'. Ellensége azoknak, a kik csak
,félvállról akarnak társalogni a Múzsával', s han-
goztatja: «Maga a szív nem elég a költészethez,
kell sok egyéb is.» E megjegyzésekkel a maga
irányát és törekvéseit jellemzi.

Egy-egy érzés vagy gondolat többször is meg-
ostromolja, mindaddig, míg egészen megfelelő
kifejezésre jut. Az a gondolat, hogy szeretteink
a másvilágról visszajárnak látogatni, először a
hatvanas évek táján merül föl nála, *Ismerős
árnyak* cím alatt; ugyanez az eszme ölt testet
az *Újabb költeményekben Látogatók* címmel,
s harmadjára utolsó kötetében, a *Szobámban*.
Az elsőben Petőfi árnya jó hozzája, részletezett
képben megrajzolva, s a költő meddő kérdések-
kel ostromolja; másodszor Aranynyal együtt jó,
kevésbé kirajzoltan, s tőlük a költő még élő
szeretteihez fordul; a harmadikban sereggé soka-
sodnak, csak a falak súgják lebbenésöket, a
költő egyedül van velök, s kétség, töprengés
helyett csak könybe lábad a szeme. E téma
mintha együtt ért volna a költő korával. — Van
a bucsuzó Múzsá ajándékai közt egy gyönyörű
vers, a *Merengés*, melyben a költő csüggetegen

régi röptét kívánja vissza. E költemény kezdő versszaka az első gyűjteményből van kölcsönvéve (*Hiú remények*); e panasz a későbbi korban természetesebben támadt fel; van benne egy kép a fennrepeső madarokról, melyektől ő szárnysegetten elmarad; ebből egész külön vers (*Vergődés*) kerekedik, a hogy költöző madarak látán törött szárnyú öreg gólya megrázkódik, — (a mi Maupassant egy versére emlékeztet). Mindez egybe olvad a *Merengés*ben, mely végül újdonság új hasonlatban rajzolja a költő sóvárgását:

Mint ki a tenger partjára
 Aggódó reménynyel ült
 S azt a drága hajót várja,
 Mely réges-rég elmerült.

E költemény tanúja, hogy Lévay várt hajója nem süllyedt el; kincscsel rakottan sokszor szerencsésen kiköt. Ezek csak példák arra, mily lassan forr ki a tüzes bor csillogóvá és erőssé s mennyire nem hagy nyugtot a valódi költőnek egy-egy eszméje, míg kristály-alakot nem öltött.

Többször röpké hangulatokat is magával viszen költészete, mint siető patak a ráhullott falevelet. Minden dalra készti, egy őz, egy csermely ép úgy, mint benső érzelmei, de mint igazi lyrikus, mindig magát fejezi ki. Egy fogásából erdőbe menekült őzike példája a természet és szabadság szeretetének (*Őzike*); csermelye a folyamba merülve, diadallal érzi, hogy

sodrában ő is ott van, — ebben mintha szerényen a maga hatását akarná rajzolni (*Csermely*), mint Lermontoff önsorsát a futó felhőben, a nélkül, hogy magát említené. Szinte állandó költői megindultsága mellett is higgadt és mérsékelt, örömben, búbán egyaránt. Hangköre nem tág, de határain belül változatos, s főkép mindig igaz és természetes. A drámai lüktetés idegen tőle, elbeszélő hangon is ritkán szólal meg. Néhány régebbi kísérlete mellett van egy gyöngy kis balladája, a *Régi történet*, mely mindig új marad; ennek hatása abban gyökerezik, hogy az elbeszélést itt egészen lyrában olvasztja fel s ezzel a balladát a maga sajátos területére vonja. Érzelmei a higgadt magyar kedélyt tükrözik, mint gondolatai a magyar józan ész gyökeréről fakadnak. E józan vonás rajta van képzeletén is. Előtte a mondák és mesék tündére is leveti titokzatos bűbáját s egyszerű alakot ölt. Egész csapat mese szól a sellőről és halászárol, s számos költői feldolgozás, melyek a rontó szerelem vagy a lidércz-eszmények csábját példázzák. Lévay, mint egyik bírálatában maga kívánja a költőtől, kerülgetés nélkül, derékon kapja a tárgyat. A halászt a sellő irgalomra inti vidor kis gyermekei, a halak iránt, s midőn ez nem hajt szavára, maga piszt-ráנגgá változik, horgán akad, aztán lesiklik róla, s a mint a halász utána kap, büntetésül a vízbe zuppan. Minden hókusz-pókusz nélkül ily termé-

szetesen és egyszerűen alakítja e tárgyat, mely ép ettől kap új erőre. (*A halász.*)

Ép ily természetesen jár-kél gondolatai közt. Szeret egyszerre a szög fejére ütni. Egyik legszebb és legmélyebb versében (*A völgyben maradtam*) — említett költeményeinek pár-darabjaképen — ő látogatja halottait a temetőben.

Szent nekem e pihenő hely,
Kiméltetem az idővel...
Keblére hozzájok engem is majd felvesz
S együtt várom velők, a mi lessz, vagy nem lessz.

Mily találón és egyszerűn fejezi ki, a mi mindeniben ilyenformán zsong, de költő legyen, a ki így ki bírja mondani.

Tárgyköre a lyra szokott mezeje, de termésén egyéni hamv érzik. Férfias erő s mérséklet jellemző vonásai, s elégtelenség és megnyugvás a sorsban. Örömei enyhék, de mélyen érzi, bánata is (*Ő is elment*) többnyire csöndes, de néha szívfacsaró. Sokat megrögzített szerelmi hangulataiból, szívét és történetét azonban tartózkodása nem tárta föl egészen. Későbbi dalain az emlék zománcza csillog, minek ritka művésze. A fiatal kor perzselő tüze elől higgadt kedélye s józan eszének árnyékában állt, most nyugodtan sütkérezik a szomorgó őszi napsugáron, mely mintegy összegyűjti erejét, hogy jobban melen-gessen.

Állandó gondja a haza. Gondolata sokszor

messziről is hirtelen idefordul. A Tátrát, melyről finom tájképeket fest, a határ őrállójának nézi, felleg homlokán a hazáért borong. Legszebb hazafias verse az újabbak közt a *Régi emlék*, katonáskodásának rajza a forradalom idején; egyszerű elmondás hangján érzelmét egész mélységében kifejezi. Ő adott először hangot költészetünkben új nemzeti veszedelmünknek, bizó hazafisággal, a *Kivándorló imája* című költeményben.

Hazafi érzése járja át természetfestő költeményeinek nagy részét is. Szeretete a röghöz erős magyar vonás. A természetnek minden mozzanatát ismeri, falusi ember módjára; érzi a friss hajtlások bizsergését tavasszal. Reszket a korán feshő rügyért (*Csalóka tél*); úgy sajnálja az összeropedezett, kiszikkadt földet, akár valami telkes gazda (*Jupiter Pluvius*); gyönyörűséggel legelteti szemét a keresztekkel rakott tarlón (*Terített asztal*) s örömet nézi, mint pihen a fagyos föld téli hótakarója alatt (*Égi pelyhek*). Nála a föld még édes anya, kitől betevő falatját várja az ország. Leírásainak némely részét szinte közgazdasági érzék kapcsolja össze hazaszere-
tetével.

Meghitt viszonyban él a természettel, melytől sohasem szakadt el. Minden képe és változása élmény számára. Megkapón festi újabb költeményeiben a hámos völgyet s a Tatra képét, de — természetesen — kivált szülőföldjét em-

legeti, a mi megint a népköltészettel rokon vonás. E táj mintegy költészetének képe: lankás hegyek tövén zöld róna, mely összefoly a nagy alfölddel, halkan nótázva fut rajt a tiszta Sajó; fent a hegyeken nemes bor tőkái érnek, melyek magukba szívják a napsugár tüzeit s arany színét.

Ezt a tájat az Uristen
Különösen szerette,
Vig borhegyek lába alatt
Szépen elteritette.

Jó kedvében nem is szabta
Nagyon szűkre határát,
Hozzáfűzte a végtelen
Magyar alföld rónáját

énekli róla (*Hegytetőn*). Újabb költeményeinek bírálatában Péterfy hangoztatta, hogy a Sajó völgyét irodalmunk tájképei közé emelte. E vidék «ezer búbájjal» őrzi gyermekkora emlékeit, s az ő számára sokat megőrzött a gyermekkor hitéből s derűjéből is.

Az élet minden hangulatát átérzi e kies völgyben:

Hol nyugodtan sejtí lelkem
Kis körön a végtelent. (Idelent.)

Egész hazáját szereti benne; mondja is:

Szülőföldem szerelmében
A hazámat szeretem. (Itt születtem.)

Ide fűződnek emlékei, néhány derült rajz és életkép (*Márton bátya, Az időpróféta, Furcsa tyúk*). Emlékein többnyire némi derű ömlik el. Muzsája komoly arczán ilyenkor sem ritka vendég a mosoly. Emlékezete nem veszteségeit veszi rovásra, sőt szinte újra éli, a mi már elmerült. Maga mondja természetéről:

A minek ma színe, bája
Reám nézve elveszett,
Elém majd ragyogva tárja
Egykor az emlékezet. *(Rossz nap.)*

Az évek teltével mind jobban emlékeibe mélyed; kivált szüleinek képe merül föl előtte egyre sürűbben. A gyermeki szeretetnek életben-halálban talán a világirodalomban sem adott senki ennyire kifejezést, az ifjúkor eleven hálájától az aggkori merengésig. Tompáról szóló emlékezéseiben elbeszéli, mint járatták szegény szülei iskolába önnön nélkülözésük árán. «Ha vannak bennem némi becsülni való erények vagy tulajdonok — mondja, — bizony azok legnagyobb része a szülői egyszerű hajlék egészséges levegőjében nyerte létét s első táplálékát. Igen természetes tehát az a gyermeki erős szeretet és ragaszkodás, melylyel én szüleim iránt folyvást viseltetem most is, mikor ők az élet késő estéjén, én pedig annak delén állok.» Sokszor megénekelte a «mesebeli két öreg»-et a kis fehér házban, melyre «odamutat a jó Isten ujjá»

(*Fehér házunk*); megemlegette a nyoszolyát, melyet anyja keze vetett meg (*Erdő szélén*); a kis kertet bomló garádjával, hol agg szüléje kertészkedett (*A mi kertünk*). Holtuk után tölük tudakolja a mulandóság törvényét (*Két arczkép*); ők hagyták reá «boldog élet szép emlékét, szép öregség példaképét» (*Öregszünk*). Róluk írja egyik legszebb költeményét, *A két öreg* címűt, s rajzukban mintha őt magát is látnók. A mit felölük az «arany középser» dicseretével mond:

Ha boldogság, ha szenvedés,
Elég volt nekik a kevés —

ő rá is illik. Ő is kevéssel elégszik, megbecsüli «az öröm morzsácskáit» (*Öregszünk*); mit mulasztott s mit tett, nem háborítja álmát, midőn kezében «nyolczvan év, az útlevél» (*Útlevél*); a mult néha törvényt ül fölötte, de goethei bölcseséggel mondja:

Egy ballépésért nem kell töprengve megállnod,
Egy lépéssel az út így is előbbre haladt.

(*Hulló levelek. 23.*)

Világnézetének oszlópa a megelégedettség.

Mindig láttam, ma is látom,
Nékem a sors jó barátom,
Életemnek bölcs vezére,
Nyugton biztam azt kezére

írja A soráról. S midőn végbucsújára készül,
felsóhajt:

Oh, a mit itt alig talált más,
Titokban is hullt rám az áldás.

S számba véve örömeit, a napsugarat, a dalt —
ezzel végzi:

S mindez áldás nem egyébért,
Csupán csak az én kedvemért...
A ki adta, annak köszönjem,
Ahoz ragyogjon hálakönnyem. (Köszönet.)

Hála illeti a költőt, a ki körül ily derült harmonia árad.

Csak azt sajnálja, hogy fogy a dal s a megfejthetlen rejtély gyötri néha (*Amott, Ismeretvágy*), de azzal vigasztalódik, hogy az élet örömei elkísérik odáig (*Hiú küzdelem*) s azon túl is Isten keze vezérli (*Ének a halálról*). Az élet szeretete ekkor sem hagyja el; emlékeit szeretné magával vinni (*Emlékeim*); a természet szeretete sem, melylyel nyugodtan olvad össze, mint az *Alkonyban* írja. Egész világfölfogását életről és halálról összefoglalja az *Aratásban*, mely plastikus képek egymást érő során rajzolja a természet és ember egész életét, s egyszerű és nemes világnézetével s lyrai bensőségével, csodálatos rhythmusával talán legszebb költeménye valamennyi közt. Egy keresztyén Beatus ille ez; az élet legnemesebb tartalmát érinti: a munka, szeretet és hit eszméit, s az élet örömeit a halálban való megnyugvás gondolatával párosítja.

Későkori költeményeiben jut szóhoz nemes és derült, vigasztaló és fölemelő bölcsesége, azokban rajzolódik ki világnézlete. Újabb versei szinte példabeszédek: egy-egy tapasztalat, bölcsesség kristályformában, mint a *Hangya és fülemüle, Isten fája*. Hogy hajlott korában költészete még tovább fejlődött, annak kettős magyarázata van. Egyik nyitja az, hogy szelid érzései, csöndes hangja nem termettek a fiatal kor merész ábrándjai, lobogó tüze és túlzásai kifejezésére; öreg korában pedig higgadt kedélye, józan esze, egyszerű komoly hangja mind összhangba olvadtak. Lévay az öregség életművésze és költője. Másrészt nyugodt szemlélődése e korban fonja át verseit egy új zöld ágat: nemes reflexiókkal, a mi költészetét magvasabbá teszi. Mint Nestoré a trójai parton, úgy árasztja ajka az aggkor bölcsességét. Cicero szép szavaira gondolunk az öregségről, midőn a lélek kitöltötte szolgálatát a szenvedélyek körül s a maga gazdája lesz.

Ebben a korban írja Lévay legszebb verseit. *A két öreg, a Karácsonyi verebek, az Aratás*, hány ilyen költeményt írtak nálunk, mióta Arany lantja elhallgatott?

VOINOVICH GÉZA.

TARTALOM.

Naptár.	Lap
BEÖTHY ZSOLT: Előszó	17
B. EÖTVÖS JÓZSEF Gondolataiból. (Eddig ismeretlenek)	21
ALEXANDER BERNÁT: Eötvös Gondolatai. (<i>Tanulmány</i>)	22
LÉVAY JÓZSEF újabb költeményeiből: Aratás. — Gyermekeim. — Hangya és fülemüle	41
BERZEVICZY ALBERT: A Heliodor-szoba. (<i>Tanulmány</i>)	48
RÁKOSI JENŐ: Ars poetica	58
B. DÓCZY LAJOS: Két tűz között. (<i>Színmű</i>)	66
VARGHA GYULA verseiből: Rendezgetve. — Későn született dalok. — Késő találkozás. — Téli alkonyat	93
HERCZEG FERENCZ: A fizetés napja. (<i>Elbeszélés</i>)	97
ENDRŐDI SÁNDOR: Ne hagyjatok magamra, múzsák!	108
BERCZIK ÁRPÁD: A szaktudósító (<i>Elbeszélés</i>)	110
JAKAB ÖDÖN: Az én fajom. (<i>Költemény</i>)	123
ÁBRÁNYI EMIL: Újabb verseimből	125
KOZMA ANDOR: Hazaszeretet. (<i>Elbeszélés</i>)	128
RADÓ ANTAL: A Boldogasszony tánczosa. (<i>Költemény</i>)	135
ANGYAL DÁVID: Szalay László ifjúsága. (<i>Tanulmány</i>)	145

	Lap
BÁRD MIKLÓS költeményeiből: Alkony. — Vé- geztem	167
SEBŐK ZSIGMOND: A két Piros. (<i>Elbeszélés</i>)	170
SZABOLCSKA MIHÁLY: Költemények: Álmok. — Ha vissza tekintek . . . — Az öreg hegedős	186
RÁKOSI VIKTOR: A Taktaköz romlása. (<i>Elbe- szélés</i>)	189
FIÓK KÁROLY: A felhőposta. (<i>Költemény, Kali- dássa után szanszkritból</i>)	205
PEKÁR GYULA: Anyai gondok. (<i>Elbeszélés</i>)	210
VOINOVICH GÉZA: Lévy József	223

